

GÖTEBORGS UNIVERSITET

HANDELSHÖGSKOLAN

Återkrav i entreprenadvister

*En fordringsrättslig analys av beställarens möjlighet till återkrav i entreprenader
på löpande räkning enligt självkostnadsprincipen*

Victor Lind

Juridiska institutionen vid Göteborgs universitet
Juristprogrammet HT 2025
HRO800 Examensarbete 30 hp
Handledare: Jakob Heidbrink
Examinator: Daniel Hult Granström

Innehållsförteckning

FÖRKORTNINGAR.....	3
1. INLEDNING.....	4
1.1 BAKGRUND OCH PROBLEMFORMULERING.....	4
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	5
1.3 AVGRÄNSNINGAR	5
1.4 METOD OCH MATERIAL.....	6
1.4.1 ANVÄNDNINGEN AV AI.....	8
2. ENTREPRENADRÄTT, BETALNINGAR OCH ÅTERKRAV.....	9
2.1 ENTREPRENADRÄTTENS GRUNDER.....	9
2.2 TOLKNING OCH UTFYLLNAD AV ENTREPRENADAVTAL	11
2.3 BETALNINGSFORMER I ENTREPRENADRÄTTEN.....	15
2.4 BETALNINGAR I PRAKTIKEN.....	18
2.5 ÅTERKRAV INOM ENTREPRENADRÄTTEN	20
3. INVÄNDNINGAR MOT ENTREPRENÖRENS KRAV	25
3.1 INLEDNING	25
3.2 KOSTNADEN ÄR INTE ERSÄTTNINGSGILL	25
3.3 ENTREPRENÖREN HAR BRUSTIT I SIN OMSORGSFÖRPLIKTELSE	27
3.4 ENTREPRENÖREN HAR BRUSTIT I SIN REDOVISNINGSPLIKT	31
3.5 PRISET ÄR INTE AVTALAT OCH SKA DÄRFÖR VARA SKÄLIGT.....	35
3.6 SAMMANFATTNING AV INVÄNDNINGARNA OCH DERAS BETYDELSE FÖR ÅTERKRAV	38
4. RÄTTSLIGA MEKANISMER FÖR ATT HANTERA INVÄNDNINGAR	40
4.1 INLEDNING	40
4.2 AB 04 ERBJUDER INTE MÖJLIGHETER TILL ÅTERKRAV.....	41
4.3 KONTRAKTSBROTTPÅFÖLJDER ENLIGT ALLMÄNNA REGLER	42
4.4 SKADESTÅND	45
4.5 KVITTNING OCH AVRÄKNING.....	51
4.5.1 KVITTNING	51
4.5.2 ENKEL AVRÄKNING	53
4.6 CONDUCTIO INDEBITI.....	55
4.6.1 NÄRMARE OM CONDUCTIO INDEBITI.....	55
4.6.2 TILLÄMPNING I ENTREPRENADSAMMANHANG.....	61
4.7 PRISET SKA BESTÄMMAS TILL VAD SOM ÄR SKÄLIGT	67
5. AVSLUTANDE ANALYS OCH SLUTSATSER OM MÖJLIGHETEN TILL ÅTERKRAV	71
5.1 ÖVERGRIPANDE BEDÖMNING AV FÖRUTSÄTTNINGARNA FÖR ÅTERKRAV	71
5.2 TYPINVÄNDNINGARNA OCH DERAS BETYDELSE FÖR ÅTERKRAV	71
5.2.1 KOSTNADERNA ÄR INTE ERSÄTTNINGSGILLA	71
5.2.2 ENTREPRENÖREN HAR BRUSTIT I SIN OMSORGSPLIKT	73
5.2.3 ENTREPRENÖREN HAR BRUSTIT I SIN REDOVISNINGSPLIKT	74
5.2.4 PRISET ÄR INTE SKÄLIGT	76
5.2.5 AVSLUTANDE REFLEKTION.....	77
5.3 PASSIVITETENS BETYDELSE FÖR INVÄNDNING OCH ÅTERKRAV	77
5.4 SLUTSATS.....	78
KÄLLFÖRTECKNING.....	80
OFFENTLIGT TRYCK	80
RÄTTSFALL	80
LITTERATUR.....	82
ÖVRIGT	87

Förkortningar

AB 04	Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings-, och installationsentreprenader AB 04
ABT 06	Allmänna bestämmelser för totalentreprenader avseende byggnads-, anläggnings- och installationsarbeten ABT 06
AI	Artificiell Intelligens
Avtalslagen; AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område.
BKK	Byggandets kontraktskommitté.
HD	Högsta domstolen
JT	Juridisk Tidskrift
LoR	Lov og Rett
Prop.	Regeringens proposition
SvJT	Svensk Juristtidning
TfF	Tidsskrift for forretningsjus
ÄTA-arbete	Ändringsarbete, Tilläggsarbete som står i omedelbart samband med kontraktsarbetena och som inte är av väsentlig annan natur än dessa, samt Avgående arbete. Se mer i avsnitt 2.1.

1. Inledning

1.1 Bakgrund och problemformulering

Entreprenader utgör en central del av den svenska bygg- och anläggningssektorn och är en viktig del av samhällsekonomin. Kommersiella entreprenader regleras i huvudsak genom branschens standardavtal, främst AB 04 och ABT 06. I avsaknad av lagreglering fungerar dessa avtal som den primära rättskällan för parternas inbördes rättigheter och skyldigheter och intar därför en central roll i entreprenadrätten. Standardavtalen är emellertid inte heltäckande och lämnar utrymme för tolknings- och tillämpningsfrågor som i praktiken kan få betydande ekonomiska konsekvenser.

Ett område där osäkerheten är särskilt framträdande är entreprenader som ersätts på löpande räkning enligt självkostnadsprincipen. I dessa fall ersätts entreprenören för sina faktiska kostnader med ett procentuellt avtalat påslag. Modellen erbjuder stor flexibilitet men skapar samtidigt en begränsad förutsebarhet för beställaren som sällan gjort det omfattande kalkyleringsarbete som krävs för att kunna förutse projektets slutkostnad. När kostnaderna överstiger förväntningarna – vilket inte är ovanligt i komplexa projekt – framför beställaren inte sällan invändningar mot kostnaderna, exempelvis att kostnaden tillkommit genom bristande omsorg, inte omfattas av parternas avtal eller är oskälig. När betalning redan skett benämns invändningar av detta slag ofta för återkrav, och i större projekt kan återkrav få betydande ekonomiska konsekvenser. Ett uppmärksammat exempel är när Trafikverket i september 2025 hävde entreprenadavtalet för Korsvägen i Västlänken på grund av skenande kostnader och gick ut med att de räknar med återkrav på 7,5 miljarder kronor.¹

En invändning mot en kostnad medför dock inte i sig att beställaren har rätt att återfå erlagda betalningar. För att återkrav ska kunna göras gällande krävs dels att invändningen i sig är välgrundad, dels att det finns stöd för att pengar ska gå åter. Varken AB 04 eller ABT 06 innehåller några regler om återkrav av betalningar och den dispositiva rätten erbjuder inte heller någon entydig lösning som är tillämplig i alla fall. Problemet med återkrav aktualiserar därför rättsfigurer såsom prisavdrag, skadestånd, kvittning och *condictio indebiti*.

Frågan om beställarens återkrav kompliceras ytterligare av betalningens rättsverkningar. I kommersiella sammanhang anses betalningen i många fall ge uttryck för bundenhet, särskilt om entreprenören fäster tillit till att så är fallet. Sådana verkningar begränsar beställarens

---

¹ <https://www.trafikverket.se/om-oss/nyheter/nationella-nyheter/2025/september/trafikverket-haver-kontrakt-i-vastlanken-och-reviderar-kostnadsprognos/> [hämtad 2025-12-15].

möjligheter att i efterhand göra gällande att betalningen varit felaktig eller för hög. Betydelsen som betalningen ska tillmätas är dock inte självklar, särskilt inte i entreprenader där betalningsflöden och avstämningar sker löpande och under långa tidsperioder.

Mot denna bakgrund finns det ett behov av att närmare analysera under vilka förutsättningar beställaren kan återkräva betalningar som redan erlagts. Detta förutsätter såväl en systematisering av de invändningar som beställare typiskt gör gällande som av de civilrättsliga mekanismer som kan grunda återkrav. Genomgående behöver även betalningens rättsverkningar och beställarens eget agerande bedömas, eftersom dessa faktorer kan förändra förutsättningarna för ett återkrav.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka de rättsliga förutsättningarna för när en beställare kan återkräva betalningar som erlagts till entreprenören vid entreprenader på löpande räkning enligt självkostnadsprincipen i AB 04.

För att uppnå detta syfte avser uppsatsen att (i) systematisera de typiska invändningar som beställare riktar mot entreprenörens krav på ersättning, (ii) analysera de rättsliga mekanismerna i AB 04 och den allmänna fordringsrätten som kan grunda en rätt till återkrav, samt (iii) undersöka hur betalningens rättsverkningar – inklusive frågor om avtalstolkning, befogad tillit och passivitet – påverkar möjligheterna till återkrav efter betalning.

Följande tre frågor har formulerats för att besvara syftet:

- 1) Vilka invändningar kan beställaren typiskt rikta mot entreprenörens krav vid entreprenader på löpande räkning?
- 2) Vilka rättsliga mekanismer inom AB 04 och den allmänna fordringsrätten kan grunda en rätt till återkrav efter betalning och vilka krav uppställer dessa?
- 3) Vilka rättsverkningar följer av betalningen och hur påverkar dessa beställarens möjlighet att nå framgång med ett återkrav?

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen behandlar enbart kommersiella entreprenader. Konsumententreprenader enligt konsumenttjänstlagen faller utanför framställningen eftersom dessa bygger på en annan

skyddsstruktur, andra bevisbördor och en annan systematik än AB 04 som står i fokus för framställningen.

Analysen begränsas vidare till entreprenader enligt AB 04 som ersätts på löpande räkning enligt självkostnadsprincipen. Entreprenader enligt andra standardavtal, såsom ABT 06, eller sådana som ersätts med fast pris behandlas inte annat än jämförelsevis när det är nödvändigt för förståelsen.²

Uppsatsen avser inte att analysera hela påföljdssystemet i AB 04. Felreglerna tillsammans med påföljderna för fel utgör ett separat system med egna förutsättningar och rättsföljder och faller därför utanför uppsatsens fokus på återkrav enligt den allmänna civilrätten. Andra regler i AB 04 som rör hävning eller ÄTA-arbeten berörs endast i den mån de har betydelse för frågan om återkrav.

Vidare avgränsas uppsatsen från processuella frågor. Frågor kopplade till bevisbörda hanteras dock sporadiskt genom uppsatsen, främst när dessa frågor är av civilrättslig relevans för beställarens möjlighet att få tillbaka erlagda betalningar.

1.4 Metod och material

Uppsatsen utgår från vad som närmast kan beskrivas som en rättsdogmatisk metod. Med en dogmatisk metod avses att rättsfrågor besvaras med utgångspunkt i gällande rättsnormer, i den mån sådana normer kan identifieras.³ Det kan dock ifrågasättas om det verkligen går att beskriva rättsdogmatiken som *en* metod eller exakt vad rättsdogmatik innebär.⁴ För att undvika metodologiska frågetecken beskrivs metoden i denna uppsats i stället utifrån hur den faktiskt tillämpas i arbetet, även om beteckningen ”rättsdogmatik” stundom används av förenklingsskäl i framställningen.

Metoden består i att identifiera, tolka och systematisera relevanta rättsnormer. Det saknas emellertid i princip direkt tillämpliga lagregler, och därmed också förarbeten, som reglerar partsförhållandet och det är därför nödvändigt att avgöra vilka rättsnormer som ska tillämpas.⁵ Utgångspunkten vid förmögenhetsrättsliga frågeställningar är parternas avtal, vilket medför att

---

² Se avsnitt 2.1 för förtydligande kring ABT 06.

³ Utterström, *Störningar och tidsförlängning: en entreprenadrättslig studie*, s. 31.

⁴ Kleineman, *Rättsdogmatisk metod*, s. 21.

⁵ Utterström, *Störningar och tidsförlängning: en entreprenadrättslig studie*, s. 33.

AB 04 får en central betydelse i arbetet.⁶ AB 04 är dock inte heltäckande, och svaren på frågorna i uppsatsen låter sig inte finnas enbart genom avtalet.

Ett snävt tillvägagångssätt i en situation som denna hade varit att begränsa undersökningen till att identifiera, tolka och förklara de rättsregler som är direkt tillämpliga på kommersiella entreprenadavtal. En sådan metod hade dock inte fört analysen särskilt långt, eftersom det saknas direkt lagreglering för kommersiella entreprenader. Den metod som ligger närmast till hands är därför en metod där även analogt tillämpliga regler, främst köplagen och i viss mån konsumenttjänstlagen, dispositiv rätt och allmänna principer tolkas och används i linje med HD:s praxis om dess betydelse för tolkning och utfyllnad av entreprenadavtal.⁷ Det är denna metod som används i uppsatsen.

Mycket är skrivet om de traditionella rättskällornas tillämpning och funktion – lag, förarbeten, praxis och doktrin – vilket gör att det saknas anledning för mig att återge en fullständig rättskällevärdelse här.⁸ Det finns dock skäl att särskilt behandla användningen av doktrin närmare. Avsaknaden av direkt tillämplig lagstiftning och den begränsade mängden praxis i flera av de frågor som uppsatsen behandlar medför att doktrinen får en framträdande betydelse i uppsatsen.

Den doktrin som används kan grovt delas in i två kategorier. Den första kategorin utgörs av allmän obligations- och fordringsrättslig doktrin, vilken används för att identifiera och förstå de principer och den systematik som entreprenadrätten måste inordnas i. Den andra kategorin består av mer entreprenadrättsligt inriktad doktrin som belyser praktiska och rättsliga frågor som kännetecknar entreprenader och bidrar till att strukturera den stundtals fragmentariska rättsbildning som finns. Denna senare typ av doktrin är dock ofta författad av praktiskt verksamma jurister och kan i viss mån präglas av respektive författares yrkesmässiga utgångspunkt.⁹ Detta motiverar en viss kritisk distans, även om doktrinen regelbundet åberopas i domstol och därigenom tillmäts reell betydelse i rättstillämpningen.

---

⁶ Sandström, *Mönster i förmögenhetsrätten*, s. 21.

⁷ Jfr. Utterström, *Störningar och tidsförlängning: en entreprenadrättslig studie*, s. 34 ff. Se avsnitt 2.2 för en genomgång av HD:s praxis avseende tolkning och utfyllnad.

⁸ Se bl.a. Strömholm, Lyles & Valguarnera, *Rätt, rättskällor och rättstillämpning*, s. 329 ff, Bernitz, Carlsson, Heuman m.fl., *Finna rätt. Juristens källmaterial och arbetsmetoder*, s. 30 f., Sandgren, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, s. 38, Kleineman, *Rättsdogmatisk metod*, s. 33 f. och Ramberg, Beshar, Carlson m.fl., *Rättskällor*, s. 14 f.

⁹ Entreprenadrättslig doktrin författas ofta av jurister verksamma som ombud eller rådgivare inom området. Eftersom byråer typiskt företräder antingen beställare eller entreprenörer – bland annat av jävs- och specialiseringsskäl – kan vissa framställningar i doktrin i viss mån präglas av författarens praktiskt verksamma utgångspunkt. Detta innebär dock inte att doktrinen saknar värde, men att den bör läsas med beaktande av dess potentiella partsinriktade perspektiv.

Utöver dessa traditionella rättskällor kompletteras uppsatsen av visst material vars rättskällevärde är lägre. Skälen för detta är att normer och allmänna principer måste preciseras och tillämpas utifrån entreprenadavtalets särskilda karaktär och branschpraxis. I uppsatsen kompletteras därför det traditionellt använda rättskällematerialet med andra källor som belyser hur entreprenadrättsliga frågor faktiskt hanteras i praktiken och hur avtalen bör fyllas ut. Till dessa källor hör underrättsavgöranden, offentliggjorda skiljedomar, avtalsmotiv till äldre allmänna bestämmelser, standardavtalskommentarer samt en bred doktrin med inslag av både praktiska och teoretiska element. Även nordisk litteratur begagnas i en liten utsträckning eftersom den svenska förmögenhetsrätten till stor del bygger på ett nordiskt samarbete, varför även denna litteratur kan vara av intresse. Användningen av dessa källor utgör således inte en egen metod utan ett nödvändigt stödmaterial som möjliggör en mer träffsäker och praktiskt förankrad analys av beställarens möjlighet till återkrav.

Sammanfattningsvis är metoden utformad så att alla relevanta rättskällor – även sådana som inte har det högsta rättskällevärdet – beaktas i syfte att skapa en sammanhållen och praktiskt användbar bild av gällande rätt samt analysera frågor där rättsläget är oklart eller saknar uttryckliga normer.

1.4.1 *Användningen av AI*

Generativ AI har under arbetets gång använts på två sätt, dels som språkredigeringsverktyg för att redigera och förbättra text som författats av mig, dels som ett bollplank för att testa idéer och argumentationslinjer. AI har inte använts som källa utan all användning har skett i enlighet med Handelshögskolans riktlinjer för generativ AI. Det AI-verktyg som använts är ChatGPT.

2. Entreprenadrätt, betalningar och återkrav

2.1 Entreprenadrättens grunder

Entreprenadavtal avser uppförande eller ändring av byggnadsverk och utgör en central avtalskategori inom den kommersiella kontraktsrätten. För entreprenadavtal där beställaren är konsument tillämpas konsumenttjänstlagens särskilda regler, men utanför konsumentområdet saknas i princip direkt tillämpliga lagregler om parternas rättigheter och skyldigheter.¹⁰ I uppsatsen avses med entreprenad enbart avtal där beställaren inte är konsument. Avsaknaden av lagreglering innebär att standardavtal, rättspraxis och allmänna kontraktsrättsliga principer får en särskilt framträdande betydelse för att fastställa parternas mellanhavanden och att osäkerhet lätt uppstår när avtalet inte ger tillräcklig vägledning.¹¹

Som en följd av avsaknaden av lagstiftning har det sedan början av 1900-talet utfärdats standardavtal för entreprenader.¹² Dessa standardavtal kallas för allmänna bestämmelser och de nu gällande och för uppsatsen centrala allmänna bestämmelserna är AB 04 och ABT 06. Skillnaderna mellan avtalen är att ABT 06 används för *totalentreprenad*, innebärandes att entreprenören har ett projekterings- och funktionsansvar, ett ansvar som åvilar beställaren vid *utförandeentreprenader* där AB 04 används. Bestämmelserna i AB 04 och ABT 06 som är av relevans för denna uppsats är i allt väsentligt likalydande och avsedda att tillämpas på samma sätt. Av förenklingsskäl kommer framställningen därför fortsättningsvis enbart fokusera på AB 04, även om det som sägs i stor utsträckning bör vara tillämpligt även på ABT 06. I skrivande stund har nya och omarbetade versioner av AB 04 och ABT 06 varit ute på remiss,¹³ men ingen ändring i sak verkar ha varit avsedd i fråga om ersättningsformerna eller självkostnadsprincipen.¹⁴

Ansvarig för att ta fram de allmänna bestämmelserna är Byggandets Kontraktskommitté (BKK), en ideell organisation med representanter från alla berörda intressegrupper, vilket gör att avtalen är s.k. *agreed documents*.¹⁵ BKK anser att avtalen ger uttryck för den riskfördelning

---

¹⁰ Se 1 § konsumenttjänstlagen.

¹¹ Utterström, *Störningar och tidsförlängning: en entreprenadrättslig studie*, s. 23.

¹² Samuelsson & Utterström, *Entreprenadrätten*, s. 26.

¹³ Remisstiden avslutades i slutet av februari 2025 och enligt besked från BKK den 22 september 2025 kan de reviderade avtalen tidigast förväntas vara klara sommaren 2026, se <https://foreningenbkk.se/revidering/> för mer information [hämtad 2025-10-20].

¹⁴ Frank, *Något om beställaråterkrav i löpanderäkningsentreprenader*, SvJT 2025 s. 184 not 3 [Frank, *Beställaråterkrav*].

¹⁵ Utterström, *Störningar och tidsförlängning: en entreprenadrättslig studie*, s. 121.

samt rättigheter och skyldigheter som utvecklats inom branschen under det senaste seklet.¹⁶ Avtalen syftar till att uppnå en balans mellan beställare och entreprenör med en optimal riskfördelning mellan parterna.¹⁷ Det är dock inte självklart om det över huvud taget är möjligt att i förväg reglera en optimal riskfördelning i alla entreprenadförhållanden. Oavsett går det inte att förneka den starka ställning som bestämmelserna har och fördelarna som standardiserade avtal medför i form av förutsebarhet och minskad komplexitet i förhandlingar.¹⁸

AB 04 innehåller efter förordet ett inledande avsnitt med begreppsbestämningar som definierar vissa för avtalet centrala begrepp. Förordet nämner att dessa definitioner ska vara vägledande vid tillämpning och tolkning av avtalet och det får antas att dessa är tolkningsnormerande men att en definition i ett enskilt fall kan underkastas en lämplighetsprövning.¹⁹ För uppsatsens syfte finns det ingen större anledning att problematisera definitionerna.

Några för uppsatsen centrala begrepp förtjänar att inledningsvis förklaras, medan andra begrepp kommer att diskuteras löpande i uppsatsen. Med *kontrakt* avses enligt AB 04 den handling som undertecknats av parterna och utvisar deras överenskommelse. Kontraktet jämte handlingar som är fogade till detta utgör *kontraktshandlingar*. Eftersom AB 04 inte utgör lagstiftning måste avtalet inkorporeras för att vara gällande, vilket vanligen sker i kontraktet och således utgör AB 04 en kontraktshandling när det inkorporerats.²⁰ Dessa begrepp utgör grunden för förståelsen av *kontraktarbeten*, vilket enligt begreppsbestämningarna i AB 04 avser ”arbete som enligt kontraktshandlingarna ingår i entreprenörens åtagande”. Termen används som en samlingsbeteckning för de prestationer entreprenören på förhand har åtagit sig att utföra och omfattar således samtliga arbeten som regleras i kontraktshandlingarna.²¹ Uttrycket skiljer sig från entreprenad eller entreprenadarbeten som enligt begreppsbestämningarna i AB 04 avser ”kontraktarbeten jämte förekommande ÄTA-arbeten”. Begreppet *ÄTA-arbeten* i sin tur avser Ändringsarbeten, Tillkommande arbeten och Avgående arbeten och innebörden kan förenklat sägas vara att det avser arbeten som, efter att kontrakt ingåtts, tillkommer eller bortfaller i enlighet med regleringen i AB 04. Utgångspunkten är att ÄTA-arbeten måste beställas

---

¹⁶ BKK, *Byggsektorns standardvillkor*, 2000-04-26.

¹⁷ Förordet till AB 04, se även Hagman m.fl., *Den svenska entreprenadrättens framväxt inom bygg- och anläggningssektorerna*, SvJT 2017 s. 180.

¹⁸ Olsson, *Introduktion till entreprenadrätt*, s. 28. Se även NJA 2018 s. 653 p. 25.

¹⁹ Samuelsson, *AB 04. En kommentar* (2:a uppl.), s. 24 f. och Samuelsson & Utterström, *Entreprenadrätten*, s. 53 f.

²⁰ Adlercreutz & Mulder, *Avtal. Lärobok i allmän avtalsrätt*, s. 33 f.

²¹ NJA 1990 s. 24 och Liman m.fl., *Entreprenad- och konsulträtt*, s. 85.

skriftligen av beställaren (AB 04 kap. 2 § 6) men vissa ÄTA-arbeten som är nödvändiga och måste utföras likställs med sådana skriftligen beställda arbeten (AB 04 kap. 2 § 4).²²

Frågan om vilken avtalskategori entreprenadavtalet tillhör har diskuterats såväl i äldre som modern litteratur. Historiskt har termen ”arbetsbeting” använts för att beskriva det som i dag benämns entreprenadavtal, eller åtminstone den kategori av avtal inom vilken entreprenadavtalet inordnades.²³ Karakteristiskt för arbetsbetingen var att avtalet avsåg en självständig arbetsprestation, att den som utförde arbetet inte stod i anställningsförhållande till uppdragsgivaren, att ersättningen utgick för ett uppnått resultat snarare än för arbetad tid samt att uppdragstagaren agerade som självständig företagare. Entreprenadavtal framhölls som ett typiskt exempel på sådana avtal.²⁴

Eftersom begreppet arbetsbeting med tiden kom att uppfattas som föråldrat och delvis svårhanterligt, har man i modern terminologi i stället börjat använda det mer generella begreppet avtal om tjänst för att beskriva denna typ av rättsförhållanden.²⁵ Det moderna tjänstebegreppet är emellertid vidare och inrymmer såväl avtal där uppdragstagaren åtar sig att uppnå ett visst resultat som avtal där åtagandet i stället består i att visa omsorg under en viss tid medan det äldre arbetsbetinget enbart omfattade resultatåtaganden.²⁶

Inom doktrinen råder i huvudsak enighet om att entreprenadavtal bör betraktas som tjänsteavtal.²⁷ Samtidigt har det framförts att entreprenadavtal intar en sådan särställning att de inte fullt ut bör behandlas som övriga tjänsteavtal utan är en säregen kategori.²⁸ Slutsatsen kan därför sammanfattas som att entreprenadavtal i grunden är att hänföra till avtal om tjänst, men att dess särdrag motiverar en stundtals självständig behandling.

2.2 Tolkning och utfyllnad av entreprenadavtal

AB 04 har en stark ställning inom entreprenadbranschen och det kan sägas att avtalet ”fungerar på ett sätt som liknar lag för byggnads- och anläggningsindustrin.”²⁹ Som en följd av den starka

---

²² Liman m.fl., *Entreprenad- och konsulträtt*, s. 102 f.

²³ Redan i motiven till förslag till allmän civillag från 1826 (s. 197) diskuterades arbetsbeting, med vilket avsågs avtal genom vilket någon åtog sig att mot viss ersättning färdigställa ett bestämt arbete.

²⁴ Bengtsson, *Särskilda avtalstyper I: gåva, hyra av lös sak, lån, förvaring, entreprenadavtal, avtal om arbete på lös sak, syslomansavtal och andra uppdrag*, s. 103.

²⁵ Johansson, *Konsumenttjänstlagen*, kommentaren till konsumenttjänstlagens rubrik under 0.2.

²⁶ Hultgren, *Fel i tjänst. Om felbedömning och påföljdsbestämning vid avtal om tjänster i oreglerade fall*, s. 45 [Hultgren, *Fel i tjänst*].

²⁷ Jfr. prop. 1999/2000:89 s. 24, prop. 2004/05:13 s. 126, Hultgren, *Fel i tjänst*, s. 41 och Hellner, Hager & Persson, *Speciell avtalsrätt II. Kontraktsrätt. 1 häftet. Särskilda avtal*, s. 92.

²⁸ Samuelsson, *Entreprenadavtal. Särskilt om ändrande förhållanden*, s. 13.

²⁹ Hellner, Hager & Persson, *Speciell avtalsrätt II. Kontraktsrätt. 1 häftet. Särskilda avtal*, s. 140.

ställning som AB 04 intar finns det en uppfattning inom entreprenadbranschen att entreprenadrätten skulle vara frikopplad från den dispositiva rätten.³⁰ Som kommer visas nedan är så inte fallet, vilket tydliggjorts genom att HD i flertalet fall meddelat prejudikat i entreprenadrättsligt centrala frågor och även klargjort vilken tolkningsmetod som ska tillämpas vid tolkning av AB 04.

Inom svensk rätt saknas det lagstadgade regler för avtalstolkning, utan principerna som tillämpas har successivt vuxit fram i praxis och doktrin.³¹ Grundläggande för avtalstolkningen är den gemensamma partsavsikten, det vill säga vad parterna gemensamt har åsyftat vid tidpunkten för avtalsslutet.³² Även om parterna i ett avtal har använt ett uttryck på ett sätt som avviker från dess sedvanliga betydelse, eller på annat sätt formulerat sig mindre träffsäkert än avsett, är det den gemensamma partsavsikten som ska vara avgörande för tolkningen. Det innebär att avtalets ordalydelse kan få ge vika om det kan klarläggas att parterna faktiskt haft en annan gemensam vilja vid avtalets ingående: den gemensamma viljan har alltså företräde framför viljeförklaringen.³³ Det ska uppmärksammas att det handlar om *en* gemensam partsvilja, vilket inte lätteligen låter sig identifieras i tvistiga avtal. Johansson och Herre belyser detta och framhåller att "[u]nder den här aktuella perioden [2005–2019] har det inte i något rättsfall förekommit att [högsta] domstolen kunnat konstatera en gemensam partsvilja."³⁴ Svårigheten att identifiera en gemensam partsavsikt gör sig särskilt gällande när ett avtalsförhållande regleras av standardavtal, såsom AB 04, eftersom bestämmelserna inte författats särskilt av parterna och därav sällan är föremål för närmare diskussion.³⁵

Den nyss beskrivna metoden brukar betecknas som subjektiv tolkning, vilket innebär att avtalets innehåll bestäms utifrån parternas gemensamma vilja snarare än den bokstavliga betydelsen av avtalet.³⁶ Om någon gemensam partsavsikt inte kan fastställas, och det inte heller finns yttre omständigheter som kan belysa hur parterna uppfattat ett omtvistat villkor, får innebörden i stället bestämmas objektivt, dvs. villkorets betydelse för en utomstående betraktare i motsvarande situation.³⁷ Utgångspunkten vid en objektiv tolkning är att en

---

³⁰ Ingvarson & Utterström, *Högsta domstolens intåg i entreprenadrättens slutna rum*, SvJT 2021 s. 259.

³¹ Lehrberg, *Avtalstolkning*, s. 37, Ingvarson & Utterström, *Tolkning av entreprenadavtal*, s. 58 och Bernitz, *Standardavtalsrätt*, s. 88.

³² Bernitz, *Standardavtalsrätt*, s. 88.

³³ Bernitz, *Standardavtalsrätt*, s. 89 och Ramberg & Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 180.

³⁴ Herre & Johansson, *Svensk rättspraxis: Avtals- och obligationsrätt 2005–2019. Om förmögenhetsrättsliga förpliktelsers uppkomst, innehåll och avveckling*, SvJT 2020 s. 866.

³⁵ NJA 2015 s. 741 p. 9, NJA 2014 s. 960 p. 20–21 och Bernitz, *Standardavtalsrätt*, s. 99.

³⁶ Bernitz, *Standardavtalsrätt*, s. 89.

³⁷ NJA 2015 s. 741 p. 10, Bernitz, *Standardavtalsrätt*, s. 93 och Ingvarson & Utterström, *Tolkning av entreprenadavtal*, s. 69.

helhetsbedömning av situationen ska göras där ordalydelsen ofta är central, men ingen enskild omständighet kan sägas generellt vara utslagsgivande utan det måste bedömas från fall till fall.³⁸

Vid objektiv tolkning utgår man i första hand från avtalstextens ordalydelse och den normala språkliga betydelsen av uttrycken.³⁹ Orden ska dock förstås i sitt sammanhang, med beaktande av hur de används i avtalet som helhet, och i ljuset av branschpraxis för att avgöra om det finns anledning att tolka begreppet på ett särskilt sätt.⁴⁰ Termer med etablerad juridisk innebörd förutsätts också ha sin gängse betydelse.⁴¹ Svenska domstolar är i regel inte bundna till en strikt språklig tolkning, utan väger in samtliga relevanta omständigheter. Det kan urskiljas en tendens hos domstolarna att tolka avtal mot bakgrund av dispositiva rättsregler, både lagfästa och sådana som utvecklats i rättspraxis, och att fylla ut avtalen med därifrån hämtade allmänna rättsgrundsatser.⁴²

En viktig princip som gäller vid tolkning av standardavtal är att individuellt avtalade villkor som har tagits in i standardavtal eller ändringar därav ges företräde framför allmänna avtalsvillkor, vilket kan uttryckas med satsen ”skrivet går före tryckt”.⁴³ Grunden för detta är att individuellt förhandlade villkor antas återge den gemensamma partsavsikten. Det innebär att det finns en benägenhet att tolka allmänna avtalsvillkor mot bakgrund av individuellt förhandlade avtalsvillkor.

När det gäller tolkning av entreprenadavtal specifikt har HD i ett flertal domar under 2010-talet klargjort hur tolkningen av bestämmelser i AB 04 ska gå till. Det kan för den vane framstå som självklara tolkningsmetoder som HD introducerar men som nämnt ovan har entreprenadbranschen stundom varit av uppfattningen att entreprenadrätten verkar frikopplad från den dispositiva avtalsrätten.⁴⁴

HD:s praxis visar att tolkningen av AB-avtal i första hand tar sin utgångspunkt i parternas gemensamma partsavsikt. Om en sådan inte kan fastställas, och inte heller yttre omständigheter ger någon ledning, sker tolkningen på objektiv grund med ordalydelsen som utgångspunkt.⁴⁵

---

³⁸ NJA 2018 s. 834 p. 10–11 och Ramberg & Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 185 f.

³⁹ Bernitz, *Standardavtalsrätt*, s. 93.

⁴⁰ NJA 1990 s. 24.

⁴¹ Bernitz, *Standardavtalsrätt*, s. 93.

⁴² *Ibid.*, s. 96.

⁴³ Ramberg & Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 191 och Bernitz, *Standardavtalsrätt*, s. 101. Se även NJA 1990 s. 24.

⁴⁴ Ingvarson & Utterström, *Tolkning av entreprenadavtal*, s. 59, Ingvarson & Utterström, *Högsta domstolens intåg i entreprenadrättens slutna rum*, SvJT 2015 s. 258 f. och Mellqvist, *Entreprenadrätten och kontraktsrättens finrum*, SvJT 2022 s. 234.

⁴⁵ NJA 2013 s. 271 p. 7.

Vid oklarheter prövas villkoret i ljuset av avtalets systematik och övriga bestämmelser, med hänsyn till entreprenadavtalets särskilda drag. Ger inte heller detta vägledning hämtas stöd i dispositiv rätt, framför allt i allmänna obligationsrättsliga principer och regler för närliggande avtalstyper såsom köplagen, dock med beaktande av skillnaderna mellan köp och entreprenad.⁴⁶ Även nordisk rätt kan tjäna som inspirationskälla.⁴⁷ Slutligen ska tolkningen vila på en övergripande rimlighetsbedömning som syftar till en balanserad och förutsebar riskfördelning mellan parterna.⁴⁸ Tolkningsmetoden som HD befäst genom flertalet avgöranden kan alltså sägas ha närmast entreprenadrätten den allmänna civilrätten.⁴⁹

Det finns anledning att närmare behandla möjligheten att tolka entreprenadavtal i ljuset av den dispositiva rätten eftersom detta utgör en grundförutsättning för den invändning som avser skäligt pris.⁵⁰ Med begreppet ”tolkning” avses att fastställa ett avtals innebörd. I detta innefattas även att fastställa vad som gäller när avtalet inte alls reglerar en fråga enligt sin lydelse och man därför får luta sig mot närliggande lagbestämmelser, allmänna rättsprinciper eller sedvänjor, något som ofta benämns utfyllning eller tolkning i vid bemärkelse.⁵¹ Det råder delade meningar i doktrinen huruvida en tydlig distinktion bör göras mellan tolkning och utfyllnad av avtal.⁵² HD synes inte göra någon åtskillnad mellan begreppen och det kommer det inte heller i denna uppsats att göras.⁵³ Den dispositiva rätten kan således få betydelse både som utfyllande rätt och som tolkningsdata vid bedömningen av avtalsvillkor.

En lag som återkommande används i HD:s praxis och som kan sägas avspegla vissa allmänna rättsprinciper är köplagen (1990:931).⁵⁴ Att köplagen ofta får sådan betydelse torde bero på att köpeavtal utgör en avtalstyp med nära anknytning till entreprenadavtal samt att lagen i flera delar ger uttryck för allmänna obligationsrättsliga principer.⁵⁵ Även konsumenttjänstlagen

---

⁴⁶ NJA 2012 s. 597 p. 13 och NJA 2015 s. 862 p. 12.

⁴⁷ NJA 2018 s. 653 p. p. 37–40.

⁴⁸ NJA 2014 s. 960 p. 23, NJA 2015 s. 862 p. 12 och Ingvarson & Utterström, *Tolkning av entreprenadavtal*, s. 70.

⁴⁹ Bernitz, *Standardavtalsrätt*, s. 105.

⁵⁰ Se avsnitt 3.5.

⁵¹ Myrdal, *Tolkning av entreprenadsektorns AB – HD:s ”modell” i NJA 2015 s. 862*, JT 2024–25 s. 661 not 8 och NJA 1999 s. 629.

⁵² Utterström, *Störningar och tidsförlängning: en entreprenadrättslig studie*, s. 85, Ramberg, Marcus Utterström, *Störningar och tidsförlängning – en entreprenadrättslig studie (ak. avh.)*, Lund 2022, 398 s., JT 2022–23 s. 717 ff., Ramberg, *Uppdelning i tolkning och utfyllnad är vilseledande*, s. 604 f. och Arvidsson, *Bunden och fri utfyllning eller bara avtalstolkning?*, SvJT 2023 s. 615 – 622.

⁵³ Herre & Johansson, *Svensk rättspraxis: Avtals- och obligationsrätt 2005–2019. Om förmögenhetsrättsliga förpliktelsers uppkomst, innehåll och avveckling*, SvJT 2020 s. 864.

⁵⁴ Myrdal, *Tolkning av entreprenadsektorns AB – HD:s ”modell” i NJA 2015 s. 862*, JT 2024–25 s. 665 och Ingvarson & Utterström, *Tolkning av entreprenadavtal*, s. 103 f.

⁵⁵ Se NJA 2018 s. 653 p. 21, NJA 2015 s. 862 p. 12, NJA 2014 s. 960 p. 24 och NJA 2013 s. 271 p. 7. Se även Ingvarson & Utterström, *Tolkning av entreprenadavtal*, s. 104.

(1985:716) har i ett fall tillmätts betydelse som uttryck för dispositiv rätt, även när beställaren inte är konsument, för de fall att lagens bestämmelser anses ge uttryck för allmänna obligationsrättsliga principer vid utförande av tjänster. Tillämpningen ska dock ske med iakttagande av betydande försiktighet eftersom lagen är utformad för skydda en svagare part, dvs. konsumenten.⁵⁶

Som framhållits av HD i flera domar ska entreprenadavtalets speciella drag beaktas vid tolkningen av avtalen.⁵⁷ Dessa speciella drag utgörs bland annat av att arbetena kan vara omfattande i både tid och innehåll.⁵⁸ För att fullgöra ett större entreprenadavtal krävs en omfattande arbetsinsats av entreprenören, i många fall flera tusentals timmar, för att åstadkomma det avtalade och avsedda resultatet. Ersättningen kan uppgå till miljardbelopp och vitt skilda arbetsmoment såsom bergsprängning, gjutning, rörarbeten och schaktning ska alla samordnas inom ramen för ett och samma projekt. Arbetsmomenten i sig kan sedan vara tekniskt komplicerade och det kan krävas en omfattande projektering eller utredning för att arbetena ska vara genomförbara. Därtill hör att arbetena och kontraktstiden i förekommande fall kan sträcka sig över ett flertal år och det är vanligt med fler inblandande parter såsom underleverantörer, arkitekter och konstruktörer.⁵⁹ Dessa drag föreligger givetvis inte i varje enskild entreprenad, men det illustrerar de särdrag och särskilda förhållanden som kan behöva beaktas vid tolkningen av ett entreprenadavtal. Beaktande av de speciella dragen gör sig gällande med varierande styrka beroende på dess förekomst i det enskilda fallet.⁶⁰

2.3 Betalningsformer i entreprenadrätten

I kapitel 6 i AB 04 framgår tre former för ersättning: (i) fast pris, (ii) mängdreglering och (iii) löpande räkning. Att det är dessa former för ersättning som står till buds framgår inte uttryckligen, men det följer indirekt av bestämmelserna i standardavtalen att så är fallet.⁶¹ Fast pris innebär att den avtalade ersättningen för entreprenaden är bestämd redan från början, oberoende av entreprenörens faktiska kostnader. Mängdreglerad ersättning bygger på att entreprenören anger ett pris per enhet arbete utifrån en initial mängdförteckning över de arbeten

---

⁵⁶ Se prop. 1984/85:110 s. 142 och NJA 2013 s. 1174 p. 9.

⁵⁷ Jfr. NJA 2013 s. 271 p. 7, NJA 2014 s. 960 p. 24, NJA 2015 s. 862 p. 12 och NJA 2018 s. 653 p. 21.

⁵⁸ NJA 2013 s. 271 p. 7.

⁵⁹ Jfr. Gorton, *AB-kontrakten och den allmänna kontraktsrätten*, s. 156, Ingvarson & Utterström, *Tolkning av entreprenadavtal*, s. 114 ff. och Utterström, *Störningar och tidsförlängning: en entreprenadrättslig studie*, s. 129 ff.

⁶⁰ Ingvarson & Utterström, *Tolkning av entreprenadavtal*, s. 116.

⁶¹ Ingvarson & Utterström, *Självkostnadsprincipen enligt AB 04 och ABT 06*, SvJT 2018 s. 542 [Ingvarson & Utterström, *Självkostnadsprincipen*] och Liman m.fl., *Entreprenad- och konsulträtt*, s. 108.

som ska utföras. Eftersom fokus i detta arbete är på löpande räkning kommer de två övriga betalningsformerna inte utvecklas ytterligare.

Ersättning på löpande räkning är den sista ersättningsformen och eftersom den är central för uppsatsen ges den här särskilt utrymme. Ersättningsformen regleras i AB 04 kap. 6 §§ 9–10 och bygger på den så kallade självkostnadsprincipen.⁶² Principen innebär att entreprenören har rätt till ersättning för sina faktiska och verifierade kostnader (självkostnader) jämte ett entreprenörarvode som bestäms genom ett påslag i procent på självkostnaderna eller genom ett särskilt avtalat belopp.⁶³ Självkostnaderna som ersätts enligt kap. 6 § 9 omfattar kostnader för material och varor, arbetsledning, arbetare, hjälpmedel, underentreprenader, försäkringar i den mån de avser entreprenörens risk samt avgifter enligt lag. Även ”kostnader i övrigt” ersätts som självkostnad, med vilket avses kostnader som är resultatet av erforderliga och fackmässigt utförda arbeten som krävs för fullgörandet av entreprenörens åtagande enligt avtalet.⁶⁴ I entreprenörarvodet ingår ränte- och centraladministrationskostnader samt vinst för entreprenören.⁶⁵

Bestämmelsen om löpande räkning enligt självkostnadsprincipen ska enligt AB 04 tillämpas på ändrings- och tillägsarbeten såvida inget annat avtalats, men det är även möjligt, och därtill inte ovanligt, att bestämmelsen tillämpas på hela entreprenader.⁶⁶ Löpande räkning kombineras ofta med olika sorters incitamentavtal, fasta delpriser eller takpriser för att uppnå en bättre riskfördelning mellan parterna.⁶⁷ Fördelarna som vanligen framhålls med löpande räkning är flera, däribland flexibilitet. Entreprenören blir generellt mer villig att genomföra ändringar i entreprenaden eftersom denne får sina kostnader ersatta alldeles oavsett. Även beställarens ökade möjlighet att detaljstyra entreprenaden som en följd av flexibiliteten brukar lyftas fram. En annan fördel är att entreprenören inte behöver genomföra ett omfattande kalkyleringsarbete innan entreprenaden kan sättas i gång, vilket möjliggör för ett tidigare startdatum.⁶⁸ Till sist framhålls ofta att beställaren inte behöver oroa sig för att entreprenören sänker kvaliteten i syfte att maximera sin vinst, vilket utgör en risk vid entreprenader på fast pris.⁶⁹

---

⁶² Ersättningsformen regleras på samma sätt i ABT 06 och har samma innebörd.

⁶³ Kommentaren till kapitel 6 §§ 9 och 10 i AB 04 och Frank, *Beställaråterkrav*, s. 184.

⁶⁴ Samuelsson & Utterström, *Entreprenadrätten*, s. 39.

⁶⁵ AB 04 kap. 6 § 10 p. 2 och Gentele, *Entreprenörers rätt till ersättning för bevisade självkostnader enligt AB 04*, JT 2020–21, s. 613.

⁶⁶ Samuelsson & Utterström, *Entreprenadrätten*, s. 39 och Ingvarson & Utterström, *Självkostnadsprincipen*, s. 543.

⁶⁷ Liman m.fl., *Entreprenad- och konsulträtt*, s. 108.

⁶⁸ Ingvarson & Utterström, *Tolkning av entreprenadavtal* och s. 37, BKK, *Ersättningsformer för entreprenader*, 2009-08-20 s. 5 f.

⁶⁹ Deli, *Kommersiella entreprenadavtal i praktiken*, s. 116.

Löpande räkning enligt självkostnadsprincipen är emellertid förenat med flera nackdelar. Eftersom något mer omfattande kalkyleringsarbete inte behöver göras innan entreprenaden påbörjas tenderar kostnaderna ofta att överstiga beställarens egna estimat eller budget. Detta leder inte sällan till att beställaren ifrågasätter och invänder mot olika kostnadsposter i syfte att hålla nere den totala ersättningen.⁷⁰ Att tvister uppstår kring kostnadsnivåerna framstår därför som en naturlig följd av den inneboende spänningen som finns i ersättningsformen.⁷¹ Entreprenören har i grunden incitament att låta kostnaderna bli höga eftersom entreprenörarvodet, där vinsten ingår, beräknas som ett påslag på dessa kostnader. Beställaren har å sin sida ett motsatt intresse och försöker begränsa kostnaderna så långt som möjligt för att själv optimera det ekonomiska utfallet.

För att motverka de negativa verkningar som kan följa av intressekonflikten mellan parterna innehåller AB 04 en omsorgsförpliktelse för entreprenören.⁷² Omsorgsförpliktelsen innebär en skyldighet att tillvarata beställarens intressen och verka för att denne erhåller bästa möjliga tekniska och ekonomiska resultat. Att entreprenören påstås ha brutit i sin omsorgsförpliktelse är en återkommande grund för beställarens invändningar mot det slutliga priset, se mer i avsnitt 3.3.

Därutöver har beställaren enligt AB 04 kap. 6 § 10 punkten 4 rätt att granska entreprenörens originalverifikationer för att säkerställa att de kostnader som redovisats faktiskt har burits av entreprenören. Denna rätt gäller även i förhållande till underentreprenörer, men eftersom beställaren inte står i avtalsförhållande med underentreprenörer kan granskningen endast ske genom huvudentreprenören.⁷³ Bevisbördan vilar på entreprenören i de fall beställaren bestrider en kostnad. Den förhärskade uppfattningen är att om entreprenören kan bevisa en kostnad så har denne rätt till ersättning för kostnaden, såvida inte beställaren kan visa att entreprenören orsakat kostnaden genom vårdslöshet.⁷⁴ Det har i litteraturen förts diskussioner om den exakta innebörden av bevisbördan och dess placering.⁷⁵ I praxis har det ansetts tillräckligt när

---

⁷⁰ BKK, *Ersättningsformer för entreprenader*, 2009-08-20 s. 4 f. och Nilsson Torres, Rosén & Sandahl, *Beviskring i entreprenad*, s. 22.

⁷¹ Frank, *Beställaråterkrav*, s. 185 not 5.

⁷² AB 04 kap. 6 § 10 punkten 1.

⁷³ Deli, *Kommersiella entreprenadavtal i praktiken*, s. 116 och BKK, *Förttydligande nr 2*, 2011-09-08.

⁷⁴ Gentele, *Entreprenörers rätt till ersättning för bevisade självkostnader enligt AB 04*, JT 2020–21 s. 611 f. och not 2 med hänvisningar.

⁷⁵ Se bl.a. Gentele, *Entreprenörers rätt till ersättning för bevisade självkostnader enligt AB 04*, JT 2020–21 s. 612, Munukka, *Skälig tidsåtgång vid löpande räkning*, JT 2017–18 s. 939 och Ingvarson & Utterström, *Självkostnadsprincipen*, s. 543.

entreprenören kunnat styrka sina påståenden genom utdrag ur huvudboken, fakturor från leverantörer samt underlag för debiterade timmar.⁷⁶

I praktiken förekommer det inte sällan att olika ersättningsformer kombineras inom ramen för en och samma entreprenad. Detta kan ske genom att vissa moment, såsom inledande projektering eller planering, ersätts enligt ett i förväg överenskommet fast pris, medan övriga delar av entreprenaden ersätts på löpande räkning i enlighet med självkostnadsprincipen. En sådan ordning kan motiveras med att olika delar av entreprenaden är förenade med olika grader av osäkerhet. Fast pris lämpar sig för arbeten där omfattningen är tydligt definierad, medan löpande räkning kan vara mer ändamålsenlig när arbetsinsatsen är svår att kalkylera eller förutse på förhand. Kombinationen av ersättningsformer kan emellertid aktualisera frågor om gränsdragningar av vilka arbeten som ska hänföras till vilken ersättningsform, med följdproblem rörande redovisning, bevisfrågor och beställarens möjlighet till återkrav.⁷⁷ En vanlig ersättningsmodell är löpande räkning enligt självkostnadsprincipen med inslag av à-priser eller debiteringsnormer för vissa moment.⁷⁸

2.4 Betalningar i praktiken

Av AB 04 kap. 6 § 12 första stycket framgår att del av kontraktssumman, alltså den i kontraktet angivna ersättningen, ska erläggas under entreprenadtiden enligt betalningsplan mot faktura. Det framgår av definitionerna för AB 04 att med betalningsplan avses en handling med föreskrifter om den ordning som gäller för betalning. Genom betalningsplanen ges parterna möjlighet att avtala om när och hur olika delar av ersättningen ska erläggas av beställaren. Det är vanligt att man för betalningsplanerna gör åtskillnad mellan prestationsbundna och tidsbundna betalningsplaner.

Vid en prestationsbunden betalningsplan har entreprenören rätt till ersättning när vissa moment utförts och färdigställt. Det är dessutom möjligt att avtala om att beställaren har rätt att hålla inne betalning eller vägra betalning enligt plan för arbeten som inte är avtalsenliga.⁷⁹ En tidsbunden betalningsplan å andra sidan innebär att vissa belopp ersätts i samband med att vissa på förhand bestämda tidpunkter inträffar.⁸⁰

---

⁷⁶ Svea hovrätt dom 2016-03-10 i mål nr T 10408–14 [*Nybropalatset*].

⁷⁷ Samuelsson & Utterström, *Entreprenadrätten*, s. 41.

⁷⁸ Ingvarson & Utterström, *Självkostnadsprincipen*, s. 543.

⁷⁹ Samuelsson & Utterström, *Entreprenadrätten*, s. 150 f.

⁸⁰ *Ibid.*, s. 151.

I många fall anges att betalning sker månadsvis. För fall där en betalningsplan inte har avtalats mellan parterna är beställaren enligt AB 04 kap. 6 § 12 andra och tredje stycket skyldig att erlagga delbetalningar mot faktura för utförda arbeten. När fakturering ska ske av entreprenören framgår inte, men av AB 04 kap. 6 § 17 första stycket framgår att arbeten som faktureras ska vara utförda när fakturering sker. Beställaren har i samband med fakturering rätt att granska originalverifikat för entreprenörens kostnader när ersättning utgår enligt självkostnadsprincipen på löpande räkning.

I praktiken används olika betalningslösningar, där såväl lyftplaner som à conto-betalningar är vanliga. Lyftplaner innebär normalt att ersättning utgår när vissa på förhand angivna arbetsmoment har färdigställts, och modellen ligger därför nära ersättning enligt fast pris. Betalning kan även utgå i samband med att entreprenören grovt redovisar ungefärliga kostnader för en viss tidsperiod. Syftet bakom lyftplaner kan sägas vara att säkra entreprenadens framdrift genom att tillgodose entreprenörens behov av likvida medel.

Även så kallade à conto-betalningar förekommer frekvent inom entreprenadsammanhang, och innebär att beställaren erlaggar betalningar successivt under entreprenadens gång utan att betalningen i sig utgör ett slutligt ställningstagande till fordrans existens, storlek eller kostnadsunderlag.⁸¹ À conto-betalningar är således betalningar som sker med förbehåll och betraktas som preliminära, vilket innebär att de vid slutregleringen ska avräknas mot den slutliga ersättningen. Syftet kan vara att säkerställa entreprenörens löpande likviditet under projektets gång, samtidigt som beställaren förbehåller sig rätten att senare invända mot kostnadernas omfattning eller riktighet.⁸²

Eftersom lyftplaner och à conto-betalningar i grunden fyller samma funktion – att löpande säkerställa entreprenörens likviditet – kan viss begreppslig oklarhet uppstå mellan dem. Skillnaden är dock tydlig. En lyftplan utgör ett verktyg för att på förhand reglera *när* betalning ska ske, men säger i sig inget om den rättsliga verkan av en betalning som görs i enlighet med planen. À conto-betalningar däremot kännetecknas av att avsikten med betalningen inte är att slutligt reglera en skuld, utan betalningen sker med begränsade rättshandlingsverkningar.⁸³ Även om betalningen avser en specifik och detaljerad faktura, är den att betrakta som preliminär just genom att den betecknas som à conto. Denna begränsning av rättshandlingsverkan har också fastslagits i rättspraxis där HD uttalat att en à conto-betalning inte innebär ett

---

⁸¹ Lindskog, Stefan, *Betalning. Om kongruent infriande av penningsskulder och andra betalningsrättsliga frågor*, s. 145 [Lindskog, *Betalning*], Ingvarson & Utterström, *Självkostnadsprincipen*, s. 548.

⁸² Lindskog, *Betalning*, s. 146 och Frank, *Beställaråterkrav*, s. 207.

⁸³ Lindskog, *Betalning*, s. 145 f.

godkännande av entreprenörens krav eller underlag.⁸⁴ Det är därför vanligt att betalningar enligt lyftplaner uttryckligen anges ske à conto, i syfte att begränsa deras rättsverkningskraft och markera att slutlig reglering ska ske först vid entreprenadens avslut.

2.5 Återkrav inom entreprenadrätten

Beställarens möjlighet att nå framgång med ett återkrav beror ytterst på vilken rättsverkan som ska tillmätas betalningen. Invändningarna som beställaren kan rikta mot entreprenören kan i praktiken grunda sig på flera olika omständigheter, exempelvis att entreprenören brustit i sin omsorgsförpliktelse, att kostnaderna inte har verifierats på ett tillfredsställande sätt eller att den slutliga ersättningen inte framstår som skälig.⁸⁵ Dessa invändningar är dock endast relevanta under förutsättning att beställaren överhuvudtaget kan återkräva en redan erlagd betalning. Som diskuterats i arbetets inledande kapitel saknas en klar och tydlig grund som beställare kan stötta sig mot vid invändningar av detta slag när återkrav görs gällande. Bedömningar i praxis varierar och i avsaknaden av prejudikat från HD behöver beställarens möjligheter att återfå sin betalning analyseras för att skapa ökade förutsättningar för förutsebarhet inom tvister av detta slag.⁸⁶

Grundläggande inom avtalsrätten är att bundenhet till en rättshandling grundar sig på tre moment: i) den rättshandlandes vilja att binda sig, ii) förklaringen av viljan (dvs. hur viljan kommuniceras till omvärlden) och iii) motpartens tillit eller hur motparten uppfattar viljan.⁸⁷ Avtalslagen använder en modell med utväxling av anbud och accept för att skapa ett samspel mellan vilja, tillit och förklaringar.⁸⁸

I den typiska situationen där en entreprenör utfärdar en faktura kan detta betraktas som ett anbud, medan beställarens betalning av fakturan kan tolkas utgöra en accept genom konkludent handlande.⁸⁹ I avsaknad av särskilda omständigheter torde betalningen anses uttrycka en vilja att rättsligt binda sig i enlighet med anbudet, vilket utgör grund för entreprenörens befogade tillit.⁹⁰ Det ska samtidigt betonas att betalningens rättsverkan är beroende av sammanhanget,

---

⁸⁴ NJA 1981 s. 811.

⁸⁵ Se nedan i kapitel 3 där dessa typinvändningar analyseras.

⁸⁶ Jfr. t.ex. *Nybropalatset*, Svea hovrätt, dom den 19 juni 2024 i mål nr T 1290–23 [*Hanssons hus*], Hovrätten för Nedre Norrland dom 2017-07-18 i mål nr T 1036–16, Hovrätten för Övre Norrland dom 2024-03-13 i mål nr T 813–23 och slutlig skiljedom mellan Serneke AB och Riksbyggen ekonomisk förening meddelad 2022-11-15.

⁸⁷ Ramberg & Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 92 och Mossberg, *Rättshandlingsbegreppet: kriterierna*, JT 2023–24 s. 72 – 118.

⁸⁸ Se 1 § AvtL och Ramberg & Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 93.

⁸⁹ Lindskog, *Betalning*, s. 150, Ramberg & Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 119 f och Frank, *Beställaråterkrav* s. 202.

⁹⁰ Jfr. lagrådets uttalande i NJA II 1981 s. 440: ”I allmänhet torde dock betalning som erläggs utan protest få anses som ett godkännande av att betalningsskyldighet föreligger.”

och att en bedömning måste göras i det enskilda fallet.⁹¹ Frågan om bundenhet, giltighet och avtalsinnehåll bestäms i enlighet med den så kallade tillitsprincipen, som innebär att det som motparten i god tro förlitat sig på och som objektivt framgår av omständigheterna normalt läggs till grund för bedömningen – en princip som kommer till uttryck motsatsvis i 32 § första stycket avtalslagen.⁹²

Mot denna bakgrund blir betalningens rättsliga karaktär central vid bedömningen av beställarens möjlighet att återkräva redan erlagda belopp. Huvudregeln är att en rättshandling inte kan återkallas ensidigt utan att återkallelsen betraktas som ett avtalsbrott.⁹³ Om betalningen därför betraktas som en bindande rättshandling är utrymmet för återkrav mycket begränsat. Betalningen sedd enbart som ett realhandlande i form av medelsöverföring medför inte bundenhet, men sedd i sitt sammanhang och som ett svar på entreprenörens fakturering finns grund för att intolka en viljeförklaring om att beställaren åtar sig betalningsskyldighet.⁹⁴

För att kunna återkräva betalningen i en eller annan form krävs därför en rättslig ”mekanism” för att bryta igenom betalningens bindande karaktär och som har till rättsföljd att betalningen ska återgå.⁹⁵ Sådana mekanismer kan återfinnas i lag, som allmänna principer eller i det enskilda avtalet. Ett sätt att möjliggöra återkrav kan vara att formulera talan som en skadeståndstalan, vilket innebär att ”mekanismen” för återkravet är reglerna om skadestånd. I detta ligger strategiska överväganden eftersom beställaren då måste visa att entreprenören agerat vårdslöst.⁹⁶ Vilken mekanism talan baseras på och hur talan formuleras aktualiserar olika överväganden och bevisfrågor.

Rättsverkan av betalning av en faktura regleras inte uttryckligen i de entreprenadrättsliga standardavtalen, men som angavs ovan kan betalningen anses utgöra en accept genom konkludent handlande. Praxis visar dock att rättsverkningarna av en betalning inte är helt entydiga. I en dom från Hovrätten för Nedre Norrland yrkade beställaren att redan erlagda kostnader skulle kvittas mot andra fordringar i målet.⁹⁷ Hovrätten uttalade att det i själva verket

---

⁹¹ Se justitieråd Linds tillägg i NJA 1989 s. 224: ”Vilken innebörd och därmed vilka rättsliga effekter som kan tilläggas en betalning beror i ganska hög grad [...] på omständigheterna i det enskilda fallet.” som svar på lagrådets uttalande som återgavs i not 90.

⁹² Adlercreutz & Mulder, *Avtal. Lärobok i allmän avtalsrätt*, s. 31 och Adlercreutz, Gorton, & Lindell-Frantz, *Avtalsrätt I*, s. 46 och 294 f.

⁹³ Se 7 § AvtL och Ramberg & Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 109.

⁹⁴ Lindskog, *Betalning*, s. 145 och not 418.

⁹⁵ Lindskog lyfter att vid betalningar som innefattar en avtalsrättslig disposition, dvs. betalningar som har en rättsgrund varigenom en äganderättsövergång till medlen sker, så krävs en särskild rättslig förklaring till varför betalaren ska få tillbaka medlen eller dess värde, se Lindskog, *Betalning*, s. 149 not 429.

⁹⁶ NJA 2020 s. 115 p. 20, se mer i avsnitt 4.4.

⁹⁷ Hovrätten för Nedre Norrland, dom den 18 juli 2017 i mål nr T 1036–16.

var fråga om ett återkrav och att beställarens betalningar utgjorde en accept och därmed skedde med bindande verkan. För att betalningarna inte skulle anses slutgiltiga krävdes att särskilda omständigheter förelåg, med vilket hovrätten sannolikt åsyftade ogiltighetsgrunderna enligt 3 kap. avtalslagen.⁹⁸ Eftersom några sådana grunder inte visades, ogillades beställarens talan i denna del.

I en dom från Svea hovrätt var utgången gällande möjligheten till återkrav den motsatta.⁹⁹ I fallet var det utrett att parterna inte hade avtalat om à conto-betalningar, varför betalningarna skedde förbehållslöst. Hovrätten fann att betalningarna inte hade en sådan prekluderande verkan att beställaren förlorade rätten att invända mot prisets skälighet. Betalningen tillmättes i stället en bevismässig betydelse och beställaren bar bevisbördan för sina invändningar men var inte utesluten från att föra talan om återkrav, dvs. det var möjligt att kräva den erlagda betalningen åter.

Även reklamationsfrågan har stor betydelse i dessa sammanhang. En utebliven reklamation medför visserligen betalningsskyldighet, men beställaren anses inte förlora rätten att framföra invändningar mot fakturans innehåll, såvida inte passiviteten ska uppfattas som ett konkludent godkännande av fakturans innehåll.¹⁰⁰ Reklamationsplikten för inomkontraktuella förhållanden är inte lagreglerad, men det finns stort stöd inom praxis och doktrin för att reklamationsplikten utgör en allmän förmögenhetsrättslig princip.¹⁰¹ Trots plikten att meddela motparten kvarstår oklarheter gällande reklamationsfristens starttidpunkt, reklamationsfristens längd och rättsföljden av för sen reklamation.¹⁰²

I doktrinen har framhållits att betydelsen av betalning enligt entreprenadrättsliga standardavtal kan variera beroende på betalningsmodellens utformning, om betalningsplanen är tidsbunden eller prestationsbunden, om det rör sig om à conto-betalningar eller slutliga delbetalningar samt om mängdredovisningen är preliminär eller definitiv. Partsbruk och branschpraxis kan här spela

---

⁹⁸ Hovrätten för Nedre Norrland, dom den 18 juli 2017 i mål nr T 1036–16 s. 17 f. och Frank, *Beställaråterkrav*, s. 196.

⁹⁹ *Hanssons hus*.

¹⁰⁰ Samuelsson, *AB 04. En kommentar* (2:a uppl.), s. 428.

¹⁰¹ NJA 2024 s. 657 p. 14, NJA 2018 s. 127 p. 23–25, NJA 2017 s. 203 p. 8–9, NJA 2017 s. 1195 p. 15, NJA 2007 s. 909, NJA 2005 s. 142, Håstad, *Köprätt – och annan kontraktsrätt*, s. 235 och Andersson, *Den allmänna förmögenhetsrättsliga principen om skyldigheten att reklamera avtalsbrott – en binär fråga?* s. 18 not 7 med hänvisningar.

¹⁰² Ramberg & Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 272.

en avgörande roll.¹⁰³ Betalningen kan även tillmätas passivitetsverkan vilket kan medföra att beställaren riskerar att förlora rätten att invända.¹⁰⁴

En bestämmelse som förtjänar att uppmärksammas i detta hänseende är AB 04 kap. 6 § 17 som anger att för det fall att parterna är oense om någon del av fakturan ska ostridiga belopp betalas inom den angivna betalningsfristen. Bestämmelsen ålägger beställaren en reklamationskyldighet inom en 30-dagarsfrist. Rättsverkan av betalningen regleras inte uttryckligen av standardavtalen men om beställaren inte reklamerar inom den angivna fristen innebär det att denne förlorar rätten att göra invändningar som berör fakturan om den uteblivna reklamationen ska uppfattas som ett konkludent godkännande av fakturan.¹⁰⁵

Högsta domstolen har i ett avgörande rörande konsumententreprenad och tillämpningen av 36 § konsumenttjänstlagen utvecklat vissa allmänna obligationsrättsliga principer om meddelandeskyldighet och passivitet vid betalning av för högt belopp.¹⁰⁶ Av rättsfallet framgår att betalning av en faktura som regel inte prekluderar en invändning mot prisets skälighet, men att återkrav måste framställas inom rimlig tid. Vad som utgör en sådan tid beror på omständigheterna i det enskilda fallet, men den kan vara avsevärt längre än vid reklamation av avtalsbrott. I anslutning till 47 § köplagen uttalade HD däremot att ett uteblivet meddelande om att ett fakturerat pris är oskäligt leder till en omkastad bevisbörda.¹⁰⁷ Det innebär att om köparen (eller beställaren) underlåter att meddela säljaren (eller entreprenören) i tid, får köparen bevisbördan för omständigheter som kan motivera ett lägre pris än det fakturerade. Det pris som anges i fakturan behöver dock inte betalas om ett lägre pris följer av avtalet eller om det fordrade beloppet är oskäligt. Även i kommersiella entreprenader kan denna princip få betydelse. I en dom från Svea hovrätt konstaterades exempelvis att betalningen medförde att beställaren fick bevisbördan för sitt återkrav, men att den efterföljande passiviteten inte var tillräckligt långvarig för att få preklusionsverkan. Beställaren förblev därför oförhindrad att göra gällande att det erlagda priset var oskäligt.¹⁰⁸

Sammanfattningsvis innebär betalningens civilrättsligt bindande karaktär att den inte utan vidare kan återkrävas. Även om beställaren har rätt i sak och fog för att motsätta sig en betald kostnad innebär det inte att betalningen automatiskt ska återgå. Återkrav förutsätter att det finns

---

¹⁰³ Ingvarson & Utterström, *Självkostnadsprincipen*, s. 548 f.

¹⁰⁴ Magnusson & Wagner, *Löpande räkning: Är priset avtalat eller finns utrymme för att bedöma prisets skälighet?*, JT 2022–23 s. 12, särskilt s. 29 ff. [Magnusson & Wagner, *Löpande räkning*].

¹⁰⁵ Samuelsson, *AB 04. En kommentar* (2:a uppl.), s. 428 och *Hanssons hus* s. 17 f.

¹⁰⁶ NJA 2022 s. 3 och *Hanssons hus* s. 18.

¹⁰⁷ NJA 2022 s. 3 p. 18, jfr. NJA 1996 s. 663.

¹⁰⁸ *Hanssons hus*.

en grund för att frånga betalningens verkan som bindande rättshandling. Detta är den centrala problematiken i uppsatsen, invändningarnas innebörd och framgång i sak och möjligheten till återkrav är två skilda frågor. Härnäst i kapitel 3 analyseras därför de invändningar som en beställare typiskt kan göra gällande i form av fyra stycken olika typinvändningar. Kapitel 4 behandlar de civilrättsliga mekanismer som kan möjliggöra återkrav.

3. Invändningar mot entreprenörens krav

3.1 Inledning

Syftet med detta kapitel är att analysera de huvudsakliga invändningar som en beställare kan framföra mot entreprenörens ersättningsanspråk. Analysen tar sin utgångspunkt i fyra typinvändningar som frekvent återkommit i praxis och varit föremål för diskussion inom doktrinen. Anledningarna till att en beställare väljer att invända mot entreprenörens krav kan naturligtvis vara vitt skilda och grunda sig på många olika omständigheter, men det går att urskilja mönster som återkommer, därav typinvändningarna. Dessa har valts eftersom de tillsammans fångar upp en stor del av de invändningar en beställare i praktiken gör gällande och belyser olika rättsliga grunder som en beställare kan åberopa.

De fyra invändningar som behandlas i kapitlet är: (3.2) att kostnaden inte är ersättningsgill, (3.3) att entreprenören har brustit i sin omsorgsförpliktelse, (3.4) att entreprenören har brustit i sin redovisningsskyldighet och (3.5) att den begärda ersättningen inte är skälig. En femte typinvändning – fel- och dröjsmålsbestämmelserna i AB 04 – behandlas inte i det följande. Att dessa invändningar lämnas utanför analysen har två huvudsakliga skäl. För det första är området omfattande och låter sig inte behandlas inom ramen för detta examensarbete. För det andra innehåller AB 04 relativt tydliga bestämmelser om rättsföljderna vid fel, vilket innebär att det inte råder motsvarande osäkerhet i fråga om det tillämpliga regelverket.

Varje invändning har karakteriserande drag och representerar olika rättsliga problem. Inledningsvis diskuteras hur respektive invändning kan komma till uttryck i praktiken och därefter görs ett försök att fastställa rättsläget för respektive invändning. Även om det är avtalsrätt som är det främsta fokuset berörs även frågor som placering av bevisbörda och bevismedel. Vissa av invändningarna är relativt okomplicerade medan det råder större osäkerhet kring andra.

Kapitlet avslutas med en sammanfattande analys i avsnitt 3.6, där slutsatserna knyts samman och en övergång sker till nästföljande kapitel. Genom denna struktur avses inte enbart att redogöra för gällande rätt i fråga om invändningar mot ersättningsanspråk, utan också att skapa en grund för den efterföljande undersökningen av vilka rättsverkningar som bör inträda när betalning redan har skett och under vilka förutsättningar ett återkrav kan göras gällande.

3.2 Kostnaden är inte ersättningsgill

Som nämnts ovan i avsnitt 2.3 framgår vilka kostnader som entreprenören har rätt till ersättning för av AB 04 kap. 6 § 9 och 10. Ersättning utgår bland annat för material, varor, arbetsledning, underentreprenörer m.m. Dessa ersättningsberättigade kostnader benämns som *självkostnader*, vilket är det begrepp som fortsättningsvis används. Avgränsningen av vad som är att anse som en självkostnad sker negativt genom punkten 7 i listan över självkostnader, där anges ”kostnader i övrigt som inte anges i § 10 p. 2 i detta kapitel”. Hänvisningen avser de kostnader som ska ingå i entreprenörarvodet. I entreprenörarvodet ingår ränte- och centraladministrationskostnader samt vinst. Innebörden är att alla kostnader som entreprenören haft som är hänförliga till den aktuella entreprenaden – och som är resultatet av fackmässigt och erforderligt utfört arbete – ska ersättas, såvida de inte är avsedda att ersättas genom entreprenörarvodet.¹⁰⁹

I det följande behandlas enbart frågan om kostnaden enligt avtalet ska ersättas eller ej. Frågor om entreprenörens kostnad är styrkt, kostnaden i sig framstår som skälig eller om den uppstått på grund av en brist i omsorgsförpliktelsen behandlas i kommande avsnitt. Beställaren kan naturligtvis framföra flera invändningar beträffande samma kostnad, exempelvis att den inte är styrkt och inte heller ersättningsgill. I detta avsnitt är fokus enbart på den sistnämnda.

Att en kostnad ska vara hänförlig till entreprenaden i fråga framgår inte uttryckligen av AB 04 men anses vara fallet.¹¹⁰ En invändning av detta slag kan exempelvis avse att den fakturerade och sedermera betalda kostnaden i realiteten hänför sig till något helt annat än den aktuella entreprenaden. På motsvarande sätt kan beställaren göra gällande att kostnaden avser ett ÄTA-arbete som entreprenören inte har rätt till ersättning för eftersom det inte har beställts och inte heller är att anse som ett likställt arbete, alternativt att entreprenören inte anmält hinder eller utfört forcering utan beställning.¹¹¹

Vidare kan beställaren invända att kostnaden i själva verket omfattas av entreprenörarvodet, vanligen eftersom kostnaden hänför sig till entreprenörens centraladministration. Med centraladministration avses traditionellt kostnader som är ”ovanför arbetsplatsen”, dvs. administrativa funktioner såsom företagsledning, ekonomi eller IT-stöd som bedrivs utanför entreprenadprojektet.¹¹² Samtidigt har entreprenören rätt till ersättning för arbetsledning på

---

¹⁰⁹ Samuelsson & Utterström, *Entreprenadrätten*, s. 39. Se även Stockholms tingsrätt dom 2022-06-10 i mål nr T 6919–20 s. 33 för exempel på att kostnad inte hänför sig till entreprenaden.

¹¹⁰ Gentele, *Vad avses med ”kostnader” vid en tillämpning av självkostnadsprincipen i AB 04?*, SvJT 2025 s. 489.

¹¹¹ Se t.ex. *Hansson's hus* s. 19.

¹¹² Ingvarson & Utterström, *Självkostnadsprincipen*, s. 551, Byggherrarna, *Vägledning om tillämpning av självkostnadsprincipen*, 2021-02-03, s. 13 f., Erdalen, *Byggherrens val av affärsform*, s. 113 och Samuelsson, *AB 04. En kommentar* (3:e uppl.), s. 357.

plats,¹¹³ vilket aktualiserar gränsdragningsfrågor mellan vad som ska betraktas som centraladministration – och därmed inte ersättningsgillt – respektive arbetsledning, som är ersättningsgillt.

En ytterligare invändning, om än mer ovanlig, tar sikte på kostnadsbegreppet i sig. Om entreprenören exempelvis använt sig av en egen byggställning som införskaffats vid ett tidigare tillfälle har denne inte haft en utgift för byggställningen kopplad till entreprenaden i fråga. Om entreprenören i stället hade hyrt byggställningen hade detta däremot klart och tydligt utgjort en kostnad som ska ersättas. Men att entreprenören skulle hyra en byggställning, när denne redan har en tillgänglig, skulle strida mot omsorgsförpliktelsen eftersom det orsakar onödiga kostnader för beställaren. På vilket sätt en kostnad ska beräknas i en situation som denna, eller om det över huvud taget ska utgöra en kostnad, kan grunda en invändning för beställaren.¹¹⁴

En sista invändning av detta slag avser överdebitering. En överdebitering kan ta vitt skilda former, såsom att fler timmar debiterats än vad som faktiskt arbetats, att den fakturerade kostnaden för ett visst moment är högre än den verkliga kostnaden eller att fakturerat à-pris för ett moment är högre än vad som ska anses gälla enligt kontraktet. Ett särskilt aktuellt exempel på överdebitering är den problematik som hänför sig till att beställaren inte gottskrivs rabatter, trots att det är något som beställaren har rätt till enligt AB 04 kap. 6 § 10 punkten 2. I en rapport från november 2025 framgår att entreprenörens erhållna rabatter ofta inte vidareförmedlas och gottskrivs beställaren, vilket leder till att beställaren betalar ett högre pris än vad självkostnaderna faktiskt utgör.¹¹⁵

Invändningar av ovan redogjort slag tar således sikte på att den aktuella kostnaden inte är ersättningsgill inom ramen för entreprenadförhållandet – det saknas rättslig grund för den betalning som gjorts. Det som ska ersättas är entreprenadarbeten, dvs. arbeten som framgår av kontraktet och därtill förekommande ÄTA-arbeten, och ersättningen ska motsvara det som framgår av kontraktet. Fokus ligger därför inte på om kostnaden är styrkt eller orsakad av bristande omsorg, utan på att kostnaden som sådan faller utanför avtalet eller överstiger vad som ska gälla enligt detta. I sådana fall finns ingen rättslig grund för ersättning.

3.3 Entreprenören har brutit i sin omsorgsförpliktelse

---

¹¹³ AB 04 kap. 6 § 9 punkten 2.

¹¹⁴ Se Gentele, *Vad avses med "kostnader" vid en tillämpning av självkostnadsprincipen i AB 04?*, SvJT 2025 s. 488 – 502 för en ingående diskussion om vad som avses med kostnader, särskilt avsnitt 5.6 för exemplet avseende byggställning.

¹¹⁵ Konkurrensverket, *Pristransparens på byggmaterial*, Rapport 2025:6, avsnitt 3.1–3.2.

Av AB 04 kap. 6 § 10 punkten 1 framgår att entreprenören, vid tillämpningen av självkostnadsprincipen, ska ”fullgöra sin uppgift så att beställaren erhåller bästa tekniska och ekonomiska resultat”. Som redogjorts för ovan i avsnitt 2.3 utgör denna bestämmelse det som inom litteraturen benämns entreprenörens omsorgsförpliktelse. Bestämmelsen skyddar beställaren mot de incitamentsproblem som följer av att entreprenören gynnas ekonomiskt av att kostnaderna blir så höga som möjligt. Bristande omsorg från entreprenören är en vanligt förekommande invändning inom tvister avseende priset för entreprenader, vilket kan bero på att det råder osäkerhet kring förpliktelsens exakta innebörd samt bevisbördans placering, vilket i sin tur fordrat diskussion.¹¹⁶

Invändningen består i att entreprenören brustit i sin omsorgsplikt vilket i sin tur på ett eller annat sätt orsakat beställaren onödiga kostnader och att dessa därmed inte ska ersättas. Den påtalade bristen hos entreprenören kan ta många former, exempelvis kan antalet nedlagda timmar anses vara för många för att det ska kunna anses att bästa ekonomiska och tekniska resultat uppnåtts. En annan invändning kan vara att entreprenören inte erforderligt tagit in anbud på material och därigenom inte verkat för att hålla nere kostnaderna.¹¹⁷ Dessa exempel visar att omsorgsplikten kan eftersättas på en rad olika sätt, men en mer detaljerad redogörelse än så skulle inte tillföra något. För uppsatsens syfte är det endast relevant att plikten åsidosatts, inte exakt på vilket sätt, och ett försök till genomgång av alla möjliga varianter skulle bli både ofullständig och oöverskådlig.

En återkommande formulering inom underrättspraxis är att entreprenören har att bevisa sina självkostnader när beställaren bestrider dessa. Har entreprenören fullgjort sin bevisbörda i detta avseende föreligger rätt till ersättning för självkostnaderna, såvida omsorgsplikten inte åsidosatts. Om beställaren gör gällande att entreprenören brustit i sin omsorg åligger det beställaren att visa både åsidosättandet av omsorgsplikten i sig och de ekonomiska konsekvenserna av åsidosättandet.¹¹⁸

Av den sammanfattade återgivningen av formuleringen framgår att bestämmelsen utgör en omsorgsplikt, något som har varit föremål för viss diskussion inom doktrinen. Det har

---

¹¹⁶ Se bland annat Westberg, *Bevisbörda, löpande räkning och skäligt pris*, JT 2024-25 s. 538 – 567, Magnusson & Wagner, *Löpande räkning*, Willborg, *Beställarens granskningsrätt och entreprenörens omsorgsplikt vid arbeten på löpande räkning enligt självkostnadsprincipen*, JT 2017-18 s. 949 – 961 [Willborg, *Beställarens granskningsrätt*], Munukka, *Skälig tidsåtgång vid löpande räkning*, JT 2017-18 s. 939 – 948, Ingvarson & Utterström, *Självkostnadsprincipen*, Frank, *Beställaråterkrav* och Gentele, *Entreprenörers rätt till ersättning för bevisade självkostnader enligt AB 04*, JT 2020-21.

¹¹⁷ Jfr. Westberg, *Bevisbörda, löpande räkning och skäligt pris*, JT 2024-25 s. 540.

¹¹⁸ *Nybropalatset* och Stockholms tingsrätt dom 2022-06-10 i mål nr T 6919-20. Domarna använder samma hänvisning: ”Motiv AB 72, 2 uppl., 1985, s. 185 och Lindahl, A.G., *Totalentreprenad ABT 94*, 1996, s. 185”.

förekommit att beställare gjort gällande att bestämmelsen snarare är att anse som en resultatförpliktelse. Eftersom entreprenören, enligt i efterhand genomförda undersökningar, inte åstadkommit det objektivt bästa resultatet så har denne brutit mot bestämmelsen.¹¹⁹ Ordalydelsen i bestämmelsen kan inte sägas ge någon entydig vägledning, varken läst för sig eller i sitt sammanhang. Bestämmelsen anger att entreprenören ska fullgöra sin uppgift så att beställaren erhåller det ”bästa [...] resultatet” vilket enligt sin lydelse kan tolkas som att det utgör ett åtagande för entreprenören att uppnå det objektivt bästa resultatet, och därmed en resultatförpliktelse. En sådan tolkning skulle innebära att förpliktelsen inte begränsar sig till det bästa resultat som den anlidade entreprenören kan uppnå inom ramen för ett fackmässigt utförande, utan det resultat som ska uppnås är det objektivt bästa resultatet.¹²⁰

Frågan har diskuterats i motiven till äldre allmänna bestämmelser, där har det anförts att bestämmelsen trots allt är att anse som en omsorgsförpliktelse.¹²¹ I motivet till AB 72 anges till bestämmelsen att ”[d]en har givits en vidsträckt omfattning och ålägger entreprenören en generell skyldighet att i möjlig utsträckning beakta beställarens intressen vid utförandet, icke blott i tekniskt utan även i ekonomiskt hänseende.”¹²² Uttalandet belyser att entreprenörens plikt består i att i den utsträckning det är möjligt beakta beställarens, framförallt ekonomiska, intressen. Det rör sig således inte om ett åtagande att uppnå ett visst resultat, utan om en förpliktelse att eftersträva det bästa möjliga resultatet.

Sammantaget talar motivuttalanden för att det rör sig om en omsorgsförpliktelse, vilket även återspeglas i övrig litteratur och praxis.¹²³ Entreprenören ska alltså med omsorg eftersträva det bästa resultatet – men är inte skyldig att åstadkomma ett specifikt resultat inom ramen för förpliktelsen.¹²⁴ Mot denna bakgrund blir nästa centrala fråga vad omsorgsplikten konkret innebär. För att kunna avgöra om entreprenören brutit i sin omsorg behöver innebörden förtydligas.

En bra början är återigen att konsultera de äldre motiven till de allmänna bestämmelserna. Av motiven till AB 72 framgår att beställaren är skyldig att ersätta entreprenören såvida denne ”icke på vederbörligt sätt iakttagit beställarens intressen, dvs gjort sig skyldig till vårdslöshet

---

¹¹⁹ Se exempelvis särskild skiljedom mellan Kista Galleria KB och Skanska Sverige AB meddelad 2005-05-18.

¹²⁰ Samuelsson, *AB 04. En kommentar* (2:a uppl.), s. 404.

¹²¹ Samuelsson, *AB 04. En kommentar* (2:a uppl.), s. 404 samt not 52 med hänvisningar och Willborg, *Beställarens granskningsrätt*, s. 958.

¹²² Lindahl, Norén & Malmberg, *Motiv AB 72*, s. 185.

¹²³ Se Gentele, *Entreprenörens rätt till ersättning för bevisade självkostnader enligt AB 04*, JT 2020–21 s. 619 och not 22 med hänvisningar.

¹²⁴ Ingvarson & Utterström, *Självkostnadsprincipen*, s. 555.

eller försummelse eller med uppsåt misskött sitt åtagande”.¹²⁵ Det framgår tydligt att det för brott mot omsorgsplikten förutsätts vållande av entreprenören, för vilket beställaren bär bevisbördan.¹²⁶ Med det sagt ska det erinras om att motiven till de allmänna bestämmelserna inte har samma auktoritativa källvärde som en proposition hade haft för en lag eftersom AB 04 trots allt enbart är ett avtal och inte en lag. Uppfattningen att motivuttalandena alltså äger giltighet har dock stort stöd inom doktrin¹²⁷ och praxis¹²⁸. Det förekommer emellertid olika uppfattningar inom doktrinen om den närmare innebörden av omsorgsförpliktelsen.

Willborg argumenterar för att omsorgsplikten ska förstås som ett uttryck för den allmänna obligationsrättsliga principen om lojalitet mellan avtalsparter. Innebörden av lojalitetsplikten anser han således vara att entreprenören är skyldig att utföra arbetena enligt bästa möjliga förmåga – entreprenören ska bedriva arbetena på ett inte mindre ekonomiskt ansvarsfullt sätt än om arbetena skulle utföras inom ramen för ett avtalat fast pris.¹²⁹ För att nå framgång med en talan anser Willborg att beställaren måste visa både att entreprenören förfarit, åtminstone, vårdslöst och de ekonomiska följderna därav.

Mot detta argumenterar Munukka med utgångspunkt i *Gripenhus*¹³⁰ och omsorgsplikten, som han väljer att kalla lojalitetsplikt.¹³¹ Han anför att lojalitetsplikten innebär att entreprenören ska eftersträva bästa möjliga resultat med beaktande av både ekonomiska och tekniska aspekter, men att entreprenörens bristande omsorg inte med nödvändighet fordrar vårdslöshet. Grunden för att han anser att lojalitetspliktens uppfyllelse inte är ”synonymt med frånvaro av vårdslöshet” är dels för att det är vad som gäller i den allmänna kontraktsrätten, dels att AB 04:s ordalydelse inte ger uttryck för att något annat skulle vara fallet.¹³² Munukka synes argumentera för att omsorgsförpliktelsen ställer högre krav på entreprenören än att denne inte ska vara vårdslös. Om vårdslöshet däremot föreligger innebär det att omsorgsförpliktelsen eftersatts.

Uppfattningen som framförs verkar Munukka dock vara relativt ensam om och diskussionen inom litteraturen hänför sig i övrigt framför allt till bevisbördans placering – inte

---

¹²⁵ Lindahl, Norén & Malmberg, *Motiv AB 72*, s. 185.

¹²⁶ Samuelsson, *AB 04. En kommentar* (2:a uppl.), s. 404. Avseende bevisbördans placering, som inte är fokus för uppsatsen, har det dock i praxis förekommit att det ankommit på entreprenören att visa att på uppfyllelse av omsorgsplikten, se Svea hovrätt dom 2024-06-20 i mål nr T 14555–22 s. 5 f. i hovrätten och s. 32 f. i tingsrätten.

¹²⁷ Se Gentele, *Entreprenörers rätt till ersättning för bevisade självkostnader enligt AB 04*, JT 2020–21 s. 611 f. och not 2 med hänvisningar.

¹²⁸ *Nybropalatset* och Stockholms tingsrätt dom 2022-06-10 i mål nr T 6919–20.

¹²⁹ Willborg, *Beställarens granskningsrätt*, s. 960 f.

¹³⁰ NJA 2016 s. 1011.

¹³¹ Munukka, *Skälig tidsåtgång vid löpande räkning*, JT 2017–18 s. 942 ff., särskilt s. 946.

¹³² Munukka, *Skälig tidsåtgång vid löpande räkning*, JT 2017–18 s. 947 f.

omsorgspliktens innebörd i sig.¹³³ Avseende vad som krävs för brott mot en omsorgsförpliktelse i allmänhet – inte just i entreprenadsammanhang – synes den överväldigande majoriteten ansluta sig till att det fordras vårdslöshet.¹³⁴

Sammanfattningsvis kan förpliktelsen i AB 04 kap. 6. § 10 punkten 1 därför beskrivas som en omsorgsförpliktelse som kräver att entreprenören med omsorg eftersträvar det bästa tekniska och ekonomiska resultatet. Ett brott mot omsorgsförpliktelsen kräver att vårdslöshet eller att vållande kan påvisas – även om bevisbördans exakta placering är föremål för diskussion.

3.4 Entreprenören har brustit i sin redovisningsplikt

Entreprenören har en redovisningsplikt vid genomförandet av självkostnadsprincipen enligt AB 04 kap. 6 § 10 punkten 4, vilket innebär att beställaren har rätt att granska entreprenörens originalverifikationer. Med verifikation avses sådan dokumentation som återfinns i entreprenörens bokföring.¹³⁵ Denna rättighet för beställaren anses även gälla i förhållande till underentreprenörer, dock utan att beställaren har rätt att vända sig direkt till underleverantören eftersom de inte står i något avtalsförhållande.¹³⁶ Mot denna bakgrund är en vanlig invändning från beställarhåll att entreprenören inte verifierat sina kostnader på ett erforderligt sätt.

Innan betalning har skett är det allmänt accepterat att beställaren har rätt att kräva att entreprenören uppfyller sin redovisningsplikt innan betalning utgår.¹³⁷ Frågan är vad som händer när betalning redan erlagts – regeln är trots allt inte direkt sanktionerad i AB 04. Enbart det förhållandet att entreprenören inte överlämnat originalverifikationerna medför inte i sig att beställaren är berättigad till återbetalning.¹³⁸ Willborg beskriver redovisningsskyldigheten i AB

---

¹³³ Se bl.a. Ingvarson & Utterström, *Självkostnadsprincipen*, s. 556 f., Gentele, *Entreprenörers rätt till ersättning för bevisade självkostnader enligt AB 04*, JT 2020–21 s. 623 ff., Westberg, *Bevisbörda, löpande räkning och skäligt pris*, JT 2024–25 s. 538 – 567 och Frank, *Entreprenörens omsorgsplikt och bevisbördan för påstående om brister i denna m.m.*, SvJT 2025 s. 672 – 690.

¹³⁴ Gentele, *Entreprenörers rätt till ersättning för bevisade självkostnader enligt AB 04*, JT 2020–21 s. 620 f. för en genomgång av olika uppfattningar inom doktrinen för vad som gäller en omsorgsförpliktelse i allmänhet.

¹³⁵ Samuelsson, *AB 04. En kommentar* (2:a uppl.), s. 407.

¹³⁶ BKK, *Förtydligande nr 2*, 2011-09-12. I detta kan Hovrätten för Västra Sverige dom 2025-11-21 i mål nr T 8058–24 noteras. Den offentliga beställaren menade att underentreprenören överdebiterat till ett belopp om 22,6 mkr. Avtalet med entreprenören byggde på principen om *öppna böcker*, något beställaren menade skulle gälla även i förhållande till underentreprenören. Hovrätten fastslog att principen även gällde i förhållande till underentreprenören. Avtalet mellan entreprenören och underentreprenören var ett s.k. ”back-to-back”-avtal som speglade entreprenadavtalet och bestämmelsen om öppna böcker var därför intagen även i underentreprenadavtalet. Beställaren hade därför en självständig rätt till fullt tillträde och insyn i underentreprenörens ekonomisystem och annan dokumentation rörande entreprenaden trots att de inte stod i ett direkt avtalsförhållande.

¹³⁷ Se Gentele, *Entreprenörers rätt till ersättning för bevisade självkostnader enligt AB 04*, JT 2020–21 s. 611 f. och not 2 med hänvisningar.

¹³⁸ Willborg, *Beställarens granskningsrätt*, s. 955.

04 som en granskningsrätt som kan sägas ha uppstått som ett utflöde ur omsorgsplikten. Beställaren måste erbjudas möjlighet att granska entreprenörens arbete och tillse att denne uppfyller sin omsorgsplikt, alternativt bevisa att entreprenören eftersatt sin omsorgsplikt, vilket sker genom redovisningsskyldigheten som möjliggör insyn i kostnadsunderlaget.¹³⁹ Regeln beskrivs därför bäst som en ordningsregel eller en ”editionsregel”. Det finns inte heller en tydlig rättsföljd kopplad till att entreprenören brustit i sin redovisningsskyldighet efter att beställaren redan betalat.

När beställare invänder att entreprenören brustit i sin redovisningsskyldighet innebär det således att beställaren anser sig inte ha fått ta del av de originalverifikationer som denne har rätt till. Detta i sin tur kan sägas aktualisera två invändningar av olika slag, dels en invändning om att kostnaderna inte är visade eller styrkta och därför inte ska ersättas, dels att beställaren inte haft möjlighet att undersöka om entreprenören uppfyllt sin omsorgsplikt. Den förra invändningen är av processuell karaktär och avgörs ytterst av principerna om fri bevisföring och fri bevisprövning.¹⁴⁰ Frågan är om entreprenören förmått styrka att den utfört den påstådda avtals prestationen. Kostnaderna kan dock styrkas genom andra bevismedel än bara originalverifikationer – de är alltså inte en nödvändig förutsättning för att styrka en kostnad.¹⁴¹ Den senare invändningen hänför sig till omsorgspliktens uppfyllelse och efterlevnad. Trots det logiska sambandet mellan invändningarna – båda baseras i grund och botten på avsaknaden av samma bevismedel – är dessa att anse som två olika invändningar.

Sambandet mellan redovisningsplikten och omsorgsplikten förtjänar att belysas ytterligare. Som framgått ovan utgör redovisningsplikten ett centralt medel genom vilket beställaren ges möjlighet att kontrollera entreprenörens uppfyllelse av den omsorgsplikt som följer av AB 04 kap. 6 § 10 punkten 1. Eftersom beställaren i praktiken har begränsade möjligheter att kontrollera entreprenörens arbetsprocesser och kostnader blir redovisningsplikten central för att möjliggöra insyn i om entreprenören agerat med tillräcklig omsorg och lojalitet. Även lojalitetsplikten, sådan den kommer till uttryck i förordet till AB 04 och som allmän princip, inverkar på redovisningsplikten. Principen innebär att parterna – särskilt i långvariga avtal med

---

¹³⁹ Willborg, *Beställarens granskningsrätt*, s. 955, se även Ingvarson & Utterström, *Självkostnadsprincipen*, s. 557.

¹⁴⁰ Frank, *Beställaråterkrav*, s. 188.

¹⁴¹ Willborg, *Beställarens granskningsrätt*, s. 955. Se dock Samuelsson, *AB 04. En kommentar* (3:e uppl.), s. 363 som verkar vara av motsatt uppfattning.

ömsesidiga rättigheter och skyldigheter – ska visa varandra hänsyn och agera lojalt, varvid den närmare innebörden och innehållet bestäms efter en helhetsbedömning.¹⁴²

I ljuset av den centrala funktion som redovisningsplikten har kan bristande redovisning, naturligtvis beroende på omständigheterna, betecknas som illojalt agerande från entreprenörens sida. Lojalitetsplikten medför att entreprenören inom ramen för avtalsförhållandet med omsorg, dvs. efter bästa förmåga, ska respektera beställarens intressen.¹⁴³ Plikten att agera lojalt förstärks när den ena parten befinner sig i ett kunskapsmässigt och ekonomiskt överläge, vilket typiskt sett är fallet vid beställarens granskning av entreprenörens kostnader och arbetsinsatser.¹⁴⁴ Ett åsidosättande av redovisningsplikten som i praktiken fråntar beställarens möjlighet att granska entreprenörens efterlevnad av omsorgsplikten kan därför beskrivas som ett illojalt beteende: entreprenören har inte visat den omsorg som krävs.

Vad redovisningsskyldigheten innebär mer konkret än att beställaren har rätt att granska originalverifikationer framgår inte av AB 04. En viktig fråga som därför uppkommer är hur entreprenörens kostnadsunderlag ska vara sammanställt. En utgångspunkt är att söka ledning i den dispositiva rätten som annars hade gällt.¹⁴⁵ HD har anfört att konsumenttjänstlagen kan tjäna till vägledning när den antas ge uttryck för allmänna obligationsrättsliga principer, men att stor försiktighet bör iakttas eftersom lagens delar utformats i syfte att tillgodose konsumentens behov av skydd.¹⁴⁶ Enligt 40§ konsumenttjänstlagen ska näringsidkaren framställa en specificerad räkning för tjänsten så att konsumenten kan bilda sig en uppfattning om dess art och omfattning. Det ska vara möjligt för konsumenten att t.ex. utläsa ”vilket slags arbete som utförts, vilka åtgärder som vidtagits och vad för slags material som använts”.¹⁴⁷ Denna specifikation är främst avsedd att göra det möjligt för konsumenten att bedöma om tjänsten har utförts avtalsenligt.¹⁴⁸ Det kan ifrågasättas om 40 § ger uttryck för en allmän obligationsrättslig princip, men möjligen kan den tillämpas genom en analogi även om det framstår som tveksamt.¹⁴⁹

---

¹⁴² I förordet anges att parterna ”inom ramen för den allmänna lojalitetsplikten [ska] visa varandra förtroende och öppenhet.” Se vidare NJA 2021 s. 943 p. 9 – 17, NJA 2017 s. 203 p. 8, Samuelsson & Utterström, *Entreprenadrätten*, s. 87 f., Ramberg & Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 40 ff. och Holm, *Den avtalsgrundade lojalitetsplikten. En allmän rättsprincip*, s. 134.

¹⁴³ NJA 2021 s. 943 p. 15.

¹⁴⁴ *Ibid.*, p. 16.

¹⁴⁵ Se avsnitt 2.2.

¹⁴⁶ NJA 2013 s. 1174 p. 9

¹⁴⁷ Prop. 1984/85:110 s. 309.

¹⁴⁸ *Ibid.*

¹⁴⁹ Ingvarson & Utterström, *Självkostnadsprincipen*, s. 560 f.

Inom litteraturen framhålls framför allt *Nybropalatset* som vägledande i avsaknad av avgörande från HD när entreprenörens redovisningsplikt ska preciseras.¹⁵⁰ Hovrätten anför i fallet att entreprenörens kostnadsunderlag var mycket omfattande och uppdelat på över- och underkonton, beställaren hade haft möjlighet att månadsvis granska fakturor och vid behov kunde beställaren begära originalverifikationer. Entreprenören ansågs ha framställt ett underlag som ”visat sig vara så omfattande och i sådan grad komplett att utgångspunkten bör vara att [entreprenören] därigenom har visat att de haft de påstådda kostnaderna.”¹⁵¹ Fallet ger uttryck för att entreprenören måste tillhandahålla ett underlag som till stor del är komplett för att anses ha uppfyllt sin skyldighet, något som Ingvarson & Utterström framhåller som olyckligt då högre krav bör kunna ställas på entreprenören.¹⁵² Att det räcker med ett underlag som till stor del är komplett medför en stor börda på beställaren att redogöra för brister, något som i princip kräver tydliga kontraktuella krav på redovisningen för framgång.¹⁵³ Enligt min uppfattning torde det vara möjligt att låta den ovan diskuterade lojalitetsplikten utgöra den övergripande normen för vad som närmare kan krävas av redovisningen: redovisning som möjliggör beställarens granskning av omsorgsplikten är tillräcklig.¹⁵⁴

Vidare måste beställarens passivitet och verkan av denna särskilt beaktas i fall där betalning redan erlagts mot faktura. Med grund i lojalitetsplikten kan en parts passivitet leda till avtalsrättslig verkan om passiviteten anses ge uttryck för en viljeförklaring.¹⁵⁵ Så är fallet om beställarens passivitet i att invända mot redovisning ger entreprenören en befogad uppfattning i att beställaren eftergett sig rätt till ett visst mått redovisning eller om beställaren under mycket lång tid inte gjort sin granskningsrätt gällande.¹⁵⁶ Även om omständigheterna är sådana att passiviteten inte ges verkan som förändrat avtalsinnehåll kan passiviteten medföra en förlust av rättigheten att kräva mer utförlig redovisning för den tid som passerat.¹⁵⁷ Passiviteten kan även tillmätas bevismässig betydelse, vilket medfört att kostnader i vissa fall ansetts styrkta och erforderligt redovisade trots bristfälligt underlag.¹⁵⁸

---

¹⁵⁰ Se bl.a. Willborg, *Beställarens granskningsrätt*, Magnusson & Wagner, *Löpande räkning*, Ingvarson & Utterström, *Självkostnadsprincipen* och Samuelsson, *AB 04. En kommentar* (2:a uppl.).

¹⁵¹ *Nybropalatset*, hovrättens domskäl.

¹⁵² Ingvarson & Utterström, *Självkostnadsprincipen*, s. 560.

¹⁵³ Nilsson Torres, Rosén & Sandahl, *Bevisäkring i entreprenad*, s. 23 f.

¹⁵⁴ Jfr. Holm, *Den avtalsgrundade lojalitetsplikten. En allmän rättsprincip*, s. 271, som i sin slutsats anför att principen kan användas både för tolkning och utfyllnad av bestämmelser.

¹⁵⁵ NJA 2017 s. 1195 p. 15.

¹⁵⁶ NJA 2018 s. 171 p. 10–11.

¹⁵⁷ *Ibid.*, p. 12.

¹⁵⁸ Svea hovrätt dom 2025-10-24 i mål nr T 8919–24 s. 10. Se även Sandström, *Mönster i förmögenhetsrätten*, s. 118 och NJA 2006 s. 638 där passivitet tillmättes en bevis- och presumptionsverkan att avtalsbundenhet hade uppstått.

Sammanfattningsvis får det konstateras att det råder viss osäkerhet kring redovisningsplikten exakta innebörd, särskilt i förhållande till dess funktion som en granskningsrätt för omsorgsplikten. Klart är dock att beställaren inte är skyldig att betala förrän entreprenören fullgjort sin redovisningsplikt. När betalning redan har skett är läget däremot annorlunda. Ett åsidosättande av redovisningsplikten är inte sanktionerat i sig och berättigar inte beställaren till återbetalning. Om invändningen i realiteten avser att kostnaderna inte är styrkta är detta en fråga för den fria bevisprövningen, där även andra bevismedel än originalverifikationer kan godtas. Om invändningen i stället rör möjligheten att kontrollera om omsorgsplikten har uppfyllts torde den bedömas enligt kriterierna för ett påstått åsidosättande av denna samt med hänsyn till lojalitetsplikten. Vilka rättsföljder som aktualiseras när en kostnad redan betalats, men beställaren därefter når framgång med en invändning, behandlas i kommande kapitel.

3.5 Priset är inte avtalat och ska därför vara skäligt

Den sista typinvändningen – och möjligen den invändning som det råder störst oenighet kring – är att priset ska bestämmas till ett belopp som är skäligt genom en analogi till 45 § köplagen. Vanligen uttrycks invändningen som att ”entreprenören inte har styrkt den begärda ersättningens skälighet” eller i liknande ordalag.¹⁵⁹ Enligt 45 § köplagen ska köparen, om priset *inte* följer av avtalet, betala vad som är skäligt med hänsyn till varans art och beskaffenhet, gängse pris vid tiden för köpet samt omständigheterna i övrigt. Köplagen är som bekant inte direkt tillämplig på kommersiella entreprenader, men bestämmelsen har i praxis kommit att åberopas analogt i entreprenadförhållanden.

I plenavgörandet NJA 2001 s. 177 slog HD fast att 45 § köplagen är analogt tillämplig på entreprenadförhållanden. Målet avgjordes av HD i dess helhet eftersom domstolen avsåg att överge sin tidigare praxis rörande bevisbördans placering. I NJA 1951 s. 1, även det ett pleniavgörande, ansågs entreprenören bära bevisbördan för sitt påstående att ett bestämt pris inte avtalats. Genom pleniavgörandet från 2001 placerade HD i stället bevisbördan på den part som hävdar att avtal träffats om priset eller beräkningsgrunden för prisets bestämmande.¹⁶⁰

En förutsättning för tillämpningen av 45 § är alltså att priset inte följer av avtalet. Den centrala frågan blir därmed om priset ska anses vara avtalat när ersättning på löpande räkning enligt självkostnadsprincipen överenskommit i enlighet med AB 04. Bevisbördan faller på den part som påstår att priset ska anses följa av avtalet, dvs. normalt entreprenören. Av förarbetena till

---

¹⁵⁹ Magnusson & Wagner, *Löpande räkning*, s. 12 f.

¹⁶⁰ Gorton, *AB-kontrakten och den allmänna kontraktsrätten*, s. 166.

köplagen framgår att priset i köpeavtalet kan bestämmas på olika sätt. Det vanligaste kan antas vara att ett totalbelopp anges, men även enhetspriser, såsom ovan nämnda à-priser, eller att priset framgår indirekt av avtalet genom tolkning innebär att priset är avtalat i rättslig mening. Om priset följer för en del av varan men inte beträffande hela varan så ska skäligt pris bestämmas för den del som inte avtalats.¹⁶¹

Priset behöver alltså inte följa av avtalet direkt, såsom är fallet vid fast pris, utan det räcker att priset genom tolkning av avtalet är att anse som bestämt. Om priset inte är bestämt i någon del kan denna del skälighetsbestämmas. Det saknas ännu praxis från HD i frågan huruvida det finns utrymme att göra en skälighetsbedömning i entreprenader mellan näringsidkare när det slutliga priset inte avtalats men formerna för prisets beräkning har avtalats.

Avgörandet *Gripenhus*, som avsåg en konsumententreprenad, är dock i delar vägledande.¹⁶² Eftersom det var en konsumententreprenad innebar det att varken AB 04 eller ABT 06 var tillämpliga, men ersättning på löpande räkning var avtalat med ett fast timpris samt ersättning för vissa kostnader och material. HD fann att en skälighetsbedömning skulle göras enligt 36 § konsumenttjänstlagen, som var direkt tillämplig och har samma lydelse som 45 § köplagen, trots att parterna avtalat om löpande räkning med ett fast timpris. HD gjorde en skälighetsbedömning av den faktor som fortfarande var obestämmd i parternas avtal – antalet timmar – och landade i att entreprenören inte lyckats bevisa antalet timmars skälighet.¹⁶³ Munukka anser att lösningen är tillämplig på entreprenader mellan näringsidkare.¹⁶⁴ Gentele å sin sida anser att HD tog fasta på att enbart löpande räkning hade avtalats – inga allmänna bestämmelser var tillämpliga innebärandes att självkostnadsprincipen inte var tillämplig och att priset därav behövde bestämmas med hjälp av utfyllande skälighetsnormer.¹⁶⁵

I *Nybropalatset* framhöll tingsrätten i sin bedömning att ”om beställaren inte har rimliga möjligheter att kontrollera det begärda priset blir överenskommelsen att priset ska bestämmas med utgångspunkt från självkostnaderna (på löpande räkning) en illusion eftersom priset inte följer av avtalet.” Hovrätten ansåg däremot att priset följde av parternas avtal och anförde att det av ”avtalet framgår att entreprenaden ska utföras på löpande räkning enligt självkostnadsprincipen. Avtalet hänvisar också till ABT 06^[166]. I kap. 6 § 9 specificeras vilka kostnader som ska ersättas enligt självkostnadsprincipen. Vidare innehåller § 10 vissa regler

---

¹⁶¹ Prop. 1988/89:76 s. 151.

¹⁶² NJA 2016 s. 1011.

¹⁶³ Ibid., p. 20–24.

¹⁶⁴ Munukka, *Skälig tidsåtgång vid löpande räkning*, JT 2017–18 s. 939.

¹⁶⁵ Gentele, *Entreprenörers rätt till ersättning för bevisade självkostnader enligt AB 04*, JT 2020–21 s. 617 f.

¹⁶⁶ I fallet var ABT 06 avtalat med bestämmelserna för självkostnadsprincipen är i princip likalydande.

som gäller vid en tillämpning av självkostnadsprincipen. Vid dessa förhållanden anser hovrätten att priset följer av parternas avtal.”¹⁶⁷ Eftersom priset följde av avtalet ansåg hovrätten att 45 § inte var tillämplig på parternas avtalsförhållande.

I senare praxis från Svea hovrätt har domstolen emellertid öppnat för att det är möjligt att göra en skälighetsbedömning när vissa beräkningsgrunder saknas. I ett fall från 2020 hade parterna avtalat om timarvoden för konsulter och att ersättning skulle betalas utefter nedlagt tid men i övrigt saknades närmare bestämmelser om prisets bestämmande.¹⁶⁸ Hovrätten fann att det i ett sådant fall var möjligt att underkasta de moment som inte uttryckligen har reglerats en skälighetsbedömning. I efterföljande praxis har hovrätten bekräftat denna ståndpunkt. I ett fall från 2024 anslöt sig Svea hovrätt till tingsrättens bedömning att priset inte framgår av avtalet när löpande räkning avtalats eftersom det slutliga priset inte framgick av avtalet, däremot beräkningsgrunderna för detta.¹⁶⁹ Tingsrätten hänvisade till *Gripenhus* när man anförde att skälighetsbedömningen inte omfattar det överenskomna timpriset, men däremot antalet timmar som lagts ned.

Rättsläget kan utifrån ovan angivna rättsfall beskrivas som delvis oklart i fråga om priset ska anses följa av avtalet när löpande räkning enligt självkostnadsprincipen avtalats. Efter *Nybropalatset* fick uppfattningen att löpande räkning enligt självkostnadsprincipen är en egen ersättningsform som utesluter tillämpningen av 45 § köplagen stöd. Senare tids praxis, särskilt *Gripenhus*, talar däremot för uppfattningen att om enskilda faktorer för bestämmandet av priset lämnats obestämda i avtalet eller inte berörs däri så är det möjligt att skälighetsbestämma dessa enligt 45 § köplagen.

Uppfattningen att det är möjligt att göra en skälighetsbedömning enligt 45 § köplagen, åtminstone avseende de faktorer för prisets bestämmande som inte har avtalats, bör enligt min mening vara vad som är gällande för nuvarande.¹⁷⁰ Hädanefter i uppsatsen kommer utgångspunkten vara att det är möjligt att skälighetsbedöma faktorer för prisets bestämmande, förutsatt att det inte avtalats något om den specifika faktorn. Själva bedömningen av prisets

---

¹⁶⁷ Svea hovrätt dom 2016-03-10 i mål nr T 10408-14.

¹⁶⁸ Svea hovrätt dom 2020-03-20 i mål nr T 6691-17. I fallet var det ABK 09 (allmänna bestämmelser för konsultuppdrag inom arkitekt- och ingenjörsvksamhet) som låg till grund för avtalsförhållandet, men bedömningen avseende tillämpligheten av 45 § köplagen är fortfarande av relevans, se även Magnusson & Wagner, *Löpande räkning*, s. 16 f.

¹⁶⁹ Svea hovrätt dom 2024-06-19 i mål nr T 1290-23.

¹⁷⁰ Se Magnusson & Wagner, *Löpande räkning* och Munukka, *Skälig tidsåtgång vid löpande räkning*, JT 2017–18 s. 939 – 948 som kommer till samma slutsats. En varierande grad av motstående uppfattningar finns i Willborg, *Beställarens granskningsrätt*, Ingvarson & Utterström, *Självkostnadsprincipen* och Gentele, *Entreprenörers rätt till ersättning för bevisade självkostnader enligt AB 04*, JT 2020–21.

skälighet är en rättslig bedömning som ytterst ankommer på domstolen, även om parterna ska förebringa omständigheter som grund för bedömningen.¹⁷¹ Bedömningen av skäligheten i sig lämnas utanför denna framställning eftersom den inte bidrar till att besvara syftet med uppsatsen.

3.6 Sammanfattning av invändningarna och deras betydelse för återkrav

Analysen i detta kapitel har visat att de invändningar som beställaren kan rikta mot entreprenörens ersättningsanspråk vilar på olika rättsliga grunder. Den första invändningen, som behandlades i avsnitt 3.2, avsåg att kostnaden inte var ersättningsgill därför att den inte ingick i entreprenadarbetena, dvs. arbeten som entreprenören åtagit sig enligt kontraktet jämte förekommande ÄTA-arbeten. Betalning hade således skett för något som inte skulle ersättas – det förelåg aldrig någon rättslig grund för ersättningen.

Den andra invändningen, som analyserades i avsnitt 3.3, gick ut på att entreprenören hade eftersatt den omsorgsförpliktelse som ålåg denne genom att ha agerat vårdslöst. Genom det vårdslösa handlandet har entreprenören orsakat beställaren onödiga kostnader som därför inte ska ersättas. Analysen visade att entreprenören inte har ett åtagande att uppnå ett objektivt bästa resultat, men ska med omsorg eftersträva det bästa både ekonomiska och tekniska resultat. Entreprenören ska agera på ett ekonomiskt medvetet och ansvarsfullt sätt, motsvarande det handlingssätt som kan förväntas vid ett fastprisåtagande där entreprenören själv bär den ekonomiska risken.

Entreprenörens redovisningsplikt behandlades därefter i avsnitt 3.4 och det konstaterades att invändningar som grundas på entreprenörens bristande redovisning kan ta sig uttryck på olika sätt. Regeln saknar en egen sanktion när betalning redan har skett och har i doktrin beskrivits som en editionsregel, dvs. en skyldighet att tillhandahålla information i form av originalverifikationer. Den praktiska betydelsen av regeln är dock betydligt större än så eftersom redovisningsplikten utgör beställarens främsta verktyg för att kontrollera entreprenörens uppfyllande av omsorgsplikten.

Analysen framhöll att invändningen kan ses på två olika sätt. Den första invändningen är av processuell karaktär och avser att kostnaderna inte är styrkta. Om en kostnad inte är styrkt kan beställaren invända mot betalningsskyldigheten och frågan om redovisningspliktens formella uppfyllande får underordnad betydelse. Invändningen består således inte i att

---

¹⁷¹ NJA 2016 s. 1011 p. 15.

redovisningsplikten som sådan blivit eftersatt utan den tar sikte på att entreprenören inte kunnat visa vilka kostnader denne haft och att de därför inte ska betalas. Den andra invändningen är av materiell karaktär och avser att entreprenörens bristande redovisning omöjliggjort beställarens möjlighet att kontrollera entreprenörens uppfyllelse av omsorgsplikten. I dessa fall aktualiseras i stället en prövning enligt omsorgsplikten och den allmänna lojalitetsplikten.

Den fjärde och sista invändningen som analyserades i avsnitt 3.5 gällde prisets skälighet. Invändningen innebar att priset inte skulle anses följa av avtalet när löpande räkning enligt självkostnadsprincipen avtalats och att 45 § köplagen därför ska tillämpas analogt, innebärandes att beställaren ska betala ett pris som är skäligt. Att analogt tillämpa 45 § köplagen i entreprenadförhållanden mellan näringsidkare har bekräftats av HD, men osäkerhet kvarstår beträffande möjligheten att göra detta när löpande räkning enligt självkostnadsprincipen avtalats. Argument huruvida löpande räkning enligt självkostnadsprincipen ska anses medföra att ersättningen följer av avtalet förekommer i båda riktningar. I slutändan åvilar bevisbördan den part som hävdar att priset framgår av avtalet, vilket i regel är entreprenören i fall som dessa. Modern hovrättspraxis ger stöd för uppfattningen att när vissa moment eller faktorer för prisets bestämmande inte har avtalats, följer priset inte av avtalet och dessa faktorer kan underkastas en skälighetsbedömning enligt 45 § köplagen.

Gemensamt för dessa invändningar är att de ytterst handlar om att beställaren anser sig vara berättigad till ett lägre pris än det som erlagts. Det förekommer även vanligen att invändningarna blandas eller åberopas som alternativgrunder. Invändningarna som sådana, under förutsättning att beställaren når framgång med dem i en rättegång, medför att ersättning inte ska utgå för den kostnad som invändningen avser. Frågan kvarstår emellertid hur dessa invändningar bör bedömas i situationer där beställaren redan har erlagt betalning. Vilken påverkan får betalningen som sådan och vad finns för möjligheter att kräva tillbaka ett redan erlagt belopp? Har entreprenören en skyldighet att återbetala beloppet, eller ska betalningen stå fast trots att grunden för ersättningen brister? Denna problematik behandlas i nästa kapitel, där fokus riktas mot de rättsföljder som bör följa när betalning skett utan att fordringen kan upprätthållas.

4. Rättsliga mekanismer för att hantera invändningar

4.1 Inledning

Som redogjordes för ovan i avsnitt 2.5 utgör en betalning i normalfallet en bindande rättshandling som inte kan återkallas ensidigt. Varken AB 04 – vilket klargörs nedan i avsnitt 4.2 – eller annan reglering innehåller ett tydligt svar på vilka rättsverkningar som inträder när en beställare erlägger en betalning och i ett senare skede når framgång med en av de invändningar som behandlats i uppsatsen. En beställare som gör gällande rätt till återgång av betalningen måste därför stödja sitt krav på allmänna principer och regler.

I uppsatsen förs resonemanget att beställaren måste åberopa någon form av ”mekanism” som kan motivera återbetalning. Termen används i uppsatsen som ett samlingsbegrepp för de olika rättsliga vägar, såsom ogiltighet, skadestånd, *condictio indebiti* etc., genom vilka beställaren kan återfå ett erlagt belopp. ”Mekanism” fyller därmed en funktion som en neutral, övergripande benämning på skilda rättsfigurer utan att föregripa vilken som är mest ändamålsenlig i det enskilda fallet.¹⁷²

Det är viktigt att redan här framhålla att en framgångsrik invändning inte i sig medför att betalningen ska återgå. Invändningar mot ersättningsanspråk rör frågan om entreprenören över huvud taget haft rätt till ersättning. Frågan om återfående av betalningen är däremot en separat civilrättslig frågeställning. Även om beställaren når framgång med en invändning i sak är detta bara en nödvändig förutsättning för återkrav, inte en tillräcklig sådan. När invändningen väl har bedömts riktas fokus i stället på om det finns en rättslig mekanism genom vilken betalningens bindande verkan kan frångås.

Detta förklarar också dispositionen i uppsatsen. I kapitel 3 behandlades de typinvändningar som kan göras gällande av beställaren, medan kapitel 4 analyserar de rättsliga mekanismer som kan leda till att en erlagd betalning återgår efter en lyckad invändning.

I detta sammanhang bör kort nämnas en mer avlägsen möjlighet för beställaren att återfå sin betalning, nämligen att ogiltigförklara rättshandlingen enligt reglerna i avtalslagens tredje kapitel. En betalning kan angripas om den tillkommit under sådana omständigheter att betalningen inte bör anses bindande, exempelvis vid svek eller tvång.¹⁷³ I ett avgörande från

---

¹⁷² Andra begrepp än mekanism hade kunnat tänkas, exempelvis ”rättsfigur” eller helt enkelt bara ett ”sätt”. Lindskog skriver att det krävs en ”rättslig förklaring” (Lindskog, *Betalning*, s. 149 not 429). ”Mekanism” som begrepp är inte tänkt att tillmätas betydelse utan används främst av framställningstekniska skäl.

¹⁷³ Jfr. 28 och 30 §§ avtalslagen.

Hovrätten för Nedre Norrland uttalades att beställaren, för att undgå betalningens rättsverkningar, måste visa omständigheter som innebär att betalningen inte är bindande, vilket typiskt sett avser ogiltighetsgrunder.¹⁷⁴

Sådana situationer framstår som ytterst ovanliga och saknar relevans för de invändningar som analyseras i uppsatsen. Ogiltighetsgrunderna behandlas därför inte vidare. Fokus riktas i stället mot övriga rättsliga tillvägagångssätt som finns tillgängliga för en beställare att tillgripa i situationer som dessa.

För att kunna pröva vilka mekanismer som står till buds måste först entreprenadavtalet analyseras, liksom vilka rättsliga tillvägagångssätt som står till buds enligt detta. Detta sker i avsnitt 4.2. Efter att parternas avtal behandlats riktas fokus i de följande avsnitten mot de rättsliga mekanismer som står till förfogande enligt den allmänna civilrätten, med särskilt fokus på skadestånd, skäligt pris och *condictio indebiti*.

4.2 AB 04 erbjuder inte möjligheter till återkrav

En naturlig utgångspunkt för att avgöra beställarens möjlighet till återbetalning är det ingångna avtalets reglering av påföljder för kontraktsbrott. AB 04 innehåller en egen påföljds katalog för *fel* i entreprenaden. Enligt begreppsbestämningarna avses med fel en avvikelse som innebär att en del av entreprenaden inte utförts alls eller inte utförts på ett avtalsenligt sätt. Definitionen av fel skiljer sig från vad som enligt dispositiv rätt kan utgöra fel eftersom rådhetsfel inte är föremål för reglering i AB 04 samt att det inte sker någon uppdelning mellan fel på det sätt som görs i köplagen 17–21 §§.¹⁷⁵ Följden av ett fel är att entreprenören enligt kap. 5 § 17 har både en rättighet och en skyldighet att avhjälpa felet, och om så inte sker får beställaren avhjälpa felet på entreprenörens bekostnad. Felbestämmelserna faller utanför uppsatsens fokus och är inte heller tillämpliga på de invändningar som uppsatsen analyserar, varför dessa lämnas här.

En annan av AB 04 erbjuden påföljd är hävning, vilket regleras i kapitel 8 och medför en rätt för såväl beställaren som entreprenören att häva kontraktet avseende återstående arbeten. Vid hävning ska arbeten som redan utförts ska gottskrivas entreprenören som har rätt till ersättning för dessa. Till skillnad från vad som annars är karakteristiskt för hävning går prestationerna alltså inte åter, vilket har en dubbel förklaring. Det beror dels på rättsliga skäl eftersom det som tillförts fastigheten utgör, i de flesta fall, fastighetstillbehör enligt 2 kap. jordabalken, dels

---

¹⁷⁴ Hovrätten för Nedre Norrland dom 2017-07-18 i mål nr T 1036–16 s. 18 och Frank, *Beställaråterkrav* s. 196.

¹⁷⁵ Samuelsson & Utterström, *Entreprenadrätten*, s. 176 f.

eftersom en återställelse av det som utförts inte kan ske utan förstöring och därmed värdoförluster.¹⁷⁶

Eftersom entreprenören gottskrivs redan utförda arbeten och har rätt till ersättning för dessa innebär det att beställaren inte har någon möjlighet att återfå redan erlagda betalningar i den mån huvudregeln följts för betalningar, dvs. att arbeten ska vara utförda vid fakturering. Respektive part till avtalet ska således fullfölja sina åtaganden till den del de faktiskt blivit genomförda.¹⁷⁷ Vidare är beställarens möjlighet att häva begränsad till de i AB 04 angivna situationerna, och ingen av de fyra i uppsatsen analyserade typinvändningarna kan påstås nå upp till den nivå av väsentlighet som krävs för hävning. Det förutsätts ett väsentligt avtalsbrott för att kunna häva avtalet och risken för en obefogad hävning framstår som överhängande. Visserligen kan entreprenörens bristande omsorg medföra sådana väsentliga fel som berättigar beställaren att häva, men detta aktualiserar avhjälpande enligt AB 04 innan hävning är möjligt, varför hävning inte är ett alternativ att tillgripa i första hand.

Avtalet reglerar framför allt avtalsbrott som består i att entreprenadarbeten utförs på ett sätt som avviker från vad som avtalats eller inte utförs över huvud taget. De typinvändningar som analyserats i det föregående befattar sig inte med att resultatet av entreprenörens arbeten avviker från det som avtalats. Visserligen kan en eftersatt omsorgsförpliktelse innebära att arbeten utförts på ett felaktigt sätt, men en sådan situation medför att entreprenören ska avhjälpa dessa brister. Om arbetena däremot utförts korrekt men entreprenören har vållat beställaren onödiga kostnader, kan inte påföljdsbestämmelserna i AB 04 ge någon vägledning eller berättiga beställaren till återbetalning i någon form.

4.3 Kontraktsbrottspåföljder enligt allmänna regler

Eftersom AB 04 inte ger något tydligt besked avseende beställarens möjlighet att kräva betalning åter efter en framgångsrik invändning måste den allmänna kontraktsrätten undersökas. Som framhållits av HD och som diskuterats ovan i avsnitt 2.2 är det naturligt att fylla ut entreprenadavtal med allmänna rättsliga principer, varav vissa kommer till uttryck i lagar som köplagen eller konsumenttjänstlagen. De särdrag som entreprenadavtal uppvisar måste dock beaktas i bedömningen av lämpliga och möjliga påföljder. Det framstår således som

---

¹⁷⁶ Samuelsson & Utterström, *Entreprenadrätten*, s. 187 f., Hellner, Hager & Persson, *Speciell avtalsrätt II. Kontraktsrätt. 1 häftet. Särskilda avtal*, s. 163 f. och Söderlund & Schönberg, *Ersättningsrätt vid hävning av entreprenad enligt AB 04/ABT 06*, JT 2009–10 s. 224.

¹⁷⁷ Söderlund & Schönberg, *Ersättningsrätt vid hävning av entreprenad enligt AB 04/ABT 06*, JT 2009–10 s. 224.

naturligt att undersöka tillämpligheten av de kontraktsbrottspåföljder som finns allmänt tillgängliga inom svensk rätt för att bedöma om de kan användas för ett återkrav. Att parterna avtalat om vissa påföljder vid kontraktsbrott utesluter inte att den förfördelade parten har rätt till sådana andra påföljder som kan göras gällande enligt tillämpliga rättsregler.¹⁷⁸

För att en kontraktsbrottspåföljd ska kunna göras gällande krävs ett kontraktsbrott, med vilket avses en brist i att uppfylla avtalet.¹⁷⁹ Med bristande uppfyllelse av avtalet avses ett brott mot de förpliktelser som konstituerar avtalsförhållandet.¹⁸⁰ Det är därför av vikt att fastställa vad som avses med förpliktelser i AB 04 samt vilken inverkan indelningen av förpliktelser får för påföljdsbestämningen. Indelningen avser däremot inte hela avtalet som sådant, utan fokus ligger på de för invändningen relevanta villkoren.¹⁸¹

En grundläggande indelning av förpliktelser som kan göras är den i garanti- eller ansvarsförpliktelser å ena sidan, och i förpliktelser till uppfyllelse å andra.¹⁸² Skillnaden består i att vid förpliktelser till uppfyllelse åtar sig gäldenären att utföra eller göra något. Handlar gäldenären i strid med förpliktelsen föreligger underlåten uppfyllelse och påföljder inträder. En ansvarsförpliktelse karakteriseras i stället av att gäldenären ansvarar för att vissa fakta föreligger vid en viss tidpunkt, antingen redan inträffad, nu eller i framtiden, och vid en relevant avvikelse från vad som garanterats inträder påföljder.¹⁸³ Detta kan även uttryckas som att borgenären har en rättighet gentemot gäldenären.¹⁸⁴ För entreprenadförhållanden förekommer båda typer av förpliktelser, men de för uppsatsen relevanta förpliktelserna består framförallt i förpliktelser till uppfyllelse, eftersom dessa innebär att en prestation ska utföras, för entreprenader en naturaprestation.¹⁸⁵ Även andra kategoriseringar gör sig gällande, såsom natura- eller penningförpliktelser, resultat- eller omsorgsförpliktelser och långvariga eller momentana förpliktelser, där relevansen av kategoriseringen framför allt ger sig till känna vid analogier.¹⁸⁶

Av de civilrättsliga påföljder som står till buds vid kontraktsbrott är det prisavdrag, hävning och skadestånd som innebär en möjlighet och rätt för den förfördelade parten att återfå

---

¹⁷⁸ NJA 2014 s. 960 p. 31.

¹⁷⁹ Heidbrink, *Kontraktsbrottspåföljder*, s. 47.

¹⁸⁰ Hultgren, *Fel i tjänst*, s. 177.

¹⁸¹ Heidbrink, *Kontraktsbrottspåföljder*, s. 51 f.

¹⁸² Rodhe, *Obligationsrätt*, s. 14 och Rodhe, *Lärobok i obligationsrätt*, s. 34. Rodhe benämnde det garantiförpliktelse i sitt verk från 1956 men i den senare framställningen ändras beteckningen till ansvarsförpliktelse till följd av att ”garanti” föranledde missförstånd.

¹⁸³ Rodhe, *Obligationsrätt*, s. 14.

¹⁸⁴ Rodhe, *Lärobok i obligationsrätt*, s. 33 f.

¹⁸⁵ Jfr. Hultgren, *Fel i tjänst*, s. 188.

¹⁸⁶ Heidbrink, *Kontraktsbrottspåföljder*, avsnitt 7.2, särskilt s. 55 f.

betalningen eller del därav. Hela syftet med beställarens invändning är trots allt i fall som dessa att åstadkomma en återbetalning, varför påföljder som inte innebär en sådan återbetalning inte är av relevans i det följande. Hävning regleras i AB 04, varför det diskuteras ovan i avsnitt 4.2 och skadestånd analyseras nedan i avsnitt 4.4. Här analyseras möjligheten att tillgripa prisavdrag. Fokus är på förutsättningarna för tillämpligheten av prisavdrag. Att beställaren i ett enskilt fall kan vara förhindrad att välja bland påföljderna av lojalitetshänsyn bortses från i det följande.¹⁸⁷ Prisavdrag och hävning utesluter varandra medan skadestånd är möjligt att kombinera med dessa.¹⁸⁸ Det ska här till uppmärksammas att eftersom invändningen om skäligt pris grundar sig på en analogi till en lagregel och därför inte utgör ett kontraktsbrott, är det inte möjligt att kontraktsbrottspåföljder kan utgå i dylika fall.

En första förutsättning för att kunna göra påföljder gällande är den allmänna reklamationsplikt som ankommer beställaren.¹⁸⁹ Beställaren kan inte förhålla sig passiv utan behöver meddela entreprenören att denne har för avsikt att göra påföljder gällande. Reklamationsplikten inträder när beställaren borde ha upptäckt det faktum som invändningen grundar sig på och beställaren har sedan att reklamera inom skälig tid från denna tidpunkt.¹⁹⁰ Det har i praxis framförts att tidsfristen för reklamationen kan variera beroende på om rättsgrunden utgörs av avtalsbrott eller en tillämplig bestämmelse i lag.¹⁹¹ Det kommer i det följande antas att reklamation skett inom skälig tid från det att påstådd grund borde upptäckts.

Bakgrunden till prisavdrag som påföljd bygger på en tanke om balans mellan pris och prestation, något som även HD uttrycker i sin praxis.¹⁹² Om entreprenörens prestation är mindre värd än vad beställaren betalat ska avdrag göras på priset för att balans ska uppnås mellan prestation och betalning. I förhållande till entreprenader har prisavdrag ansetts tillämpligt när entreprenören inte avhjälpes en brist eller ett fel.¹⁹³ Det som dock måste tas hänsyn till i fallet är för vilken typ av invändningar prisavdraget aktualiseras. Prisavdrag förekommer i avtalstyper som avser prestation av ett objekt i någon form.¹⁹⁴ Räckvidden av prisavdraget kan därför

---

¹⁸⁷ Jfr. Heidbrink, *Kontraktbrottspåföljder*, s. 138.

¹⁸⁸ Prop. 1988/89:76 s. 132 och Hellner, Hager & Persson, *Speciell avtalsrätt II. Kontraktetsrätt. 2 häftet. Allmänna ämnen*, s. 156 f.

¹⁸⁹ NJA 2017 s. 203 p. 8–9, NJA 2018 s. 127 p. 31 (avser dröjsmål), Heidbrink, *Kontraktbrottspåföljder*, s. 143 och Hellner, Hager & Persson, *Speciell avtalsrätt II. Kontraktetsrätt. 2 häftet. Allmänna ämnen*, s. 160.

¹⁹⁰ Heidbrink, *Kontraktbrottspåföljder*, s. 145.

¹⁹¹ *Hanssons hus* s. 18 och Frank, *Beställaråterkrav*, s. 211 f.

¹⁹² NJA 2018 s. 266 p. 24, se därtill Hultgren, *Fel i tjänst*, s. 303 ff. och Heidbrink, *Kontraktbrottspåföljder*, s. 249

¹⁹³ NJA 2014 s. 960 p. 27.

¹⁹⁴ Hultgren, *Fel i tjänst*, s. 307 och Heidbrink, *Logistikavtalet. Allmän kontraktetsrätt i transporträttslig miljö*, s. 184.

ifrågasättas om den verkligen kan utsträckas till att täcka fall där kostnader ersatts som inte är ersättningsgilla eller vid en brusten redovisningsplikt. I dessa fall är ju nivån på objektet – entreprenaden – inte sämre än vad som avtalats och balansen bör därför anses upprätthållen mellan betalningen och naturaprestationen. Det finns därför skäl att vara tveksam till möjligheten att ett prisavdrag skulle vara en möjlig påföljd för någon av dessa typinvändningar.

Avseende brott mot en omsorgsförpliktelse i allmänhet, vilket förutsätter vårdslöshet, har det argumenterats för att prisavdrag är identiskt med skadeståndet förutom i två hänseenden: för det första kan prisavdrag användas när naturaprestationen inte håller överenskommen kvalitet även om ingen skada i skadeståndsrättslig mening uppkommit, för det andra är prisavdrag begränsat till ersättningens belopp, vilket inte gäller för skadestånd.¹⁹⁵ Prisavdraget lämpar sig därav i princip enbart för resultatförpliktelser. En invändning mot att entreprenören brustit i sin omsorg och därav orsakat onödiga merkostnader medför att en skada behöver bevisas, varför situationen inte uppkommer där prisavdrag skulle vara tillämpligt men inte skadestånd. Det finns således ingen anledning för en beställare att yrka på prisavdrag före ett skadestånd.

Sammanfattningsvis ger AB 04 inte något tydligt svar på beställarens rätt till återbetalning efter en invändning och frågan behöver bedömas utifrån allmän kontraktsrätt. Av de kontraktsbrottspåföljder som kan leda till återbetalning – prisavdrag, hävning och skadestånd – framstår endast skadestånd som relevant. Prisavdrag anses inte tillämpligt och hävning är orealistiskt vid de aktuella typinvändningarna. Slutsatsen är därför att kontraktsbrottspåföljder i praktiken inte kan användas för att grunda ett återkrav, bortsett från skadestånd som behandlas separat.

4.4 Skadestånd

Den centrala skadeståndsregeln i AB 04 framgår av kap. 5 § 11 och är densamma som den som gäller enligt allmänna principer – om inte annat är föreskrivet ska part ersätta den skada som parten orsakar genom vårdslöshet.¹⁹⁶ Ansvar i AB 04 är dock begränsat till ett belopp motsvarande 15 procent av kontraktssumman. Det som föreskrivs utöver nämnda skadeståndsregel avser framför allt fel och skada på entreprenad och är därför inte av relevans för uppsatsen. Till detta kommer en preskriptionsregel i kap. 5 § 20 som innebär att anspråk på

---

¹⁹⁵ Heidbrink, *Logistikavtalet. Allmän kontraktsrätt i transporträttslig miljö*, s. 186. Skadeståndet är dock begränsat till ett belopp om 15 % av den totala kontraktssumman i AB 04, se kap. 5 § 11.

¹⁹⁶ Hellner, Hager & Persson, *Speciell avtalsrätt II. Kontraktsrätt. 1 häftet. Särskilda avtal*, s. 168 och Samuelsson & Utterström, *Entreprenadrätten*, s. 140 f.

skadestånd ska framställas inom tre månader räknat från olika tidpunkter beroende på grunden för skadeståndsanspråket. Om anspråket inte framställs inom denna tidsfrist är anspråket förfallet.

Skadeståndslagen reglerar vad som gäller för skadestånd i allmänhet, men bestämmelserna i avtalet samt vad som kan tolkas in i avtalet gäller före vad som framgår av lagen, vilket följer av 1 kap. 1 § skadeståndslagen. Även grundsatser och regler som i övrigt gäller för skadestånd i avtalsförhållanden ska tillämpas före lagen.¹⁹⁷ Regeln i AB 04 tillämpas således i första hand, och i den mån den inte ger vägledning kompletteras den med allmänna skadeståndsrättsliga regler och principer.¹⁹⁸

För skadestånd skiljer man på inom- och utomkontraktuella skadestånd där den förra avser situationer där parterna står i ett avtalsförhållande med varandra, medan den senare avser situationer där något avtalsförhållande mellan parterna inte föreligger. Den inomkontraktuella skadeståndsrätten, som det rör sig om i de för uppsatsen relevanta fallen, utgår från kontraktsbrott och det ekonomiska värdet av den brutna förpliktelsen.¹⁹⁹ Vid inomkontraktuella skadestånd är avsikten att den skadelidande ska försättas i samma ekonomiska läge som om avtalet fullgjorts utan kontraktsbrott, dvs. det positiva kontraktsintresset ska ersättas.²⁰⁰

Huvudregeln både enligt AB 04 och den allmänna skadeståndsrätten är att det krävs vårdslöshet, det gäller alltså ett culpaansvar.²⁰¹ Emellertid gäller även att en avtalsbrytande part är skadeståndsskyldig för skador orsakade av avtalsbrottet.²⁰² Avtalsbrott som är att bedöma som vårdslösa medför att skadeståndsskyldighet alltid föreligger, vilket doktrin och HD verkar vara eniga kring,²⁰³ medan delade åsikter råder kring skadeståndsansvar vid frånvaro av vårdslöshet vid avtalsbrott.²⁰⁴ Det är alltså i fråga om vilken ansvarsgrund som ska tillämpas diskussion råder, för vilket även kontrollansvar varit föremål för diskussion.²⁰⁵ Den rådande uppfattningen synes dock vara att culpaansvaret alltjämt är den gällande ansvarsgrunden för skadestånd, vilket överensstämmer med AB 04:s utformning. Beställarens möjlighet till skadestånd från

---

¹⁹⁷ Bengtsson & Strömbäck, *Skadeståndslagen*, kommentaren till 1 kap. 1 § under punkten 3.

¹⁹⁸ Samuelsson & Utterström, *Entreprenadrätten*, s. 141.

¹⁹⁹ Heidbrink, *Kontraktsbrottspåföljder*, s. 326.

²⁰⁰ Högsta domstolen dom 2025-12-17 i mål nr T 1989-24 p. 15 och Håstad, *Köprätt – och annan kontraktsrätt*, s. 214.

²⁰¹ Hellner, Hager & Persson, *Speciell avtalsrätt II. Kontraktsrätt. 1 häftet. Särskilda avtal*, s. 168.

²⁰² NJA 2020 s. 115 p. 20.

²⁰³ Ramberg, *Skadestånd vid avtalsbrott – förslag till analysmodell (de lege lata)*, SvJT 2020 s. 590.

²⁰⁴ Se Ramberg, *Skadestånd vid avtalsbrott – förslag till analysmodell (de lege lata)*, SvJT 2020 s. 589 – 604 som anser att vårdslöshet inte är nödvändigt för skadestånd medan Adestam & Arvidsson, *Avtalsbrott och skadestånd – skuldprincipen i svensk avtalsrätt*, SvJT 2021 s. 48 – 60 som argumenterar för det motsatta.

²⁰⁵ Heidbrink, *Kontraktsbrottspåföljder*, s. 328 f.

entreprenören kräver alltså att entreprenören agerat vårdslöst och att beställaren kan visa detta. Utöver vårdslöshet som ansvarsgrund krävs även att beställaren kan visa på en uppkommen skada som orsakats av kontraktsbrottet, dvs. det ska föreligga ett orsakssamband mellan kontraktsbrottet och skadan som bedöms vara adekvat.²⁰⁶

Avseende typinvändningarna har det konstaterats att det krävs vårdslöshet för att entreprenören ska anses ha brutit mot omsorgsförpliktelsen, vilket medför att en ytterligare vårdslöshetsbedömning inte behöver genomföras inom ramen för skadeståndsbedomningen.²⁰⁷ Kontraktsbrottet består i att beställaren inte erhållit det bästa tekniska och ekonomiska resultatet genom entreprenörens vårdslöshet, vilket betyder att beställaren orsakats onödiga merkostnader. Eftersom alla förutsättningar för skadeståndsskyldighet är uppfyllda – vårdslöshet som orsakat ekonomisk skada – innebär det att beställaren är berättigad till ersättning från entreprenören i form av skadestånd vid brott mot omsorgsförpliktelsen.

Vid entreprenörens brott mot redovisningsplikten är det visserligen möjligt att argumentera för att ett kontraktsbrott föreligger. Som diskuterades i avsnitt 3.4 är dock den exakta innebörden av redovisningsplikten och vad invändningen innebär omdiskuterad. Regeln har i doktrin beskrivits som en editionsregel utan direkt sanktion. Det innebär att invändningen om bristande redovisning måste, för möjligheten att erhålla skadestånd, konkretiseras till vilken förpliktelse som påstås vara eftersatt, vilken skada kontraktsbrottet orsakat och det orsakssamband som råder mellan kontraktsbrottet och skadan.

I detta sammanhang framstår det som tvivelaktigt att ett brott mot redovisningsplikten som sådan kan anses orsaka en skada. En sådan invändning torde mer precist ta sikte på att kostnaderna inte är styrkta, vilket i grunden är en processuell fråga som och avser bevisningens tillräcklighet.²⁰⁸ Det handlar alltså inte i själva verket om en brist på originalverifikationer, vilket är det som redovisningsplikten egentligen berättigar beställaren till. Påståendet om skada måste därför riktas mot den bakomliggande förpliktelsen som redovisningsplikten syftar till att möjliggöra kontrollen av – omsorgsplikten.

Mot denna bakgrund bör en bristande redovisning i stället förstås som ett uttryck för entreprenörens underlåtenhet att uppfylla omsorgsplikten. I ljuset av redovisningspliktens funktion som granskningsrätt framstår det som mindre träffsäkert att betrakta bristande

---

²⁰⁶ Ramberg & Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 287 ff., Samuelsson & Utterström, *Entreprenadrätten*, s. 140 och Heidbrink, *Kontraktsbrottspåföljder*, s. 323 ff.

²⁰⁷ Se avsnitt 3.3 och 4.3, Heidbrink, *Kontraktsbrottspåföljder*, s. 332 f. och Hultgren, *Fel i tjänst*, s. 307.

²⁰⁸ Jfr. Hovrätten för Nedre Norrland dom 2017-07-18 i mål nr T 1036-16 s. 17 f. där bristande redovisning inte diskuteras i termer om redovisningsplikten, utan huruvida kostnader styrkts eller inte.

redovisning som ett självständigt avtalsbrott frikopplat från övriga förpliktelser.²⁰⁹ Skadan uppkommer inte genom bristen på verifikationer i sig, utan genom att entreprenören genom bristande redovisning döljer att denne inte agerat ekonomiskt ansvarsfullt eller inte verkat för bästa tekniska och ekonomiska resultat. För att skadestånd ska utgå krävs därför att beställaren visar att entreprenören även har åsidosatt omsorgsplikten och att detta skett genom vårdslöshet. Vid bedömningen av entreprenörens vårdslöshet aktualiseras lojalitetsplikten. Genom att i praktiken frånta beställaren sin möjlighet att utöva granskningsrätten kan entreprenörens beteende betecknas som illojalt i den meningen att entreprenören inte visat den omsorg lojalitetsplikten förutsätter för avtalets fullgörande. Ett illojalt agerande från entreprenören medför dock inte någon presumtion om vårdslöshet, det ankommer fortfarande på beställaren att visa att entreprenörens handlande eller underlåtenhet avviker från vad som kan krävas vid ett fackmässigt utförande.

I detta sammanhang spelar även beställarens passivitet och partsbruk roll. Som framhållits i såväl doktrin som praxis kan beställarens underlåtenhet att invända mot entreprenörens redovisning, och därigenom fortsatta betalning, tillmätas avtalsrättslig betydelse.²¹⁰ Detta kan innebära att den nivå på redovisningen som entreprenören tillämpat fastställs som gällande mellan parterna fram till dess att beställaren påtalat avvikelser. Det påstådda kontraktsbrottet fram tills dess att bristen påtalas av beställaren kan således vara uteslutet, vilket medför att beställaren saknar rätt till skadestånd.

Frågan blir då om entreprenörens bristande redovisning, för den tid bristen bedöms avse, kan anses utgöra vårdslöshet. Det är inte uteslutet att en viss branschstandard eller sedvänja beträffande redovisningens omfattning och utformning kan tjäna som måttstock vid culpabedömningen.²¹¹ Varje avvikelse från den etablerade nivån på redovisning kan påstås innefatta ett visst mått av vårdslöshet. Mot detta kan partsbruket som påtalades ovan anföras och att beställarens betalningar medför att den standard som entreprenören redovisar enligt

---

²⁰⁹ Om redovisningsplikten förstås som ett uttryck för lojalitetsplikten, och lojalitetsplikten i sig kan beskrivas som en skyldighet att visa omsorg, leder detta i praktiken tillbaka till samma bedömningsram som omsorgsplikten i AB 04 kap. 6 § 10 punkten 1. Uppfyllelse av redovisningsplikten förutsätter i ett sådant fall frånvaro av vårdslöshet. Det kan ifrågasättas om redovisningsplikten, med stöd i lojalitetsplikten, ensamt kan dras så långt att brister i den grundar ett självständigt kontraktsbrott som sedan kan läggas till grund för skadestånd. Detta framstår särskilt tveksamt mot bakgrund av svårigheten att identifiera vilken konkret skada en formell brist i redovisningen i sig skulle ha orsakat.

²¹⁰ Frank, *Beställaråterkrav* s. 205, Hovrätten för Nedre Norrland dom 2017-07-18 i mål nr T 1036–16 s. 17 f. och Stockholms tingsrätt dom 2022-06-10 i mål nr T 6919–20 s. 34.

²¹¹ Jfr. Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 126 ff.

godtagits, varför någon oaktsamhet inte förekommit för tiden fram tills invändningen av beställaren.

Vid bedömningen måste även risken för skadan, skadans omfattning och entreprenörens möjlighet att förutse denna skada beaktas i en helhetsbedömning.²¹² Risken att entreprenörens bristande redovisning leder till skada för beställaren framstår som begränsad eftersom beställaren hela tiden har möjlighet att invända mot fakturan, för det fall att denne finner redovisningen bristfällig, och hålla inne betalningen. Däremot kan risken att beställaren fråntas sin möjlighet att granska omsorgspliktens uppfyllelse förutses, vilket i sin tur kan medföra att beställaren belastas med onödiga kostnader. Entreprenören orsakar beställaren skada genom att den bristande redovisningen möjliggör ett brott mot omsorgsplikten.

Sammantaget kan sägas att brott mot redovisningsplikten kan föranleda skadeståndsskyldighet för entreprenören, även om detta torde vara undantagsfall. Beställaren har bevisbördan för att så är fallet, och behöver bevisa både den ekonomiska skada som redovisningen leder till samt att entreprenören agerat vårdslöst. Att bevisa den ekonomiska skada som ska ha uppkommit genom bristande redovisning framstår som det största hindret. Bristande redovisning innebär endast att beställaren inte kunnat utöva sin granskningsrätt, men detta medför i sig ingen presumtion om att omsorgsplikten eftersatts eller att en skada uppstått. För att skadestånd ska kunna utgå krävs därför att beställaren kan visa att entreprenören faktiskt brutit i omsorgsplikten och att denna brist orsakat en konkret ekonomisk förlust. Beställarens löpande betalningar kan dessutom tillmätas såväl avtalsrättslig som bevismässig betydelse, vilket ytterligare försvårar möjligheten att fastställa vårdslöshet.

För det fall där beställaren betalat en kostnad som inte är ersättningsgill måste det först avgöras om skadestånd ska bedömas utifrån regler om inom- eller utomkontraktuellt skadestånd. Skälet till att denna fråga bör ställas är att en betalning av en kostnad som inte ska ersättas enligt kontraktet per definition inte omfattas av ett kontraktuellt förhållande. Däremot kan det argumenteras för att betalningen fortfarande är hänförlig till kontraktet och att det därför är att anse som inomkontraktuellt, bara att det handlar om en (fel)tolkning av kontraktet. Detta syntes vara utgången i ett fall från hovrätten för Nedre Norrland där domstolen uttalade att beställaren genom sina betalningar hade accepterat fakturorna och dess innehåll. Fakturorna avsåg en debiteringsnorm som entreprenören inte lyckades styrka hade avtalats mellan parterna samt arbete som entreprenören ej lyckades styrka hade utförts över huvud taget. Trots att betalningen

---

²¹² NJA 2021 s. 1050 p. 9–12.

avsåg något som det konstaterades att entreprenören inte lyckades visa att det hade avtalats om medförde betalningen av fakturorna att det trots allt var att hänföra till kontraktsförhållandet.²¹³ Eftersom betalningarna i fallen vid icke ersättningsgilla kostnader sker inom ramen för avtalsförhållanden, även om grunden är felaktig, bör dylika fall, i likhet med hovrättsdomen, bedömas utifrån inomkontraktuella skadeståndsnormer.

Som framhölls ovan är den första förutsättningen att ett kontraktsbrott föreligger. För att ett kontraktsbrott ska föreligga måste entreprenören brutit mot en förpliktelse som denne åtagit sig att utföra. Förpliktelsen i ett fall som detta bör genom tolkning av avtalet kunna fastställas till att entreprenören har en rättighet att fakturera i enlighet med avtalet för de kostnader som denne har rätt till ersättning för. För det fall att entreprenören fakturerar på ett sätt som är avtalsstridigt bör det anses utgöra en underlåten uppfyllelse av förpliktelsen och därför ett kontraktsbrott. Utifrån kontraktsbrottet ska risken för att skadan inträffar vara utgångspunkten vid bedömningen av entreprenörens vållande.²¹⁴

Bedömningen av entreprenörens vårdslöshet är beroende av omständigheterna i det enskilda fallet, men omständigheter som särskilt bör beaktas är vilken risk den felaktiga faktureringen medför för skada och om entreprenören hade kunnat inse risken.²¹⁵ Beroende på vad som fakturerats kan vållande möjligen visas i fall där det framstår som tydligt att kostnaden inte är ersättningsgill, medan fall där avtalet i sig är svårbedömt bör indikera att entreprenören inte agerat vårdslöst. I ett fall där kostnader tydligt inte är ersättningsgilla och det snarare rör sig om rena bluffakturor kan även ogiltighet komma på fråga. Vid kausalitetsbedömningen som sedan ska göras ska även beställarens medverkansansvar beaktas, denne hade trots allt kunnat undvika att lida skada genom kontroll av fakturan och dess innehåll.²¹⁶ Vid medverkanssvaret är det som måste bedömas risken att beställaren själv lider skada. Samma argumentation som används för att entreprenören förfarit oaktsamt vid faktureringen av en icke ersättningsgill kostnad kan appliceras på att beställaren förfarit oaktsamt som betalat en faktura utan att vidare undersöka dess riktighet. Det är således tänkbart att ett eventuellt skadestånd kan jämkas hela vägen ned till noll på grund av medvållande. Jämkning ska ske genom att skadeståndet sätts till det belopp som skadan hade uppgått till om beställaren agerat på det sätt den borde ha agerat på, vilket i detta fall innebär jämkning till noll eftersom fakturan aldrig borde betalats.²¹⁷ Det är en svår

---

²¹³ Hovrätten för Nedre Norrland dom 2017-07-18 i mål nr T 1036–16 s. 17 f.

²¹⁴ Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 129.

²¹⁵ Heidbrink, *Kontraktsbrottspåföljder*, s. 337.

²¹⁶ Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 213 f.

²¹⁷ Bengtsson, *Om jämkning av skadestånd*, s. 214.

bedömning att göra om skadestånd ska utgå eller ej för icke ersättningsgilla kostnader utan ett konkret fall, men det finns argument som bör beaktas åt båda håll. Särskilt bör vållandet på både entreprenörens och beställarens sida undersökas.

Den sista typinvändningen avser enbart att återfå belopp som en följd av att ersättningen ska vara skälig och att det överstigande därav ska återgå. Eftersom det enbart handlar om en analogi till köplagens 45 § är skadestånd därav inte aktuellt att undersöka för denna invändning.

Sammanfattningsvis varierar beställarens möjligheter att erhålla skadestånd mellan de olika typinvändningarna. Vid brott mot omsorgsplikten är förutsättningarna som mest gynnsamma, eftersom vårdslöshet är en integrerad del av kontraktsbrottet och skadan typiskt består i onödiga merkostnader som direkt kan återkrävas i form av skadestånd. Möjligheten till skadestånd vid brott mot redovisningsplikten framstår som mer svårtillgänglig, där både regelns karaktär och entreprenörens eventuella oaktsamhet är omdiskuterade. När betalningar avser kostnader som inte är ersättningsgilla enligt kontraktet är skadestånd i hög grad beroende av om entreprenören kan anses ha agerat vårdslöst vid faktureringen, liksom av beställarens medverkan genom bristande kontroll. För invändningen om oskälig ersättning är skadestånd däremot inte aktuellt, då återbetalningsrätten grundas på en prisjusteringsmekanism snarare än ett kontraktsbrott. Sammantaget måste därför varje skadeståndsfråga bedömas med utgångspunkt i den specifika invändningens konstruktion och de krav på vårdslöshet och kausalitet som följer av inomkontraktuell skadeståndsrätt samt av AB 04:s begränsningsregler.

4.5 Kvittning och avräkning

4.5.1 *Kvittning*

Det är inte ovanligt att entreprenören står som kärke i en tvist och kräver fullgörelse av betalning (huvudfordringen). Mot detta vänder sig ofta beställaren genom att genstämningvis yrka på kvittning, eller avräkning som det ofta uttrycks i processer, med grund i någon av de typinvändningar som i uppsatsen analyserats (motfordringen).²¹⁸ Det uppställs fyra krav på en motfordran för att det ska vara möjligt att kvitta den mot huvudfordran. Fordringen ska vara gällande, den ska stå mellan samma parter som huvudfordringen, den ska vara mätbar och till sist ska den vara förfallen till betalning.²¹⁹

---

²¹⁸ Se bl.a. Svea hovrätt dom 2022-11-10 i mål nr T 773–21 och *Nybropalatset*, se även NJA 2018 s. 667 p. 7.

²¹⁹ Rodhe, *Lärobok i obligationsrätt*, s. 49 f. och Heidbrink, *Fordran och fordringsrätt*, s. 365.

Den första förutsättningen för kvittning, att motfordringen är gällande, är den som kan antas orsaka beställaren störst svårigheter. Kravet innebär att motfordringen måste vara sådan att beställaren i princip hade kunnat framtinga (åter)betalning genom en egen talan.²²⁰ För en sådan talan gäller allt det som diskuterats om återkrav i övrigt i kapitel 4. Det är däremot inte nödvändigt för kvittning att motfordringen står klar, dvs. att motfordringen är styrkt eller ostridig.²²¹ Motfordringen kan likväl tvistas om inom ramen för genkäröålet så länge utfallet blir att motfordringen är gällande.

Kvittning erbjuder alltså i sig ingen självständig rätt eller möjlighet till återkrav, utan innebär endast en processuell möjlighet att föra fram motfordringen inom ramen för entreprenörens talan, i stället för att väcka en egen talan. Den materiella prövningen av invändningen påverkas inte av att den läggs fram kvittningsvis. Som hovrätten för Nedre Norrland noterade i ett fall där beställaren yrkade på att kvittning av felaktigt betalda kostnader utgjorde yrkandet i själva verket ett återkrav som processuellt skulle räknas av.²²² Kvittningen erbjuder således inte någon förbättrad möjlighet för beställaren att återfå beloppet, utan fordringen behövde gå att återkräva självständigt innan den kunde kvittas. Det finns dock en ytterligare funktion med kvittning: det är möjligt att använda en fordring som preskriberats till kvittning. För att detta ska vara möjligt måste övriga förutsättningar för kvittning vara uppfyllda och motfordringen måste vid någon tidpunkt innan den preskriberades och medan den uppfyllde övriga kvittningsvillkor ha varit opreskriberad.²²³

I allmänhet gäller en 10 års preskriptionsfrist för fordringar enligt preskriptionslagens 2 §. AB 04 innehåller dock bestämmelser om kortare tid för vissa av beställarens fordringar, vilka äger företräde framför den lagstadgade gränsen om 10 år. Om motfordringen utgör en skadeståndsfordran är AB 04 kap. 5 § 20 tillämplig, vilket innebär att fordringen preskriberas snabbare än annars, dock beroende på exakt när skadeståndsanspråket uppstår. En preskriberad skadeståndsfordran kan endast användas kvittningsvis enligt AB 04 kap. 5 § 21 mot andra skadeståndsanspråk eller fordringar som entreprenören har. I en dom från Stockholm tingsrätt ansågs en invändning om entreprenörens brott mot omsorgsplikten utgöra ett skadeståndsanspråk och omfattades därför av de särskilda preskriptionstiderna i bestämmelsen.²²⁴

---

²²⁰ Lindskog, *Kvittning. Om avräkning av privaträttsliga fordringar*, s. 133 [Lindskog, *Kvittning*].

²²¹ *Ibid.*, s. 118 ff.

²²² Hovrätten för Nedre Norrland dom 2017-07-18 i mål nr T 1036–16 s. 17.

²²³ Heidbrink, *Fordran och fordringsrätt*, s. 366.

²²⁴ Stockholms tingsrätt dom 2022-06-10 i mål nr T 6919–20 och Frank, *Beställaråterkrav* s. 191 not 18.

Beställarens krav på kreditering för avgående arbeten och fordran avseende arbeten som beställaren tillhandahållit entreprenören under entreprenadtiden har enligt AB 04 kap. 6 § 20 en preskriptionstid på sex månader. Ingen av invändningarna som diskuterats i uppsatsen bör omfattas av bestämmelsens ordalydelse och omfattas därför av den 10-åriga fristen i preskriptionslagen.²²⁵ Det kan därför antas att en beställares krav sällan preskriberas, bortsett från skadeståndsanspråk, och att kvittning därför inte medför någon fördel för en beställare, utom en eventuell processekonomisk fördel genom att kunna föra talan genstämningvis.

4.5.2 Enkel avräkning

Enligt AB 04 kap. 6 § 11 ska en slutavräkning göras vid entreprenadens avslut. Slutavräkningen beräknar nettot mellan avgående och tillkommande arbeten och utgör en avtalsreglerad kompensationsmekanism för parternas ÄTA-hantering.²²⁶ Slutavräkning är därför att betrakta som en kompensationsregel för entreprenören medan enkel avräkning, som beskrivs nedan, tillhör den allmänna obligationsrätten.

Vid enkel avräkning, som idag kan anses utgöra ett vedertaget begrepp, sker en automatisk avräkning mellan prestationer inom ett och samma rättsförhållande, utan att parterna behöver vidta någon särskild åtgärd.²²⁷ Resultatet blir ett nettosaldo som återspeglar det slutliga mellanhavandet mellan parterna. Förfarandet uppvisar viss likhet med kvittning eftersom båda förfarandena innebär att parternas prestationer eller fordringar räknas av mot varandra.

Det rör sig dock inte om kvittning i egentlig mening eftersom motfordringen vid avräkning inte utgör en självständig fordran gentemot huvudfordringen, utan ett motfaktum som påverkar huvudfordringens storlek eller existens.²²⁸ För att en motfordran ska kunna ligga till grund för kvittning krävs att de bakomliggande sakförhållandena ger upphov till en självständig rätt till prestation, dvs. en egen fordran gentemot huvudfordringens borgenär.²²⁹ Om de faktiska omständigheterna däremot endast påverkar huvudfordrans omfattning eller existens, utan att grunda någon självständig rätt till betalning, aktualiseras i stället avräkning.²³⁰ I dessa fall fungerar motfordringen snarare som motfaktum än som rättsfaktum, och rättsföljden blir en justering inom ramen för rättsförhållandet snarare än kvittning mellan två självständiga

---

²²⁵ Jfr. avsnitt 2.2.

²²⁶ AB 04 kap. 6 § 11 första stycket.

²²⁷ Lindskog, *Kvittning*, s. 83.

²²⁸ Lindskog, *Kvittning*, s. 83. I detta avsnitt används ”huvudfordran” och ”motfordran” av framställningstekniska skäl trots att det inte rör sig om en självständig fordran i riktig mening.

²²⁹ Se mer i 4.5.1.

²³⁰ Sigeman, *Lönefordran. Studier över löneskydd och kvittningsregler*, s. 151 f.

fordringar.²³¹ Innebörden av avräkningen är att det inte anses föreligga två självständiga fordringar, utan enbart en fordring vilken kommer till existens omedelbart i samband med sista avräkningsposten.²³²

Den avgörande skillnaden mellan kvittning och enkel avräkning låter sig beskrivas med en utgångspunkt i typfallet om *compensatio lucri cum damno*. Principen avser skadeståndsberäkningen när avdrag sker med de fördelar eller den nytta som den skadelidande erhållit.²³³ Vinningen som en skadelidande kan få genom en skadevållande händelse kan inte åberopas självständigt i en ny process utan måste avräknas mot skadeståndskravet. Det är här man talar om *compensatio lucri cum damno* och ingen kvittningssituation föreligger utan vinningen ska endast avräknas mot skadan.²³⁴ En skadevållande händelse kan dock i andra fall ge upphov till både en huvudfordran på skadestånd och en motfordran på återbäring. Exempelvis är så fallet när en person orsakas en ersättningsgill skada men samtidigt blir ersättningskyldig enligt allmänna principer om obehörig vinst eller *negotiorum gestio*.²³⁵ Båda dessa krav kan göras gällande självständigt och det uppstår således en kvittningssituation. Parterna kan med framgång stämma varandra självständigt framför domstol.²³⁶ Det är denna skillnad – att motfordringen inte är självständig – som särskiljer avräkning från kvittning.²³⁷

Med det karakteriserande för vad avräkning innebär klarlagt finns det ett tydligt tillfälle då denna modell får praktiskt betydelse i entreprenader – vid à conto-betalningar. Som framhållits ovan i avsnitt 2.4 har à conto-betalningar en begränsad rättsverkan: de är inte slutliga betalningar och utgör inte godkännande av kostnaderna, utan sker under förbehåll om slutlig reglering vid ett senare tillfälle. Den rättsliga innebörden är att entreprenörens prestationer och beställarens löpande betalningar ska ställas mot varandra och räknas av och det är först vid en slutlig avstämning som en definitiv penningfordran uppkommer för endera parten. Mot detta kan en invändning framställas i att entreprenören i en process kan driva in en fordran som ska ske à conto och att det därför är att anse som ett självständigt anspråk. Detta stämmer dock inte helt, eftersom en framgångsrik talan fortfarande landar i att betalning ska ske à conto och rättsverkan därför är fortsatt begränsad.

---

²³¹ Sigeman, *Lönefordran. Studier över löneskydd och kvittningsregler*, s. 151 f. och Lindskog, *Kvittning*, s. 83.

²³² Lindskog, *Kvittning*, s. 83.

²³³ Rodhe, *Obligationsrätt*, s. 65 och 475 f., Hellner & Radetzki, *Skadeståndsrätt*, s. 347 f. och NJA 1990 s. 705.

²³⁴ Lindskog, *Kvittning*, s. 85.

²³⁵ Ibid.

²³⁶ Ibid.

²³⁷ Ibid.

Detta förklarar varför betalning à conto inte ska tillmätas den rättsverkan som normalt följer av en slutlig betalning. I stället fungerar betalningarna som preliminära avräkningsposter i ett pågående kontraktsförhållande där parternas prestationer ännu inte är slutligt reglerade. Så länge entreprenaden befinner sig i detta avräkningsstadium står det beställaren i princip fritt att invända mot entreprenörens olika kostnadsposter och att återkräva betalningar. Det är därför felaktigt att, i enlighet med den terminologi som presenterades ovan, prata om återkrav under entreprenadens gång. Det rör sig i själva verket om motfaktum som påverkar hur den ännu inte uppkomna fordran ska beräknas.

Med denna syn på à conto innebär det att det fram till dess att den slutliga fordran räknats fram står parterna fritt att invända mot och påverka dess storlek. Den verkan som betalningen annars tillmätts försvinner således och inträder först när den slutliga fordringen har räknats fram. Därefter bedöms invändningar mot betalningen enligt samma principer som vid vilken annan betalning som helst, vilket innebär att frågor om betalningens rättsverkan, passivitet och återkrav aktualiseras i den utsträckning som gjorts gällande i övrigt i detta kapitel.

Det ska emellertid belysas att en längre tids passivitet även vid betalningar som sker à conto kan få betydelse i form av avtals- och bevisverkan. Även om betalningen à conto inte tillmätas den rättsverkan som en vanlig betalning medför kan det, med hänsyn till bl.a. lojalitetsplikten, påverka omfattningen av redovisningsplikten eller utgöra ett bevisfaktum som värderas tungt.²³⁸ Betalning à conto kan således få inverkan på själva invändningen i samma utsträckning som vid vanliga betalningar, men möjligheten till återkrav (avräkning) återstår.

Sammantaget innebär à conto-regleringen att entreprenaden i praktiken utgör ett avräkningsförhållande fram till slutregleringen. Under denna tid är beställarens möjlighet att invända i stort sett oinskränkt fram till dess att den slutliga fordringen uppkommit. Först vid slutregleringen upphör den preliminära karaktären och betalningar därefter behandlas enligt de civilrättsliga regler som gäller i övrigt i kapitlet. Avräkning kan alltså inte ersätta övriga mekanismer för återkrav, men det är det sätt som hanterar betalningar som sker à conto.

4.6 **Condictio indebiti**

4.6.1 *Närmare om condictio indebiti*

---

²³⁸ NJA 2021 s. 943 p. 12, NJA 2017 s. 203 p. 9, Lindskog, *Betalning*, s. 1004 f. och Frank, *Beställaråterkrav*, se även slutlig skiljedom mellan Serneke AB och Riksbyggen ekonomisk förening meddelad 2022-11-15 s. 716 f.

Läran om *condictio indebiti* tar sikte på situationer när någon av misstag betalar en skuld som inte över huvud taget fanns vid tidpunkten för betalningen eller har betalat skulden med ett för stort belopp, allt i den felaktiga tron om att betalaren var skyldig att betala det erlagda beloppet.²³⁹ Huvudregeln är att en sådan misstagsbetalning ska gå åter. Huvudregeln har dock med tiden kommit att kompletteras och ändras genom avvägningar av de motstående intressen som uppstår i situationer som dessa, vilket lett till åtskilliga undantag från huvudregeln – särskilt i fall när mottagaren varit i god tro och förbrukat det uppburna beloppet eller annars inrättat sig efter betalningen.²⁴⁰

Över tid synes fokus för läran gradvis ha förskjutits från ”misstaget” som sådant till avsaknaden av rättsgrund, vilket inneburit en nedtoning av villfarelsen om skuldens existens eller storlek.²⁴¹ Numera ligger fokus vid tillämpningen av *condictio indebiti* på avsaknaden av rättslig grund.²⁴² Högsta domstolen har i senare praxis ytterligare nyanserat, och delvis förändrat, vad läran om *condictio indebiti* innebär, bland annat i målet *Independent Finans*²⁴³. I målet framhöll domstolen att en betalningsmottagare – i fall när betalning mottagits utan rättsgrund – kan få *behålla* betalningen med stöd av allmänna principer om *condictio indebiti*.²⁴⁴ Mot bakgrund av begreppets ursprung ter sig utvecklingen anmärkningsvärd. Begreppet kommer nämligen från den romerska rätten, där *solutio indebiti* betecknade den felaktiga betalningen och *condictio indebiti* den återkravs rätt som följde den felaktiga betalningen.²⁴⁵ I ljuset av begreppets bakgrund framstår domstolens uttalanden därför inte bara som en fortsättning på förskjutningen från misstaget till avsaknad av rättsgrund, utan även som en förskjutning från betalarens

---

²³⁹ NJA 2023 s. 339 p. 14–15, NJA 2015 s. 1072 p. 11, NJA 1999 s. 575, Heidbrink, *Fordran och fordringsrätt*, s. 82, Ingvarsson, *Fordringsrätt*, s. 133 f., Unnersjö, *Condictio indebiti – från skyddsregel för betalaren till skyddsregel för mottagaren på tre decennier*, JT 2024–25 s. 437 ff. [Unnersjö, *Condictio indebiti*], Ingvarsson, *Condictio indebiti*, s. 21, Frank, *Beställaråterkrav* s. 202, Mellqvist & Persson, *Fordran och skuld*, s. 36 f., Lindskog, *Betalning*, s. 38 och Lennander, *Misstagsbetalning och kvittning i konkurs*, s. 436. Samma gäller i norsk rätt, se Sæbø, *Om læren om condictio indebiti*, Tff 2021 s. 91 f, Otterstrøm, *Tilbakesøkning ved feilbetaling*, LoR 2020 s. 409.

²⁴⁰ NJA 2011 s. 739, NJA 2005 s. 142, NJA 1999 s. 575 och Lennander, *Misstagsbetalning och kvittning i konkurs*, s. 437.

²⁴¹ Unnersjö, *Condictio indebiti*, s. 416 i sin analys av NJA 2011 s. 739. Samma utveckling verkar ha skett i norsk rätt där villfarelse inte längre är en förutsättning för tillämpningen av *condictio indebiti*, se Otterstrøm, *Tilbakesøkning ved feilbetaling*, LoR 2020 s. 410. Rønning anför i en replik att villfarelse är ett nödvändigt krav för *condictio indebiti*, se Rønning, *Condictio indebiti – en kommentar til Oskar Otterstrøm*, LoR 2021, s. 61 f.

²⁴² NJA 2023 s. 339 p. 18 och NJA 2011 s. 739 p. 6. Att Högsta domstolen framhäver att betalning ska ha skett ”utan rättsgrund” diskuteras inom litteraturen och terminologin har kritiserats, bl.a. för att utgöra en glidning från den ursprungliga tanken om ”misstag”, se exempelvis Heidbrink, *Fordran och fordringsrätt*, s. 84 f., och not 103 med hänvisningar. Kärnan i kritiken förefaller bestå i att det finns situationer där betalningar utgör misstag trots att en rättsgrund föreligger.

²⁴³ NJA 2016 s. 933.

²⁴⁴ Se punkt 17–20 i HD:s domskäl.

²⁴⁵ Mellqvist & Persson, *Fordran och skuld*, s. 36 f, se även Ingvarsson, *Condictio indebiti*, s. 9–19 för en genomgång av lärans ursprung inom den romerska rätten.

återkravs rätt till mottagarens behållanderätt. Innebörden av domen är med andra ord att återkrav grundas på allmänna principer om avsaknad av rättsgrund medan *condictio indebiti* kan ligga till grund för mottagarens rätt att behålla medlen.²⁴⁶

I *Fastighetsmäklarens klientmedelskonto*²⁴⁷, det senaste fallet från Högsta domstolen att behandla frågan om *condictio indebiti*, fortsätter utvecklingen av läran. En mäklare uppfattade inte ett återkallelsemeddelande som en faktisk återkallelse av ett betalningsuppdrag, en uppfattning som domstolen fann befogad. Betalningen genomfördes därför i tron om att den fortfarande skulle genomföras. En avtalsrättslig rättsgrund ansågs därmed föreligga genom mäklarens befogade tillit till att dennes uppdrag som betalningsombud kvarstod, och *condictio indebiti* var inte tillämpligt. Domen ger uttryck för att den avtalsrättsliga tillitsprincipen numera tillmätts företräde framför läran om *condictio indebiti*, vilket medför att det för lärans tillämplighet först måste prövas om betalningen skett på en avtalsrättslig grund, detta utifrån allmänna avtalsrättsliga regler.²⁴⁸

För ett beställaråterkrav inom entreprenadrätten innebär detta att prövningen måste inledas med frågan om betalningen kan anses ha en avtalsrättslig grund. Om entreprenören gör gällande, vilket det kan antas att den gör, att det förelåg en rättsgrund i form av en fordran mellan parterna bär entreprenören bevisbördan för detta. Utgångspunkten är då att invändningen, trots att betalning redan skett, ska prövas på samma sätt som om entreprenören hade väckt talan om betalning för den påstådda fordringen.²⁴⁹ Betalningen kan dock tillmätas en stor betydelse som bevisfaktum i en sådan invändning.²⁵⁰

Som Högsta domstolen uttalar i *Fastighetsmäklarens klientmedelskonto* – och som länge varit en grundläggande förutsättning – får betalningen därutöver inte heller utgöra en disposition, eftersom en sådan utgör en rättsgrund i sig.²⁵¹ Med disposition avses ”en betalning där den betalande frivilligt väljer att betala oavsett om betalningsskyldighet faktiskt föreligger”.²⁵²

Lindskog beskriver detta så att betalarens principiella rätt till återkrav förutsätter att ”(i) ingen rättsgrund för betalningen fanns (ögonblicket) innan betalningen och (ii) att betalaren inte

---

²⁴⁶ Unnersjö, *Condictio indebiti*, s. 422.

²⁴⁷ NJA 2023 s. 339.

²⁴⁸ Frank, *Beställaråterkrav* s. 204 och Unnersjö, *Condictio indebiti*, s. 432.

²⁴⁹ NJA 2016 s. 933 p. 18–19.

²⁵⁰ Lindskog, *Betalning*, s. 1000 och Svea hovrätt dom 2025-12-12 i mål nr T 4913–23 s. 18.

²⁵¹ NJA 2023 s. 339 p. 19 och Mellqvist & Persson, *Fordran och skuld*, s. 37.

²⁵² NJA 2011 s. 739 p. 8.

genom betalningen kan anses ha skapat någon rättsgrund.”²⁵³ Den första frågan besvaras enligt allmänna avtalsrättsliga principer: förelåg en avtalsrättslig grund för mottagarens rätt till beloppet? Den andra frågan avgörs genom bedömningen av om betalningen utgjorde en disposition. Först när båda dessa frågor besvaras nekande föreligger en betalning utan rättsgrund och först då aktualiseras *condictio indebiti*.

Dispositionsfallen synes i realiteten omfatta två typer av situationer. Den första avser fall där betalaren haft en faktisk vilja att betala, oberoende av om någon skuld förelegat eller ej. I dessa fall kan man tala om en verklig disposition, där betalningen bedöms ha skapat en ny och självständig rättsgrund för mottagarens rätt att behålla medlen.²⁵⁴ Den andra situationen omfattar fall där en sådan betalningsavsikt saknats, men där betalaren genom sitt agerande ändå givit mottagaren befogad anledning att uppfatta betalningen som en disposition.²⁵⁵ Även sådana betalningar kan falla utanför *condictio indebiti*-lärans tillämpningsområde, eftersom mottagarens befogade tillit skyddas och kan skapa en ny grund för behållanderätt. Tillitsprincipen blir därmed avgörande för dispositionsbedömningen.²⁵⁶

Prövningen rör sig i ett dynamiskt förhållande mellan avtalsrätten och *condictio indebiti*-läran – ett slags svängdörrar mellan regelverken. Om betalningen inte har någon avtalsrättslig grund och inte heller kan anses utgöra en disposition enligt den avtalsrättsliga tillitsprincipen, aktualiseras *condictio indebiti*. Samtidigt kan betalaren genom passivitet – genom att dröja med återkravet – återigen anses ha företagit en disposition i form av eftergift av återkravsrätten, vilket stänger dörren för *condictio indebiti*.²⁵⁷ Om betalningen, enligt vanliga tolkningsprinciper, förstås som ett dispositivt godkännande av kravet eller ger mottagaren fog för en sådan uppfattning, får betalningen verkan som en bindande rättshandling.²⁵⁸ Det centrala blir således om mottagaren haft anledning att uppfatta betalningen som ett godkännande av skulden intill det angivna beloppet. Är mottagaren i god tro och betalningen framstår som ett medvetet och slutligt handlande från betalarens sida, skyddas mottagaren mot återkrav eftersom

---

²⁵³ Lindskog, *Betalning*, s. 946. Samma principiella förutsättningar gäller i norsk rätt enligt Otterstrøm som lånar terminologin från svensk rätt med hänvisning till Lindskog, se Otterstrøm, *Tilbakesøking ved feilbetaling*, LoR 2020 s. 412.

²⁵⁴ Ingvarsson, *Condictio indebiti*, s. 31.

²⁵⁵ Rødvei Aagaard, *Obehörig användning av e-legitimation och läran om misstagsbetalning*, s. 873, Danielsson, *Condictio indebiti igen*, JT 2011–12 s. 884 not 14 och Ingvarsson, *Condictio indebiti*, s. 31.

²⁵⁶ Se om tillitsprincipen i avsnitt 2.5.

²⁵⁷ Unnersjö, *Condictio indebiti*, s. 444. Jfr. även NJA 1935 s. 507 där betalaren ansågs ha förlorat sin rätt till återkrav för den tid som föregick invändningen, eftersom betalaren under lång tid (20 år) haft möjlighet att granska debiteringen och dess beräkningsgrund utan att framföra anmärkningar.

²⁵⁸ Hult, *Condictio indebiti*, s. 73.

en disposition därmed har företagits.²⁵⁹ Det ska härtill förtydligas att god tro är en nödvändig förutsättning för mottagarens möjlighet att behålla medlen – däremot inte en tillräcklig sådan.²⁶⁰ Om mottagaren är i ond tro är det uteslutet att denne får behålla medlen.

Under förutsättning att betalningen bedöms sakna rättsgrund är utgångspunkten att misstagsbetalningen ska gå åter. Mottagaren kan dock få behålla beloppet om denne haft befogad anledning att tro att han eller hon hade rätt till medlen (godtroskravet) och i fortsatt god tro inrättat sig efter betalningen (inrättandekravet).²⁶¹ Vid den slutliga bedömningen görs en övergripande intresseavvägning mellan parterna där det ska framstå som motiverat att betalaren ska förlora sin återkravs rätt.²⁶² Denna rätt för mottagaren att behålla det mottagna beloppet, eller snarare skälen till att betalarens återkravs rätt ska falla, brukar benämnas *motregeln*.²⁶³

Det ska således göras två tillitsbedömningar med fokus på mottagarens goda tro vid betalningen.²⁶⁴ Den första tillitsbedömningen sker inom ramen för avtalsrätten i samband med att det ska avgöras om betalningen anses utgöra en disposition. Den andra tillitsbedömningen sker inom ramen för *condictio indebiti* och framgår genom det godtroskrav som ställs på mottagaren. Frågan om hur dessa två bedömningar ska skiljas åt har varit föremål för diskussion.

Den tillitsbedömning som ska ske enligt avtalsrätten och som tar sikte på huruvida en disposition företagits kommer till uttryck motsatsvis genom 32 § första stycket avtalslagen.²⁶⁵ En person är inte bunden av sin viljeförklaring som av misstag givits till motparten om denne insåg eller borde ha insett att det var fråga om ett misstag. Regeln skyddar således motpartens befogade tillit genom formuleringen ”insåg eller bort inse”.

Den avtalsrättsliga tillitsbedömningen tar i denna situation sikte på om betalaren, genom själva betalningen och omständigheterna som omgav den, gett mottagaren skäl att tro att betalningen

---

²⁵⁹ Jfr. det ofta citerade tillägget av justitieråd Lind i NJA 1989 s. 224: ”Förhållandet kan också vara det att betalaren visserligen inte åsyftade att i och med betalningen göra en civilrättsligt bindande disposition men omständigheterna var sådana att *betalningsmottagaren hade fog för att tro att betalningen innefattade ett direkt godkännande* av det ställda kravet. Också i det fallet kan återbetalning vara utesluten på den grunden att betalningen utgör en för betalaren bindande rättshandling.” [min kursivering].

²⁶⁰ NJA 2020 s. 334 p. 7 och Linskog, *Felaktig betalningsanvisning – några funderingar efter ”Tandvårdsstödet”*, SvJT 2021 s. 661 not 20.

²⁶¹ NJA 2015 s. 1072 p. 12.

²⁶² *Ibid.*, p. 13.

²⁶³ Linskog, *Betalning*, s. 946.

²⁶⁴ En tillitsbedömning, eller godtrosbedömning, kan även ske inom ramen för huruvida rättsgrund föreligger enligt allmänna avtalsrättsliga principer, dvs. i steget innan dispositionen ska bedömas, vilket bortses ifrån här.

²⁶⁵ Adlercreutz & Mulder, *Avtal. Lärobok i allmän avtalsrätt*, s. 31.

utgjorde en ensidig disposition genom vilken betalaren avsåg att åta sig betalningsskyldighet.²⁶⁶ Frågan blir då om betalaren genom betalningen skapat ett förklaringsmisstag och om mottagaren i så fall var i god tro om detta misstag. Ett vanligt sätt att beskriva detta är att frågan gäller om betalningen innefattade en uppgörelse.²⁶⁷ Om så är fallet innebär det att betalningen utgör en bindande disposition och det är inte möjligt att tillämpa *condictio indebiti*.

Tillitsbedömningen som ska ske inom ramen för *condictio indebiti* kommer till uttryck genom godtroskravet i motregeln. Bedömningen kan dock inte sammanfalla med tillitsbedömningen inom avtalsrätten. Eftersom mottagarens befogade tillit i det avtalsrättsliga ledet utesluter tillämpningen av läran om *condictio indebiti* kan inte den andra tillitsbedömningen avse samma sak – den hade då mist hela sin funktion. Unnersjö menar att godtrosbedömningen inom *condictio indebiti* är en spegelbild av tillitsprincipen inom avtalsrätten i den meningen att avtalsrätten avser frågan om betalaren skapat en befogad god tro att denne åtagit sig betalningsskyldighet. Inom *condictio indebiti* är det avgörande i stället mottagarens goda tro avseende förekomsten av en existerande fordran (befogad villfarelse) intill det ifrågasvarande beloppet.²⁶⁸ Lindskog å sin sida menar att det för den avtalsrättsliga bedömningen även krävs en ”måste-insikt” hos betalaren, dvs. att betalaren måste ha insett mottagarens befogade tillit.²⁶⁹ Han synes däremot inte göra åtskillnad på bedömningen av godtrosrekvisitet inom ramen för *condictio indebiti* i jämförelse med Unnersjö.²⁷⁰

Utöver godtroskravet ska, som nämnts ovan, även inrättandekravet bedömas och därefter måste en slutlig intresseavvägning göras. Inrättandekravet innebär att mottagaren, i ljuset av sin goda tro, ska ha anpassat sig till den ekonomiska position som mottagaren trott sig vara i efter mottagandet av medlen.²⁷¹ Vid bedömningen av inrättandet är tiden en central faktor: ju längre tid som passerat från betalningstidpunkten, desto större anledning har mottagaren typiskt sett att anpassa sig utefter betalningen. Även den faktiska anpassningen, såsom att medlen förbrukats, ska tillmätas betydelse.²⁷²

---

²⁶⁶ Unnersjö, *Condictio indebiti*, s. 445 och 32 § första stycket avtalslagen motsatsvis.

²⁶⁷ Hult, *Condictio indebiti*, s. 73.

²⁶⁸ Unnersjö, *Condictio indebiti*, s. 445 f. Även Ingvarsson, *Condictio indebiti*, s. 40 f. framför samma syn på godtrosbedömningen inom ramen för *condictio indebiti*.

²⁶⁹ Lindskog, *Betalning*, s. 152. Frank, *Beställaråterkrav*, s. 206 f. och not 67 med hänvisningar menar att det råder en debatt inom den svenska rättsvetenskapen kring huruvida en ”måste-insikt” krävs för att bundenhet ska uppstå där Lindskog verkar vara av motstående uppfattning till den övervägande majoriteten.

²⁷⁰ Lindskog, *Betalning*, s. 957 f.

²⁷¹ *Ibid.*, s. 964.

²⁷² NJA 2022 s. 3 p. 32, NJA 2015 s. 1072 p. 12, Andersson, *Mindre reklamationsplikt – mer ”allmän passivitetsverkan”?*, SvJT 2022 s. 396, Lindskog, *Betalning*, s. 966 ff. och Ingvarsson, *Condictio indebiti*, s. 59

Vid den slutliga intresseavvägningen är frågan om det framstår som försvarbart att förmögenhetsförskjutningen består. Bedömningen påverkas av en rad olika faktorer som skiftar från fall till fall. Utgångspunkten är i många fall graden av inrättande som mottagaren uppvisar.²⁷³ Utöver detta brukar vanligtvis beaktas vilken av parterna som haft bäst möjlighet att överblicka de förhållanden som inverkat på betalningen, samt om någon av parterna förfarit oaktsamt i samband med betalningen.²⁷⁴ Även om och hur mottagaren påfordrat betalning liksom till vilken grad påfordrandet skett kan tillmätas betydelse.²⁷⁵

I entreprenadsammanhang aktualiseras läran särskilt när beställaren betalat en faktura som sedermera visar sig vara felaktig, exempelvis när betalningen skett trots att en invändning hade kunnat riktas mot kravet.²⁷⁶ Återkravsfrågan blir då beroende av om betalningen anses ha en rättsgrund. För detta ska det först avgöras om betalningen har en avtalsrättslig rättsgrund eller om den utgör en disposition. Om betalningen finnes sakna rättsgrund blir *condictio indebiti* tillämpligt och beställaren har en principiell återkravs rätt, men motregeln måste beaktas i fråga om entreprenören ska ha rätt att behålla betalningen trots beställarens principiella återkravs rätt. För motregeln krävs att entreprenören är i god tro om sin rätt till betalningen, att den inrättat sig efter betalningen i god tro och att det framstår som försvarbart att återkravs rätten går förlorad.

4.6.2 *Tillämpning i entreprenadsammanhang*

I normalfallet när entreprenören fakturerar beställaren ett belopp som denne betalar utgör avtalet rättsgrunden för betalningen. Entreprenören har då fullgjort sin naturaprestation och en avtalsenlig penningförpliktelse uppkommer för beställaren.²⁷⁷ Om betalningen däremot avser någonting som inte omfattas av avtalet, eller sker i strid med avtalet, uppstår frågan om en avtalsrättslig grund över huvud taget föreligger. Beställaren har betalat till entreprenören i tron att det fanns en skuld motsvarande det erlagda beloppet, när det i själva verket inte förelåg någon skuld eller endast en lägre skuld. Den penningförpliktelse som avtalet ger upphov till – och som utgör den avtalsrättsliga rättsgrunden för entreprenörens rätt att behålla medlen – saknas då helt eller delvis. Den del av betalningen som överstiger den korrekt beräknade förpliktelsen har därför erlagts utan rättsgrund.

---

²⁷³ Lindskog, *Betalning*, s. 969, f.

²⁷⁴ NJA 2011 s. 739 p. 7.

²⁷⁵ Lindskog, *Betalning*, s. 973 f.

²⁷⁶ Lennander, *Misstagsbetalning och kvittning i konkurs*, s. 441.

²⁷⁷ Jfr. Lindskog, *Betalning*, s. 95.

Den invändning som ligger närmast till hands att pröva i detta sammanhang är när en kostnad ersatts som enligt avtalet inte var ersättningsgill, vilket framställningen nedan tar sin utgångspunkt i.²⁷⁸ Samma struktur gäller dock i princip även för uppsatsens övriga typinvändningar. Först prövas – med utgångspunkt i invändningen enligt kapitel 3 – om entreprenören haft rätt till den aktuella ersättningen enligt avtalet. Om svaret är nekande, exempelvis för att kostnaden faller utanför entreprenadarbetena (avsnitt 3.2) eller för att kostnaden orsakats av bristande omsorg (avsnitt 3.3), saknas rättsgrund för den del av betalningen som överstiger vad entreprenören är berättigad till. I nästa led aktualiseras frågan om betalningen ska anses utgöra en disposition och därmed skapa sin egen rättsgrund. Om svaret är att rättsgrund fortfarande saknas har beställaren en principiell återkravs rätt, men motregelns tillämpning kan medföra att återkravs rätten faller. Även om det vid brott mot omsorgs- eller redovisningsplikten ligger närmare till hands att använda skadestånd som grund för återbetalningen sker prövningen för återkrav enligt *condictio indebiti* på principiellt på samma sätt.

Utgångspunkten i det följande är att en framgångsrik invändning om att en kostnad inte är ersättningsgill innebär att rättsgrund saknas för den del av betalningen som avser just denna kostnad. Vilken närmare typ av invändning som åberopats kan senare få betydelse i intresseavvägningen, men inte vid själva konstaterandet att avtalsrättslig grund saknas.

När avtalsrättslig grund saknas måste det därefter prövas om betalningen ska anses utgöra en disposition och därigenom skapa sin egen rättsgrund. I entreprenadsammanhang där invändningen avser icke ersättningsgilla kostnader framstår den första kategorin av dispositionsfallen – betalaren erlägger frivilligt en betalning oavsett om någon skuld existerar eller ej – som ytterst ovanlig. Det är svårt att föreställa sig att beställaren skulle ha betalat om denne känt till att kostnaden inte var ersättningsgill. Visserligen går det att exempelvis tänka sig en situation där beställaren betalar för att undvika störningar i affärsrelationen alldeles oavsett om skulden stämmer. I sådana fall utgör betalningen en disposition och återkravs rätt enligt *condictio indebiti* är uteslutet.

Det framstår därför som att dispositionsbedömningen typiskt sett kommer kretsa kring den andra kategorin – entreprenörens befogade tillit.²⁷⁹ Avgörande för denna bedömning är om

---

²⁷⁸ Jfr. exempelvis Svea hovrätt dom 2025-12-12 i mål nr T 4913–23 s. 18 och Hovrätten för Övre Norrland dom 2024-03-13 i mål nr T 813–23 s. 6.

²⁷⁹ NJA 2023 s. 339 p. 19.

beställaren genom sin betalning och omständigheterna kring den förmedlat en befogad tillit hos mottagaren om att beställaren avsett att åta sig betalningsskyldighet.²⁸⁰

Det vanligaste förekommande fallet borde vara att beställaren erlägger betalning mot utställd faktura och först i ett senare skede, exempelvis i samband med slutavräkning, finner att en icke ersättningsgill kostnad har debiterats och först då invänder. Huruvida betalningen i en sådan situation ska bedömas utgöra en disposition måste avgöras i det enskilda fallet och det är svårt att uttala sig generellt. Faktorer att beakta i en sådan bedömning är om en tidsbunden eller prestationsbunden betalplan tillämpas samt entreprenören och beställarens tidigare mellanhavanden och partsbruk.²⁸¹

Om inget annat avtalats är huvudregeln i AB 04 är att prestations- och mängdbaserad fakturering ska ske, innebärandes att arbeten ska vara utförda vid tiden för fakturering och enbart det material som förbrukats får faktureras, såvida inte annat överenskommit.²⁸² Att beställaren erlägger betalning mot en sådan faktura kan därför ses som ett konkludent erkännande av betalningsskyldighet intill det betalda beloppet. Detta får ytterligare stöd av AB 04 kap. 6 § 17 andra stycket som anger att ostridiga belopp ska betalas inom 30 dagar. Betalningen bör därför, utan att beakta andra omständigheter, tolkas som en uppgörelse vilket ger entreprenören en befogad tillit till att beställaren åtagit sig betalningsskyldighet. Betalningen anses därmed utgöra en disposition och *condictio indebiti* är inte tillämpligt.

Ett exempel på när betalningen inte utgör en disposition är när den kvalificeras genom att ske *à conto*, innebärande att beställaren förbehåller sig sin rätt att återkräva betalningen eftersom den slutliga ersättningen bestäms först senare.²⁸³ Genom kvalificeringen förmedlar beställaren sin avsikt att betalningen inte är slutlig. Entreprenören kan därför inte hysa en befogad tillit till att beställaren åtagit sig betalningsskyldighet.²⁸⁴ En disposition föreligger således inte och *condictio indebiti* kan tillämpas.

Liknande överväganden gör sig gällande när beställaren betalar en faktura trots att den är föremål för en pågående process. Beställaren kan hävda att betalningen inte är ett erkännande av skuld, utan en provisorisk förskottsbetalning som sker under förutsättning att fordringen fastställs i ett senare skede i processen.²⁸⁵ Entreprenörens kan å sin sida argumentera för att

---

²⁸⁰ Hult, *Condictio indebiti*, s. 73 f. och Unnersjö, *Condictio indebiti*, s. 443 f.

²⁸¹ Ingvarson & Utterström, *Självkostnadsprincipen*, s. 548 f.

²⁸² AB 04 kap. 6 § 17, *Hanssons hus* s. 17 och Samuelsson, *AB 04. En kommentar* (3:e uppl.), s. 379.

²⁸³ Lindskog, *Betalning*, s. 145 och 960.

²⁸⁴ Jfr. Lennander, *Misstagsbetalning och kvittning i konkurs*, s. 437.

²⁸⁵ Hult, *Condictio indebiti*, s. 73 f. med hänvisning till NJA 1882 s. 538.

betalningen framstår som ett förlikningserbjudande, eller åtminstone ger fog för att beställaren ville infria sin skuld, och att denne därför är i god tro om att beställaren åtog sig betalningsskyldighet.²⁸⁶ Det avgörande blir vad entreprenören, utifrån en objektiv tolkning och bedömning av situationen, bedöms vara i befogad god tro om.

När betalningen varken har en avtalsrättslig grund eller utgör en disposition aktualiseras *condictio indebiti*. Beställaren har då i princip rätt att återfå det erlagda beloppet, men mot återkravsrätten står motregeln som kan medföra att mottagarens får behålla betalningen trots rättsgrundsavsaknaden. Motregeln består av tre led: (i) entreprenören måste ha varit i god tro om förekomsten av en existerande fordran (befogad villfarelse), (ii) i fortsatt god tro ha inrättat sig efter betalningen och (iii) det framstår som försvarbart vid en slutlig intresseavvägning att beställaren förlorar sin återkravs rätt.

Godtroskravet, den första delen av motregeln, innebär i detta avseende att entreprenören ska vara i god tro om sin rätt till betalningen, dvs. entreprenören har en befogad villfarelse om skuldens existens eller storlek. HD har i samband med en godtrosbedömning inom ramen för *condictio indebiti* uttalat att en borgenär har att förstå ett avtals rätta innebörd och därför inte kan vara i god tro vid överdebiteringar trots eventuellt inrättande.²⁸⁷ När invändningen avser överdebitering eller någon annan felaktig debitering framstår det därför som att entreprenören aldrig kan vara i god tro. En sådan skarp gräns kan dock ifrågasättas och en försvarlighetsbedömning av entreprenörens villfarelse bör göras där utfallet beror på omständigheterna i det enskilda fallet.²⁸⁸ En rentav felaktig debitering av angivet à-pris bör som regel utesluta god tro, medan ett svårtolkat avtal med många olika prisberäkningsfaktorer kan ursäktas villfarelsen. Även storleken på det fakturerade beloppet påverkar, där större belopp ställer större krav på aktsamhet från entreprenören.²⁸⁹

Utöver godtroskravet måste entreprenören uppfylla inrättandekravet innebärande att entreprenören i fortsatt befogad god tro ska ha inrättat sig efter den ekonomiska position som uppstått efter betalningen. Vid bedömningen av inrättandekravet är tiden som passerat från betalningen en av de viktigaste faktorerna och ju längre tid som förflutit sedan betalningen, desto starkare skäl talar för att entreprenören inrättat sig efter betalningen.²⁹⁰ Tiden är dock bara

---

²⁸⁶ Lindskog, *Betalning*, s. 816 och NJA 2023 s. 339 p. 19.

²⁸⁷ NJA 2005 s. 142.

²⁸⁸ Lindskog, *Betalning*, s. 957 f. och not 3330.

²⁸⁹ Lindskog, *Betalning*, s. 958.

²⁹⁰ NJA 2015 s. 1072 p. 12. I NJA 1970 s. 539 ansåg HD att mottagaren av en misstagsbetalning, trots god tro och att delar av beloppet förbrukats, kan antas *inte* ha inrättat sin ekonomi efter betalningen när återkrav framställdes redan en vecka senare.

ett element i bedömningen, inte ett självständigt uttryck för inrättande eller ett indicium på god tro.²⁹¹ Det ska även framhållas att god tro måste föreligga under hela tiden som entreprenören inrättandeperioden.

Det bör vidare uppmärksammas att passivitet från betalarens sida med att invända mot faktureringen kan få betydelse i två hänseenden. För det första kan passiviteten tillmätas betydelse som bevisverkan vid bedömningen av inrättandekravet, eftersom en längre passivitet skapar större skäl för entreprenören att på erforderligt sätt anpassat och inrättat sig.²⁹² För det andra kan passiviteten, tillsammans med omständigheterna i övrigt, ge upphov till en ny rättslig grund för mottagarens rätt att behålla betalningen.²⁹³ Genom att beställaren förhåller sig passiv under en längre period kan det skapa en ny rättshandling om passiviteten ger entreprenören en befogad tillit till att beställaren efterger sin rätt att återkräva betalningen.²⁹⁴

Till sist ska det för motregelns tillämpning ske en övergripande intresseavvägning där det ska framstå som försvarbart att förmögenhetsförskjutningen från beställaren till entreprenören sker. Vilka intressen som ska beaktas varierar från fall till fall, men faktorer som brukar beaktas är vilken av parterna som hade den största möjligheten att bedöma de förhållanden som har inverkat på betalningen samt om någon av parterna har agerat oaktsamt i samband med betalningen.²⁹⁵

Beställarens eventuella oaktsamhet i samband med betalning ska beaktas i intresseavvägningen, men även en aktsam betalare kan förlora sin återkravs rätt om övriga omständigheter talar för att mottagaren bör skyddas.²⁹⁶ Om beställaren haft goda möjligheter att överblicka vad kostnaden avser och dess korrekthet men avstått från att göra det, är detta en omständighet som typiskt sett talar mot återkrav. Att inte kontrollera uppgifterna från entreprenören kan indikera på en viss oaktsamhet.

---

²⁹¹ Lindskog, *Betalning*, s. 966 f.

²⁹² NJA 2016 s. 1074 p. 13, NJA 2015 s. 1072 p. 12 och Lindskog, *Betalning*, s. 964 f.

²⁹³ Unnersjö, *Condictio indebiti*, s. 443 f.

²⁹⁴ NJA 2022 s. 3 p. 25–27, NJA 2018 s. 171 p. 10–11, NJA 2017 s. 203, Ramberg & Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, s. 271 f. och Unnersjö, *Condictio indebiti*, s. 443 f. Som framhölls i avsnitt 4.6.1 kan prövningen, med Unnersjö analogi, ses som ett slags svängdörrar mellan regelverken. När passiviteten bedöms som en eftergift rör vi oss i det första steget av *condictio indebiti*-prövningen, dvs. frågan om betalningen har en rättslig grund, något som en eftergift utgör. Om passiviteten inte tillmätts sådan verkan aktualiseras i stället inrättandebedömningen där passiviteten blir en omständighet av stor betydelse för att inrättande ska ha skett.

²⁹⁵ NJA 2011 s. 739 p. 7. I norsk rätt ska beaktas bl.a. vilken av parterna som lämnat felaktiga uppgifter, tiden som passerat, inrättandet, storleken på beloppet och om det finns förbehåll om att betalningen inte är slutlig, se Kjønstad, *Compensatio versus Condictio indebiti, i obligasjonsretten og i trygderetten*, s. 304 f.

²⁹⁶ Lindskog, *Betalning*, s. 972.

Samtidigt kan även entreprenörens agerande i samband med fakturering och krav på betalning tillmätas betydelse. Typiskt sett ska mottagarens beteende inte tillmätas betydelse, men eftersom det här rör sig om ett avtalsförhållande där det ankommer på entreprenören att lämna korrekta uppgifter kring förhållanden av betydelse för betalningen, bör undantag göras.²⁹⁷ Eftersom bristfälliga eller undermåliga uppgifter från entreprenören fråntar beställaren möjligheten att bedöma kostnadens avtalsenlighet är detta en faktor som ska ligga entreprenören till last. Detta knyter även an till att entreprenören regelmässigt är den som har bäst förutsättningar att bedöma förhållandena som inverkat på betalningen.²⁹⁸

Läran om *condictio indebiti* torde även vara möjlig att tillämpa när entreprenören brustit i sin redovisningsplikt och därigenom inte lyckats styrka de kostnader som fakturerats. Beställaren kan då anföra att betalningen saknar rättsgrund, mot vilket entreprenören vänder sig och påstår sig ha en fordran i form av utfört arbete. När entreprenören påstår sig ha en fordran som grund för betalningen är det entreprenören som har bevisbördan för att så är fallet.²⁹⁹ Om entreprenören genom sin bristande redovisning inte lyckas styrka kostnaderna eller att det påstådda arbetet faktiskt har utförts, ska detta leda till att fordran bedöms sakna avtalsrättslig grund.³⁰⁰ Det måste fortfarande avgöras om betalningen är att bedöma som en disposition, vilket som bekant utesluter *condictio indebiti*. Om betalningen bedöms inte utgöra en disposition saknar den rättsgrund och motregeln måste utredas där samma överväganden gör sig gällande som diskuterats tidigare i avsnittet.

Sammantaget stöter *condictio indebiti* på svårigheter som mekanism för återkrav i entreprenadsammanhang. Den största tröskeln att ta sig över är avsaknaden av rättsgrund. Betalningen får varken bedömas ha en avtalsrättslig grund eller utgöra en disposition. De omständigheter som typiskt sett präglar entreprenader, såsom återkommande fakturering, löpande betalningar, långa tidsförlopp och en informationsasymmetri, innebär att entreprenören i många fall kan anses ha en befogad tillit till betalningen. Detta kan medföra att betalningen är att betrakta som en disposition, vilket därmed utesluter tillämpningen av *condictio indebiti*.

I de fall där rättsgrund trots allt bedöms saknas synes möjligheterna till ett framgångsrikt återkrav vara relativt goda. Vilken typ av invändning beställaren åberopar är här av central betydelse. Vissa invändningar, såsom rena överdebiteringar av ett avtalat à-pris, talar i högre

---

²⁹⁷ Lindskog, *Betalning*, s. 974. Till detta kan det även erinras om HD:s uttalande i NJA 2005 s. 142 om att en borgenär bör förstå ett avtals rätta innebörd.

²⁹⁸ Jfr. NJA 2011 s. 739 p. 7, NJA 2005 s. 142 och Lennander, *Misstagsbetalning och kvittning i konkurs*, s. 436.

²⁹⁹ NJA 2016 s. 933 p. 18–19.

³⁰⁰ Jfr. Svea hovrätt dom 2025-12-12 i mål nr T 4913–23 s. 19 f.

grad för att entreprenören varken haft god tro eller befunnit sig i en befogad villfarelse. När invändningen däremot avser mer svårbedömda och komplexa situationer, exempelvis om ett ÄTA-arbete ska bedömas som likställt eller inte, kan utrymmet för god tro vara större, vilket i sin tur möjliggör för motregelns framgångsrika tillämpning.

Därutöver kan tidsfaktorn och beställarens passivitet få betydande genomslag. En längre tids passivitet kan dels stärka entreprenörens inrättande, dels tolkas innebära en eftergift av återkravsrätten – där *condictio indebiti* utesluts helt i det sista fallet. Bedömningen av beställarens möjlighet till återkrav påverkas således av en rad olika och vitt skilda faktorer och det är svårt att uttala sig generellt. Möjligheten till återkrav med stöd av *condictio* existerar, men den är långt ifrån given.

4.7 Priset ska bestämmas till vad som är skäligt

Den sista mekanismen som kan aktualiseras vid återkrav är att ersättningen ska bestämmas till ett skäligt pris och att överskjutande del därför ska återgå. I avsnitt 3.5 behandlades skälighetsinvändningen i sig och i vilken utsträckning den över huvud taget kan göras inom ramen för ett entreprenadavtal där ersättning utgår enligt självkostnadsprincipen. I detta avsnitt flyttas fokus från frågan avseende beställarens möjlighet att skälighetsbedöma priset när självkostnadsprincipen avtalats, till betalningens rättsverkningar och i vilken utsträckning betalningen begränsar beställarens möjlighet att i efterhand göra gällande att priset inte varit skäligt. Viss överlappning med den tidigare diskussionen är ofrånkomlig, men syftet här är ett annat, där framför allt innebörden av regeln som en möjlighet till återkrav bedöms och verkan av betalningen.

Som framhölls i avsnitt 3.5 är en skälighetsbedömning möjlig genom en analogi till 45 § köplagen när parterna avtalat om självkostnadsprincipen. Bedömningen kan dock bara avse sådana delar som inte följer av avtalet. Om exempelvis en debiteringsnorm för arbetad tid följer av avtalet men inte det faktiska antalet timmar är det enbart möjligt att skälighetsbedöma antalet timmar, inte debiteringsnormen som sådan.

Det finns här skäl att notera att köplagen innehåller två bestämmelser som anknyter till prisets skälighet: 45 och 47 §§ köplagen.³⁰¹ Bestämmelserna fyller olika funktioner och måste därför

---

³⁰¹ Se NJA 2001 s. 177 och Svea hovrätt dom 2020-11-05 i mål nr T 7178–18 s. 3 som bekräftar tillämpningen av 47 § i entreprenadsammanhang, se härtill Magnusson & Wagner, *Löpande räkning*, s. 18 f.

särskiljas trots att de anknyter till prisets skälighet. Som nämndes ovan kan 45 § tillämpas när priset inte följer av avtalet och priset ska då bestämmas till vad som är skäligt.

47 § har däremot en annan funktion och reglerar egentligen inte prisets bestämmande utan rättsverkan av en betald faktura och vad som händer om beställaren inte reklamerar mot den inom skälig tid.³⁰² Om beställaren inom skälig tid reklamerar mot fakturan bortfaller den bevisverkan som annars tillkommer en faktura. Försummas reklamationskyldigheten gäller som utgångspunkt det pris entreprenören krävt såvida inte undantagen i bestämmelsen är tillämpliga: priset är oskäligt högt eller ett lägre pris följer av avtalet.³⁰³ 47 § ska dock inte uppfattas som möjlig att använda för att jämka ett avtalat pris – detta kan enbart göras med tillämpning av 36 § avtalslagen. I NJA 1996 s. 663 bekräftade HD att så var fallet och framhöll att bestämmelsen inte innebär en rätt för köparen att frångå ett avtalat pris på grund av oskälighet, det är endast bevisverkan av den betalda fakturan som bortfaller vid en tillämpning av 47 §.

En beställare som betalat en faktura gör därför rätt i att så fort som möjligt reklamera mot priset för att inte bli bunden av betalningen, vilket även öppnar upp för tillämpningen av 45 § som ersättningsnorm.³⁰⁴ För det fall att reklamation inte sker inom skälig tid kvarstår bara att invända mot att priset är oskäligt för att inte bli bunden av priset. Att invända att ett lägre pris följer av avtalet är inte en möjlighet eftersom det i sådana fall medför att priset inte kan skälighetsbestämmas enligt 45 §.

En utgångspunkt när prisets oskälighet ska avgöras enligt 47 § kan tänkas vara att det är allt som är högre än vad som utgör ett skäligt pris enligt 45 §. Detta är dock inte fallet utan ett pris kan ligga över den nivå som skulle anses skäligt enligt 45 § utan att för den sakens skull vara oskäligt i den mening som avses i 47 §.³⁰⁵ 47 § kräver en mer betydande avvikelse för att priset ska bedömas oskäligt. Det saknas dock närmare anvisningar om hur bedömningen ska göras och det har inte prövats närmare i praxis, varför bedömningen får ske skönsmässigt.³⁰⁶ Bevisbördan för att priset är oskäligt ankommer på beställaren som påstår att priset är oskäligt.³⁰⁷ Lyckas inte beställaren visa att förutsättningarna enligt 47 § är uppfyllda är beställaren bunden av fakturan. Detta får inte bara betydelse för tillämpningen av 45 § utan

---

³⁰² NJA 1996 s. 663 och Ramberg & Herre, *Köplagen*, kommentaren till 47 § under 10.4.2.

³⁰³ Munukka, Jori, *Köplagen* (1990:931) 47 §, Karnov (JUNO) (besökt 2025-11-20).

³⁰⁴ Kihlman, Munukka & Svensson, *Köplagen – En kommentar*, s. 461.

³⁰⁵ Svea hovrätt dom 2020-11-05 i mål nr T 7178–18 s. 4 f., Magnusson & Wagner, *Löpande räkning*, s. 18 och Kihlman, Munukka & Svensson, *Köplagen – En kommentar*, s. 463.

³⁰⁶ Kihlman, Munukka & Svensson, *Köplagen – En kommentar*, s. 463 och Svea hovrätt dom 2020-11-05 i mål nr T 7178–18 s. 5.

³⁰⁷ NJA 2022 s. 3 p. 18 och Göta hovrätt dom 2013-09-10 i mål nr T 838–12.

även vid en tillämpning av *condictio indebiti* som bevisverkan och övriga återkravsmekanismer.³⁰⁸

Under förutsättning att beställaren antingen reklamerat inom skälig tid eller visat att priset är oskäligt faller rättsverkan av betalningen bort. I dessa fall kan beställaren åberopa 45 § analogt och skälighetsbestämma priset i den utsträckning det inte avtalats om. I den mån det erlagda beloppet överstiger det pris som anses skäligt ska den överskjutande delen återgå till beställaren. Bestämmelsen får därför inte bara karaktären av en prisbestämmelse utan även som ett sätt att indirekt återkräva delar av redan erlagda belopp.

Det har även framförts att kostnaden kan skälighetsbedömas när entreprenören brustit i sin redovisningsplikt och sedermera inte lyckats styrka kostnaderna. Självkostnadsprincipen förutsätter för sin tillämpning att kostnaderna redovisas. Om så inte sker eller redovisningen är så bristfällig att den inte utvisar kostnaderna kan det ifrågasättas om priset verkligen följer av avtalet, varpå 45 § är möjlig att tillämpa. Ett sådant synsätt kom till uttryck i tingsrättens dom i *Nybropalatset*, där domstolen ansåg att 45 § skulle tillämpas analogiskt eftersom priset inte framgick som en följd av bristande redovisning. Hovrätten dömde åt andra hållet och anförde att priset framgick av avtalet eftersom självkostnadsprincipen var avtalad med följderna av att 45 § inte var tillämplig. Det har redan i avsnitt 3.5 diskuterats huruvida priset följer av avtalet när självkostnadsprincipen avtalats, och slutsatsen gick i motsatt riktning från hovrätten i detta avseende, varför utfallet i hovrätten inte behöver ses som vägledande med nödvändighet.³⁰⁹

En invändning mot att det inte ska vara möjligt att tillämpa 45 § när entreprenören inte styrkt sina kostnader är att det är entreprenören som ska bära risken för bristfälligheten i kostnadsunderlaget, och alla osäkerheter kring det ska ligga entreprenören till last.³¹⁰ Enligt självkostnadsprincipen har entreprenören bara rätt till ersättning för styrkta kostnader och en strikt tillämpning skulle därför medföra att entreprenören helt saknar rätt till ersättning. En sådan ordning ter sig inte lämplig – det är klart att entreprenören vid utförande av entreprenaden haft *någon* kostnad. Om entreprenören helt blir utan ersättning hade självkostnadsprincipen möjligen kunnat jämkas helt enligt 36 § avtalslagen och priset får därför bestämmas med 45 §.³¹¹

---

³⁰⁸ Ramberg & Herre, *Köplagen*, kommentaren till 47 § under 10.4.3.

³⁰⁹ Hovrätten fann även att redovisningen var tillräckligt omfattande för att kostnaderna skulle anses styrkta, varför det inte fanns anledning att pröva möjligheten att skälighetsbedöma priset vid bristfällig redovisning.

³¹⁰ Ingvarson & Utterström, *Självkostnadsprincipen*, s. 561.

³¹¹ *Ibid.*

Svaret på om 45 § är möjligt att tillämpa när entreprenören brustit i sin redovisningsplikt är inte svartvitt, utan beror på de individuella förhållandena där beställarens eget agerande inte saknar betydelse. Entreprenören kan ha svårt att styrka sin rätt till ersättning när denne avviker från avtalade eller särskilda redovisningsnormer, med följderna att en skälighetsbedömning ska göras av kostnaderna, särskilt om beställaren invänt under entreprenaden.³¹² Om underlaget för redovisningen inte är preciserat ytterligare i avtalet får tidpunkten för invändningen stor bäring på att möjligheten att åberopa skäligt pris. Om beställaren löpande under entreprenaden betalat utan invändningar och först efter färdigställande återkommer med ytterligare krav på redovisning bör inte en skälighetsbedömning tillåtas eftersom beställaren får anses godtagit redovisningen. Frågan är snarare att bedöma utifrån 47 § köplagen och rättsverkan av betalningarna.³¹³ Om beställaren invänt tidigt i entreprenaden torde inte beställarens tidigare betalningar, om sådana förekommit, medföra att rätten att invända går förlorad och ett större krav på redovisningen ankommer då på entreprenören.³¹⁴ Entreprenörens bristande redovisning efter invändningar om högre krav på redovisningen torde kunna medföra att en skälighetsbedömning inte är möjlig att göra.

Sammanfattningsvis kan beställaren använda 45 § analogt som grund för återkrav. Detta måste dock ske med beaktande av 47 § och dess påverkan på bundenheten av betalningen. Om beställaren reklamerar inom skälig tid eller om priset är oskäligt högt är beställaren inte längre bunden av priset och en tillämpning av 45 § är möjlig. Bestämmelsen och möjligheten att skälighetsbestämma priset kan sedan användas för två fall, dels när vissa faktorer inte avtalats om för prisets bestämmande och därför är möjliga att skälighetsbestämma, dels när redovisningen framstår som så pass bristfällig att priset inte kan anses följa av avtalet. Möjligheten att skälighetsbestämma priset vid bristande redovisning framstår emellertid som mer osäker.

---

³¹² Jfr. Svea hovrätt dom 2020-03-20 i mål nr T 6691–17 s. 58 ff.

³¹³ Magnusson & Wagner, *Löpande räkning*, s. 32.

³¹⁴ Jfr. Hovrätten för Nedre Norrland dom 2017-07-18 i mål nr T 1036–16 s. 16 f.

5. Avslutande analys och slutsatser om möjligheten till återkrav

5.1 Övergripande bedömning av förutsättningarna för återkrav

Analysen som genomfördes i kapitel 3 och 4 visar på det komplexa samspel som råder mellan rättsverkningarna av en betalning i entreprenader på löpande räkning och de allmänna civilrättsliga reglerna. Genomgående har det framkommit att en framgångsrik invändning inte i sig innebär en rätt till återbetalning. Utgångspunkten är att betalningen utgör en bindande rättshandling som inte kan återkrävas ensidigt, utan för att återkrav ska vara möjligt krävs att en av rättsordningen erbjuden grund för återgång av betalningen föreligger. Invändningen fokuserar egentligen på entreprenörens ursprungliga rätt till de erlagda medlen, snarare än vad som ska ske när dessa väl erlagts. Det har vidare framgått tydligt att beställarens agerande under kontraktstiden, och även tiden efter, spelar stor roll för bedömningarna. Passivitet från beställarhåll kan skapa en befogad tillit hos entreprenören, något som rättsordningen är villig att skydda.

I kapitlet nedan sammanfattas de typinvändningar som aktualiseras och vilken mekanism som bäst lämpar sig för återkravet (5.2), passivitetens betydelse (5.3) och till sist uppsatsens övergripande resultat och slutsats (5.4).

5.2 Typinvändningarna och deras betydelse för återkrav

I kapitel 3 identifierades och analyserades fyra olika typinvändningar som ofta aktualiseras vid entreprenadvister: kostnaden är inte ersättningsgill, entreprenören har brustit i sin redovisningsplikt, priset är inte skäligt och entreprenören har brustit i sin omsorgsplikt. Syftet med uppsatsen har inte varit att uttömmande klarlägga dessa invändningars fulla räckvidd och innebörd, utan frågetecknen kvarstår om dess exakta innebörd. Analysen i kapitel 3 syftade i stället till att formulera en rimlig uppfattning om respektive invändnings kärna och funktion, vilket sedan utgjorde utgångspunkten för kapitel 4. I kapitel 4 analyserades hur respektive invändning påverkade möjligheten till återkrav. I det följande sammanfattas och utvärderas varje typinvändning med fokus på vilken mekanism för återkrav som är mest ändamålsenlig och vilka rättsliga överväganden som är särskilt relevanta för respektive situation.

5.2.1 *Kostnaderna är inte ersättningsgilla*

Invändningen att entreprenören har erhållit ersättning för en kostnad som inte omfattas av avtalet eller som enligt AB 04 inte utgör en självkostnad var den första invändningen som analyserades. Karakteristiskt för invändningen var avsaknaden av rättsgrund – kostnaden ska inte ersättas enligt avtalet men trots detta har den entreprenören fakturerat beställaren, som sedan betalat. Tankarna förs först och främst till *condictio indebiti* som sätt att hantera återkravet, det ligger trots allt nära till hands att beskriva betalningen som en misstagsbetalning.

Utgångspunkten för *condictio indebiti* har länge varit att en betalning som skett av misstag ska återgå, något som numera tenderar att beskrivas som att betalning utan rättsgrund ska återgå. Genom modern praxis har HD bekräftat att avtalsrätten ges företräde framför *condictio indebiti*, vilket innebär att betalningen inte får anses ha en avtalsrättslig grund eller utgöra en disposition. Bedömningen av om en disposition föreligger knyts till entreprenörens befogade tillit till att beställaren åtagit sig betalningsskyldighet. Särskilt betydelsefullt är om omständigheterna vid betalningen skapat grund för en sådan tillit, exempelvis utformningen av fakturan, parternas kommunikation eller etablerade rutiner. Bedöms entreprenören ha en befogad tillit föreligger en rättsgrund för betalningen och det är inte möjligt att återkräva den genom *condictio indebiti*. Även beställarens eventuella passivitet kan få rättsverkningar, antingen genom att utgöra en eftergift av återkravsrätten eller genom att förstärka entreprenörens goda tro. Om betalningen bedöms sakna rättsgrund är utgångspunkten återgång av betalningen, men entreprenören kan trots allt få behålla medlen om entreprenören haft befogad anledning att tro att den hade rätt till medlen och inrättat sig därefter.

Bedömningen hänger således på de specifika omständigheterna i fallet, och avgörande för bedömningen är huruvida betalningen kan skapa en befogad tillit för entreprenören att beställaren antingen åtagit sig betalningsskyldighet eller att entreprenören hade rätt till medlen. När det rör sig om kostnader som klart faller utanför avtalet – såsom utlägg av privat karaktär, kostnader hänförliga till andra projekt eller poster som uttryckligen inte utgör självkostnader enligt AB 04 – är förutsättningarna för återkrav typiskt sett mer gynnsamma. Vid mer svårbedömda poster, eller där kostnaden åtminstone delvis kan knytas till entreprenadens genomförande, ökar utrymmet för att entreprenören kan ha haft befogad tillit till att den har rätt till medlen.

Eftersom prövningen i huvudsak rör entreprenörens goda tro blir det särskilt viktigt för beställaren att så tidigt som möjligt motverka uppkomsten av en sådan tro. Detta kan ske genom invändningar under entreprenadtiden, begäran om förtydliganden eller hänvisning till avtalet.

Från entreprenörsidan framstår det centrala som att argumentera för och styrka god tro baserat på omständigheterna i fallet.

I övrigt finns inga andra återkravsmekanismer som framstår som särskilt lämpliga vid icke ersättningsgilla kostnader. Det ska dock noteras att den diskussion som förts kring 47 § köplagen även får betydelse här. Genom reklamation i skälig tid kan beställaren neutralisera den bevisverkan betalningen annars tillmätts och undvika att priset anses accepterat. I praktiken kan 47 § därmed undanröja den bevismässiga verkan av betalningen och bana väg för återkrav, även om själva grunden för återbetalningen ytterst synes vila på *condictio indebiti*.

5.2.2 *Entreprenören har brustit i sin omsorgsplikt*

Entreprenören har en omsorgsplikt som innebär att beställaren ska erhålla det bästa tekniska och ekonomiska resultatet. Plikten innebär inte att ett visst konkret resultat ska uppnås, utan entreprenören ska med omsorg eftersträva det bästa möjliga resultatet. Ansvar förutsätter att entreprenören agerat vårdslöst, och bevisbördan för detta ligger på beställaren.

Eftersom entreprenörens brott mot omsorgsplikten förutsätter vårdslöshet är det naturligt att tillgripa skadestånd som påföljd. Vårdslöshetsbedömningen har redan gjorts inom ramen för omsorgsplikten och behöver därför inte upprepas i skadeståndsledet, vilket innebär att det i huvudsak återstår för beställaren att visa den ekonomiska skada som uppstått som en följd av entreprenörens vårdslöshet. Även om omsorgsplikten i teorin kan framstå som relativt enkel är den i praktiken svår att tillämpa vid ett återkrav. Det är ofta komplicerat för beställaren att konkretisera på vilket sätt entreprenören varit vårdslös och vilken skada detta medfört. Samtidigt är det entreprenören som regelmässigt har bäst möjlighet att visa hur arbetet faktiskt har planerats och utförts och därmed sitter på de bästa bevismedlen. Detta har i doktrin lett till diskussioner om bevisbördans placering och exakta innebörd. Någon etablerad uppfattning finns dock inte, huvudregeln är att det är beställaren som ska visa vårdslöshet.

Omsorgsplikten har som, som antydde ovan, ett visst samband med redovisningsplikten. Beställarens möjlighet att kontrollera att entreprenören uppfyllt omsorgsplikten förutsätter att entreprenören lämnar ett tillräckligt underlag och brister i redovisningen kan därmed indirekt påverka bedömningen av omsorgsplikten. Detta behandlas mer i nästa avsnitt, men nämns här eftersom det visar hur omsorgsplikten ofta är beroende av ett underlag som beställaren inte själv förfogar över.

Vid en skadeståndstalan aktualiseras de särskilda preskriptionsreglerna i AB 04 vilket medför en betydligt kortare tid att framföra anspråket än vad som annars gäller för övriga krav. Även om anspråket förfaller finns det en möjlighet att genom kvittning framställa anspråket mot entreprenörens krav på skadestånd eller andra fordringar i anledning av entreprenaden, under förutsättning att det uppfyller övriga krav för kvittning.

Sammanfattningsvis är omsorgsplikten en invändning som i teorin är tydlig men i praktiken svår att vinna framgång med, där frågan om bevisbördans exakta innebörd är av stor relevans. Beställaren måste visa vårdslöshet och den skada som följer, vilket ska ske inom snäva preskriptionsfrister. Eftersom vårdslöshet utgör det centrala momentet i både invändningen och rättsföljden bör invändningen främst användas när beställaren kan konkretisera entreprenörens handlande som visar på vårdslöshet och koppla det till en ekonomisk skada.

5.2.3 *Entreprenören har brustit i sin redovisningsplikt*

Beställarens invändning om entreprenörens bristande redovisning är i sig svårfångad. Ett blankt påstående från beställaren om att redovisningen ”inte är tillräcklig” utgör som utgångspunkt inte en självständig invändning utan för att den ska få någon funktion måste den preciseras i materiellt hänseende. Regeln om redovisningsskyldigheten kan beskrivas som en ordningsregel och följderna av att entreprenören brister i sin redovisning när betalning *inte* har skett är klar – fallet är däremot inte så enkelt när betalning har skett. I praktiken kan invändningen om entreprenörens bristande redovisning förstås som två skilda typer av invändningar, med olika rättsliga förutsättningar och olika betydelse för möjligheten till återkrav.

Den första typen tog sikte på att entreprenören inte har styrkt sina kostnader och därför inte hade någon rätt till ersättning. Enligt AB 04 har beställaren rätt att granska originalverifikationer, men entreprenören kan styrka kostnader även med andra bevismedel än just originalverifikationer. Om redovisningen är så bristfällig att kostnaderna inte kan anses styrkta uppkommer frågan om vad som skulle hända. Det argumenterades för att priset inte kunde anses följa av avtalet när kostnaderna inte styrkts, och att ersättningen därför bör bestämmas till vad som är skäligt i analogi med 45 § köplagen. Det framstår inte som rimligt att entreprenören ska gå miste om sin rätt till ersättning, och om så vore fallet var ett alternativ att jämka hela ersättningsmodellen enligt 36 § avtalslagen för att i slutändan skälighetsbestämma priset ändå.

Ett annat tillvägagångssätt när kostnaderna inte styrkts är att tillämpa läran om *condictio indebiti*. Fordringen utgör den avtalsrättsliga grunden för betalningen och om entreprenören, som har bevisbördan vid ett påstående om att denne har en fordran, inte lyckas styrka fordringen innebär det att avtalsrättslig grund saknas. För beställarens rätt till återkrav får betalningen inte bedömas utgöra en disposition där entreprenörens befogade tillit är avgörande. När rättsgrund saknas måste motregeln om entreprenörens eventuella behållanderätt utredas. Möjligheten att återkräva betalningen i fall som dessa med stöd av *condictio indebiti* är beroende av det enskilda fallet, men det finns förutsättningar att nå framgång med ett återkrav när entreprenören inte lyckats styrka sina kostnader.

Den andra typen av invändning avser att bristande redovisning fråntar beställaren sin möjlighet att granska och bedöma om entreprenören uppfyllt sin omsorgsplikt. Redovisningen är här ett centralt instrument genom vilket beställaren kan kontrollera att entreprenörens arbete och agerande faktiskt ser till att beställaren erhåller det bästa tekniska och ekonomiska resultatet. En bristande redovisning utgör ett uttryck för att entreprenören inte fullgjort sin omsorgsplikt. För att nå framgång med både invändningen och återkravet måste beställaren dock lyckas visa på vårdslöshet. Brister i redovisningen kan fungera som indikationer på illojalt beteende och vårdslöshet, men utgör inte en presumtion för vårdslöshet. Bedömningen måste beakta både partsbruk och beställarens passivitet, vilket kan försvåra för beställaren. Skadestånd som en följd av brister i redovisningsplikten är med detta synsätt är svårt, men inte uteslutet.

Vidare måste beställarens passivitet särskilt beaktas. I mer långtgående fall kan passiviteten, med stöd i lojalitetsplikten, ges avtalsrättslig verkan genom att den uppfattas som en viljeförklaring i form av att beställaren accepterat en lägre nivå av redovisning. I mindre långtgående fall leder passiviteten inte till att avtalet förändras, men den kan medföra att beställaren förlorar rätten att kräva mer utförlig redovisning för tiden som passerat. Passiviteten kan även tillmätas betydande bevisverkan och i praxis har bristfälliga underlag godtagits som tillräckliga när beställaren under lång tid underlåtit att reagera. Det kan därför vara klokt att avtalsreglera redovisningsnivån och tydliggöra följderna av en bristande sådan. För att motverka passivitetsverkan bör beställaren tidigt i entreprenaden uppmana entreprenören att överlämna redovisning på den nivå som beställaren upplever tillfredsställande. Entreprenören gör å sin sida klokt i att spara redovisning på ett strukturerat sätt för att med enkelhet kunna styrka kostnader och överlämna originalverifikationer, detta som ett led i att undvika en möjlig framtida tvist.

Sammantaget är invändningen om bristande redovisning komplex. Brister i redovisningen medför att beställaren inte behöver betala, men när betalning väl gjorts är rättsläget inte entydigt. Slutsatsen i uppsatsen är att brott mot redovisningsplikten kan leda till en av två följder beroende på hur talan formuleras: antingen ett skadeståndsansvar genom brott mot omsorgsplikten, eller en skälighetsbedömning av priset när redovisningen är så bristfällig att kostnaderna inte kan anses styrkta. I båda fallen spelar beställarens passivitet en central roll för invändningens framgång.

5.2.4 *Priset är inte skäligt*

Den sista typinvändningen som analyserades i uppsatsen aktualiserar frågan om prisets skälighet genom en analogi till 45 § köplagen. Bestämmelsen innebär att om priset inte följer av avtalet så ska det bestämmas till vad som är skäligt. Det är en omdiskuterad fråga inom entreprenadrätten om priset ska anses följa av avtalet när ersättning utgår på löpande räkning enligt självkostnadsprincipen. Praxis och doktrin är inte entydiga, men den uppfattning som får mest stöd är att 45 § kan tillämpas på de faktorer som inte reglerats i avtalet. Följden av att 45 § tillämpas är att priset bestäms till vad som är skäligt och därigenom återfår beställaren den del av betalningen som överstiger skäligt pris.

Skälighetsfrågan är en rättsfråga som ytterst avgörs av domstolen även om beställaren bär bevisbördan för de omständigheter som talar för att priset inte är skäligt. Skälighetsbedömningen är ofta komplex och beroende av omständigheter som tidsåtgång, marknadspriser och effektivitet i utförandet. Rättsföljden är dock tydlig, invändningen fungerar som ett verktyg för att korrigera kostnader som inte är skäliga och den överstigande delen ska återgå.

Vid sidan av 45 § köplagen aktualiseras även 47 § köplagen som reglerar bevisverkan av den betalda fakturan, eller hur beställaren undkommer den bevisverkan som annars knyts till betalning. Om reklamation sker inom skälig tid faller fakturans bevisverkan bort, medan underlåten reklamation innebär att beställaren blir bunden av det fakturerade priset – såvida inte priset är oskäligt högt. När det ska avgöras vilket pris som är oskäligt är det viktigt att ha med sig att allt som inte är skäligt enligt 45 § inte automatiskt är oskäligt enligt 47 §. Det finns ett utrymme mellan skäligt och oskäligt där priset kan justeras enligt 45 § men inte angripas enligt 47 §.

Sammanfattningsvis är invändningen om prisets skälighet användbar när delar av prisets bestämmande förblivit oreglerade i avtalet och dessa överstiger vad som framstår som skäligt. Beställaren måste dock för framgång med invändningen iaktta 47 § och dess krav på reklamation för att undkomma den annars starka bevisverkan som knyts till betalningen.

5.2.5 *Avslutande reflektion*

Avslutningsvis kan konstateras att varje typinvändning möter särskilda möjligheter och begränsningar när det gäller beställarens möjlighet till återkrav. Analysen som genomförts av varje invändning kommer naturligt nog att påverkas av de enskilda faktorerna i ett enskilt fall, men syftet har varit att klarlägga det omkringliggande regelverket och vilka förutsättningar som måste vara uppfyllda för att en beställare ska nå framgång med ett återkrav. Genomgående har det noterats att passivitet är särskilt återkommande till sin karaktär och därför förtjänar att lyftas särskilt i kommande avsnitt.

5.3 **Passivitetens betydelse för invändning och återkrav**

Passivitet från beställaren är en av de faktorer som återkommande tillmäts stor betydelse vid bedömningen av både invändningen i sig och möjligheten till återkrav. Eftersom passivitet utgör ett icke-handlande men ändå kan få långtgående rättsverkningar, finns anledning att uppmärksamma några karakteriserande drag som framträtt i analysen.

För det första kan passiviteten ges avtalsrättslig verkan, antingen genom att det kan påverka fastställandet av avtalets innehåll eller genom att faktiskt ändra det. Utgångspunkten inom avtalsrätten är att bundenhet grundar sig på den rättshandlandes vilja, hur viljan har kommunicerats och hur den uppfattas av motparten. För att passiviteten ska kunna tillmätas sådan betydelse måste den tolkas som ett uttryck för en viljeförklaring som motparten har befogad anledning att uppfatta.

För att ändra avtalets innehåll måste beställaren vara medveten om att dennes passivitet avviker från avtalets ordalydelse och entreprenören måste få ett befogat intryck av att beställaren permanent avstått från sin rätt enligt avtalet. Även om passiviteten inte når upp till de höga krav som ställs för att ändra avtalets innehåll kan passiviteten få betydelse vid fastställande av avtalets innehåll, något som framträdde tydligt avseende redovisningsplikten. Detta kan även tänkas särskilt vara fallet när avtalet innehåller ett skriftlighetskrav för ändringar. Slutligen kan passiviteten få betydelse som ett uttryck för eftergift. Om beställaren förhåller sig passiv kan

detta tolkas som en eftergift av att göra en rättighet gällande, något som bland annat kunde vara fallet vid beställarens återkravs rätt enligt *condictio indebiti*.

För det andra kan passivitet leda till att beställaren förlorar möjligheten att över huvud taget göra en invändning gällande, utan att avtalet för den sakens skull förändras. Passivitet innebär att tid passerar, och flera rättsföljder förutsätter att vissa invändningar reklameras inom skälig tid. Även om reklamationen inte är i fokus för denna uppsats är det viktigt att notera att passivitet riskerar att leda till att reklamationsfristen anses ha förslutits, vilket i sin tur kan leda till att den tilltänkta påföljden inte kan göras gällande.

För det tredje är passivitet en central faktor i bedömningen av entreprenörens befogade tillit. Generellt gäller att ju längre tid som har förflutit utan invändning, desto mer befogad framstår entreprenörens uppfattning om betalningens innebörd. Passiviteten fungerar således som ett bevisfaktum som förstärker tilliten, vilket bland annat är av central betydelse för om en betalning ska anses utgöra en disposition eller inte.

Sammantaget har passiviteten betydelse i flera moment, dels genom att den kan förändra eller fastställa ett rättsläge genom sin avtalsrättsliga betydelse, dels genom att passivitet innebär att lång tid förflutit vilket påverkar om reklamation skett inom rätt tid samt att tiden är en viktig faktor i tillitsbedömningen. Oavsett vilken invändning som görs gällande eller vilken återkravsgrund som föreligger är det tydligt att passiviteten försvårar för beställarens möjlighet att nå framgång i återkravet.

5.4 Slutsats

Beställarens möjlighet till återkrav i entreprenader på löpande räkning enligt självkostnadsprincipen hänger på två delar, först måste invändningen mot kostnaden vara välgrundad, sedan måste det finnas en mekanism inom den allmänna civilrätten som tillåter återkrav. Dessa frågor kan tendera att överlappa i vissa bedömningar, men måste bedömas separat.

För det första visar uppsatsen att de fyra typinvändningarna – ersättningsgilla kostnader, omsorgsplikten, redovisningsplikten och skäligt pris – har olika förutsättningar för att nå framgång i sak men endast i begränsad utsträckning medför en rätt till återkrav. Analysen visar tydligt att beroende på vilken invändning som görs gällande aktualiseras olika mekanismer för återkrav men att det inte per automatik ger beställaren rätt att få betalningen åter.

För det andra ger AB 04 enbart mycket begränsad vägledning i fråga om återkrav. Prisavdrag är inte tillämpligt på de typinvändningar som diskuterats och hävning är ett orealistiskt alternativ. Skadestånd framstår som det enda potentiella alternativet där AB 04 innehåller en generell skadeståndsregel, vars närmare förutsättningar och innebörd får hämtas från den allmänna skadeståndsrätten för inomkontraktuella förhållanden. Eftersom skadestånd kräver vårdslöshet, något som i praktiken ofta kan vara svårt att visa för beställaren, erbjuder denna väg i praktiken endast begränsat stöd för återkrav.

För det tredje visar uppsatsen att den allmänna civilrätten innehåller principer och regler som kan tillämpas i återkravssituationer. *Condictio indebiti* framstår som den enda mekanism som utgör ett "rent" återkrav, medan skälighetsbestämmande enligt köplagen endast ger rätt till återfående av det överskjutande beloppet. Samtidigt har det visats att tillämpningen av *condictio indebiti* är komplicerad och den rättsverkan som normalt tillmäts en betalning gör det svårt att nå framgång med återkravet.

För det fjärde och sista framstår passivitet som den enskilt mest avgörande faktorn när beställarens möjlighet till återkrav bedöms. Passiviteten kan påverka avtalets innehåll, tolkningen av avtalet, om reklamationsfristen försumts, entreprenörens befogade tillit och att bevisbördan övergår på beställaren. Passiviteten har därför en stor inverkan på både bedömningen kring invändningen och möjligheten till återkrav.

Sammanfattningsvis visar analysen att beställarens möjlighet att nå framgång med ett återkrav är begränsad och i hög grad påverkas av dels betalningens rättsverkan, dels av om beställaren agerat passivt eller aktivt under entreprenaden. Resultatet visar att återkravets framgång till stor del hänger på tillit, timing och kommunikation. Beställaren kan genom att agera aktivt under entreprenaden, löpande följa upp kostnader och tidigt klargöra sin kravbild skapa så goda förutsättningar som möjligt för ett återkrav. När återkrav väl kommer på fråga bör beställaren reklamera utan dröjsmål, begära underlag och genom tydlig kommunikation undanröja entreprenörens tillit till betalningens bindande verkan.

Källförteckning

Offentligt tryck

Förslag till allmän civillag, Stockholm 1826. Tryckt hos Georg Scheutz.

NJA II 1981 s. 440

Prop. 1984/85:110 Om konsumenttjänstlag

Prop. 1988/89:76 Om ny köplag

Prop. 1999/2000:89 Lag om konsumentskydd vid distansavtal och hemförsäljningsavtal

Prop. 2004/05:13 Distans- och hemförsäljningslag m.m.

Rättsfall

Högsta domstolen

NJA 1935 s. 507

NJA 1951 s. 1

NJA 1970 s. 539

NJA 1981 s. 811

NJA 1989 s. 224 ”Stångåstaden”

NJA 1990 s. 24

NJA 1990 s. 705

NJA 1996 s. 663 ”Slangfabriken”

NJA 1999 s. 575

NJA 2001 s. 177

NJA 2005 s. 142 ”Ränteskruven”

NJA 2006 s. 638

NJA 2007 s. 909 ”Jehandens grus”

NJA 2011 s. 739 ”Skattekontot I”

NJA 2012 s. 597

NJA 2013 s. 271 ”Skadorna på Läckebys arbeten”

NJA 2013 s. 1174

NJA 2014 s. 960 ”Det Andra Bolaget”

NJA 2015 s. 741 ”Partneravtalet”

NJA 2015 s. 862 ”Den uteblivna slutbesiktningen”

NJA 2015 s. 1072 ”Tryckerimomsen I”

NJA 2016 s. 933 ”Independent Finans”

NJA 2016 s. 1011 ”Gripenhus”

NJA 2016 s. 1074 ”Skattekontot II”

NJA 2017 s. 203 ”Kravmjölken”

NJA 2017 s. 1195 ”Skogssällskapet”

NJA 2018 s. 127 ”Flyget till Antalya”

NJA 2018 s. 171 ”Leksaksaffären i Vimmerby”

NJA 2018 s. 266 ”Högskoleavgiften”

NJA 2018 s. 653 ”De ingjutna rören”

NJA 2018 s. 667 ”Drömbyns motfordran”

NJA 2018 s. 834 ”Vitesundantaget i ansvarsförsäkringen”

NJA 2020 s. 115 ”De försvunna korna”

NJA 2020 s. 334 ”Tandvårdsstödet”

NJA 2021 s. 943 ”Omsättningsmålet”

NJA 2021 s. 1050 ”Hoppgruppen”

NJA 2022 s. 3 ”Svartöns pris”

NJA 2023 s. 339 ”Fastighetsmäklarens klientmedelskonto”

NJA 2024 s. 657 ”Kylbaffeln”

Högsta domstolen dom 2025-12-17 i mål nr T 1989–24.

Underinstanser

Göta hovrätt dom 2013-09-10 i mål nr T 838–12.

Svea hovrätt dom 2016-03-10 i mål nr T 10408–14 [cit. Nybropalatset].

Hovrätten för Nedre Norrland dom 2017-07-18 i mål nr T 1036–16.

Svea hovrätt dom 2020-03-20 i mål nr T 6691–17.

Svea hovrätt dom 2020-11-05 i mål nr T 7178–05.

Stockholms tingsrätt dom 2022-06-10 i mål nr T 6919–20.

Svea hovrätt dom 2022-11-10 i mål nr T 773–21.

Hovrätten för Övre Norrland dom 2024-03-13 i mål nr T 813–23.

Svea hovrätt dom 2024-06-19 i mål nr T 1290–23 [cit. Hanssons hus].

Svea hovrätt dom 2024-06-20 i mål nr T 14555–22.

Svea hovrätt dom 2025-10-24 i mål nr T 8919–24.

Hovrätten för Västra Sverige dom 2025-11-21 i mål nr T 8058–24.

Svea hovrätt dom 2025-12-12 i mål nr T 4913–23.

Skiljedomar

Kista Galleria KB och Skanska Sverige AB, särskild skiljedom meddelad 2005-05-18 (Svea hovrätt dom 2016-03-10 i mål nr T 10408–14, aktbilaga 19).

Serneke AB och Riksbyggen ekonomisk förening, slutlig skiljedom meddelad 2022-11-15 (Svea hovrätt dom 2024-03-14 i mål nr T 3727–23, aktbilaga 4).

Litteratur

Adestam, Johan & Arvidsson, Niklas, *Avtalsbrott och skadestånd – skuldprincipen i svensk avtalsrätt*, SvJT 2021 s. 48 – 60.

Adlercreutz, Axel & Mulder, Bernard Johann, *Avtal. Lärobok i allmän avtalsrätt* (2021, version 15 JUNO).

Adlercreutz, Axel, Gorton, Lars & Lindell-Frantz, Eva, *Avtalsrätt I*, 14:e uppl., Juristförlaget i Lund, Lund 2016.

Andersson, Jakob, *Mindre reklamationsplikt – mer ”allmän passivitetsverkan”?*, SvJT 2022 s. 386 – 399.

Andersson, Jakob, ”Den allmänna förmögenhetsrättsliga principen om skyldigheten att reklamera avtalsbrott – en binär fråga?”, i *Festskrift till Svante O. Johansson*, Bull, Hans Jacob, Bäcklund, Agneta, Herre, Johnny, Ramberg, Christina & Schelin, Johan (red.), Svenska Sjärrättsföreningens skriftserie nr 87, Stockholm 2025, s. 17 – 31.

Arvidsson, Niklas, *Bunden och fri utfyllning eller bara avtalstolkning?*, SvJT 2023 s. 615 – 622.

Bengtsson, Bertil, *Särskilda avtalstyper I: gåva, hyra av lös sak, lån, förvaring, entreprenadavtal, avtal om arbete på lös sak, syslomansavtal och andra uppdrag*, 2:a uppl., Norstedts, Stockholm 1976.

Bengtsson, Bertil, *Om jämkning av skadestånd*, Norstedts, Lund 1982.

Bengtsson, Bertil & Strömbäck, Erland, *Skadeståndslagen. En kommentar* (2025, version 8C, JUNO).

Bernitz, Ulf, *Standardavtalsrätt* (2018, version 9 JUNO).

Bernitz, Ulf, Carlsson, Mia, Heuman, Lars m.fl., *Finna rätt. Juristens källmaterial och arbetsmetoder*, 15:e uppl., Norstedts Juridik, Stockholm 2020.

Danielsson, Christer, *Condictio indebiti igen*, JT 2011–12 s. 878 – 891.

Deli, Robert, *Kommersiella entreprenadavtal i praktiken*, 2:a uppl., Svensk Byggtjänst, Stockholm 2017.

Erdalen, Henrik, *Byggherrens val av affärsform*, Svensk Byggtjänst, Stockholm 2024.

Frank, Jacob, *Något om beställaråterkrav i löpanderäkningsentreprenader*, SvJT 2025 s. 184 – 214.

Frank, Jacob, *Entreprenörens omsorgsplikt och bevisbördan för påståenden om brister i denna m.m.*, SvJT 2025 s. 672 – 690.

Gentele, Oskar, *Entreprenörers rätt till ersättning för bevisade självkostnader enligt AB 04*, JT 2020–21 s. 611 – 626.

Gentele, Oskar, *Vad avses med ”kostnader” vid en tillämpning av självkostnadsprincipen i AB 04?*, SvJT 2025 s. 488 – 502.

Gorton, Lars, ”AB-kontrakten och den allmänna kontraktsrätten”, i *Festskrift till Torgny Håstad*, Lambertz, Göran, Lindskog, Stefan & Möller, Mikael (red.), Iustus, Stockholm 2011, s. 149 – 173.

Hagman, Jan-Erik, Liman, Lars-Otto Lindgren, Gunnar & Boman, Erik, *Den svenska entreprenadrättens framväxt inom bygg-och anläggningssektorerna*, SvJT 2017 s. 173 – 181.

Heidbrink, Jakob, *Logistikavtalet. Allmän kontraktsrätt i transporträttslig miljö* (ak.avh.), Iustus, Uppsala 2005.

Heidbrink, Jakob, *Avtals uppkomst — dags att se bortom avtalslagen*, SvJT 2007 s. 673 – 708.

Heidbrink, Jakob, *Kontraktsbrottspåföljder*, Studentlitteratur, Lund 2022.

Heidbrink, Jakob, *Fordran och fordringsrätt* (2025, version 1, JUNO), Studentlitteratur.

Hellner, Jan, Hager, Richard & Persson, Annina H., *Speciell avtalsrätt II. Kontraktsrätt. 2 häftet. Allmänna ämnen*, 7:e uppl., Norstedts Juridik, Visby 2020.

Hellner, Jan, Hager, Richard & Persson, Annina H., *Speciell avtalsrätt II. Kontraktsrätt. 1 häftet. Särskilda avtal* (2023, version 8, JUNO).

Hellner, Jan & Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt*, (2023, version 12, JUNO).

Herre, Johnny & Johansson, Svante O., *Svensk rättspraxis: Avtals- och obligationsrätt 2005–2019. Om förmögenhetsrättsliga förpliktelsers uppkomst, innehåll och avveckling*, SvJT 2020 s. 821 – 1070.

Holm, Anders, *Den avtalsgrundade lojalitetsplikten – en allmän rättsprincip* (ak.avh.), Linköpings universitet ekonomiska institutionen, Linköping 2004.

Hult, Phillips, *Condictio indebiti*, i *Juridisk debatt. Valda rättsvetenskapliga uppsatser*, Almqvist & Wiksells Boktryckeri, Uppsala 1952.

Hultgren, Peter, *Fel i tjänst. Om felbedömning och påföljdsbestämning vid avtal om tjänster i oreglerade fall* (ak.avh.), Skrifter från juridiska institutionen vid Umeå Universitet nr 39, Umeå 2019.

Håstad, Torgny, *Köprätt – och annan kontraktsrätt* (2025, version 8, JUNO), Iustus.

Ingvarson, Anders & Utterström, Marcus, *Högsta domstolens intåg i entreprenadrättens slutna rum*, SvJT 2015 s. 258 – 278.

Ingvarson, Anders & Utterström, Marcus, *Självkostnadsprincipen enligt AB 04 och ABT 06*, SvJT 2018 s. 542 – 564.

Ingvarson, Anders & Utterström, Marcus, *Tolkning av entreprenadavtal* (2020, version 1 JUNO).

Ingvarsson, Torbjörn, *Condictio indebiti*, *Fordringsrättsliga studier* 01, 2016.

Ingvarsson, Torbjörn, *Fordringsrätt* (2021, version 2, JUNO).

Johansson, Svante O., *Konsumenttjänstlagen. En kommentar* (2023, version 2A, JUNO).

Kihlman, Jon, Munukka, Jori & Svensson, Ola, *Köplagen – En kommentar*, Karnov Group, Visby 2017.

Kjønstad, Asbjørn, ”Compensatio versus Condictio indebiti, i obligasjonsretten og i trygderetten”, i *Festskrift till Torgny Håstad*, Lambertz, Göran, Lindskog, Stefan & Möller, Mikael (red.), Iustus, Stockholm 2011, s. 299 – 332.

Kleineman, Jan, ”Rättsdogmatisk metod”, i *Juridisk metodlära*, Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), Studentlitteratur, Lund 2018, s. 21 – 45.

Lehrberg, Bert, *Avtalstolkning*, 10:e uppl., Iusté AB, Uppsala 2023.

Lennander, Gertrud, ”Misstagsbetalning och kvittning i konkurs”, i *Festskrift till Torgny Håstad*, Lambertz, Göran, Lindskog, Stefan & Möller, Mikael (red.), Iustus, Stockholm 2011, s. 427 – 446.

Liman, Lars-Otto, Sahlin, Claes, Peterson, Martin & Kåvius, Niklas, *Entreprenad- och konsulträtt*, 9:e uppl., Svensk Byggtjänst, Stockholm 2016.

Lindahl, Alf G., Norén, Alf-Erik & Malmberg, Östen, *Motiv AB 72*, 1:a uppl., Svenska Teknologföreningens Kontraktskommitté, Norrköping 1973.

Lindskog, Stefan, *Felaktig betalningsanvisning – några funderingar efter ”Tandvårdsstödet”*, SvJT 2021 s. 655 – 678.

Lindskog, Stefan, *Betalning. Om kongruent infriande av penningsskulder och andra betalningsrättsliga frågor* (2022, version 3, JUNO).

Lindskog, Stefan, *Kvittning. Om avräkning av privaträttsliga fordringar* (2024, version 4, JUNO).

Magnusson, Andreas & Wagner, Alexander, *Löpande räkning: Är priset avtalat eller finns utrymme för att bedöma prisets skälighet?*, JT 2022–23 s. 12 – 33.

Mellqvist, Mikael, *Entreprenadrätten och kontraktsrättens finrum*, SvJT 2022 s. 233 – 265.

Mellqvist, Mikael & Persson, Ingemar, *Fordran och skuld* (2025, version 13, JUNO), Iustus.

Mossberg, Oskar, *Rättshandlingsbegreppet: kriterierna*, JT 2023–24 s. 72 – 118.

Munukka, Jori, *Skälig tidsåtgång vid löpande räkning*, JT 2017–18 s. 939 – 948.

Munukka, Jori, *Köplagen (1990:931), Karnov (JUNO)* (besökt 2025-11-20).

Myrdal, Staffan, *Tolkning av entreprenadsektorns AB – HD:s ”modell” i NJA 2015 s. 862*, JT 2024–25 s. 660 – 675.

Nilsson Torres, Stephanie, Rosén, Johan & Sandahl, Emelie, *Bevissäkring i entreprenad* (2025, version 1, JUNO).

Olsson, Stefan, *Introduktion till entreprenadrätt*, 2:a uppl., Svensk Byggtjänst, Stockholm 2024.

Otterstrøm, Oskar, *Tilbakesøking ved feilbetaling*, Lov og Rett 2020 s. 409–430.

Ramberg, Christina, *Skadestånd vid avtalsbrott – förslag till analysmodell (de lege lata)*, SvJT 2020 s. 589 – 604.

Ramberg, Christina, *Marcus Utterström, Störningar och tidsförlängning – en entreprenadrättslig studie (ak. avh.)*, Lund 2022, 398 s., JT 2022–23 s. 714 – 721.

Ramberg, Christina, Bsher, Alexander R., Carlson, Laura m.fl., *Rättskällor*, 2:a uppl., Norstedts Juridik, Stockholm 2024.

Ramberg, Christina & Ramberg, Jan, *Allmän avtalsrätt* (2025, version 13, JUNO).

Ramberg, Christina, ”Uppdelningen i tolkning och utfyllnad är vilseledande”, i *Festskrift till Svante O. Johansson*, Bull, Hans Jacob, Bäcklund, Agneta, Herre, Johnny, Ramberg, Christina & Schelin, Johan (red.), Svenska Sjärrättsföreningens skriftserie nr 87, Stockholm 2025, s. 593 – 605.

Ramberg, Jan & Herre, Johnny, *Köplagen. En kommentar* (2023, version 3B, JUNO).

Rodhe, Knut, *Obligationsrätt*, Norstedts, Lund 1956.

Rodhe, Knut, *Lärobok i obligationsrätt*, 6:e uppl., Norstedts, Lund 1986.

- Rødvei Aagaard, Marianne M., *Obehörig användning av e-legitimation och läran om misstagsbetalning*, JT 2021–22 s. 866 – 890.
- Rønning, Thomas, *Condictio indebiti – en kommentar til Oskar Otterstrøm*, Lov og Rett 2021, s. 58 – 69.
- Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, 5:e uppl., Norstedts Juridik, Stockholm 2021.
- Sandström, Torsten, *Mönster i förmögenhetsrätten*, Norstedts Juridik, Stockholm 2018.
- Samuelsson, Per, *Entreprenadavtal. Särskilt om ändrande förhållanden*, Karnov Group, Stockholm 2011.
- Samuelsson, Per, *AB 04. En kommentar*, 2:a uppl., Norstedts Juridik, Visby 2020.
- Samuelsson, Per, *AB 04. En kommentar*, 3:e uppl., Norstedts Juridik, Visby 2022.
- Samuelsson, Per & Utterström, Marcus, *Entreprenadrätten* (2024, version 1, JUNO).
- Sigeman, Tore, *Lönefordran. Studier över löneskydd och kvittningsregler* (ak.avh.), Norstedt, Stockholm 1967.
- Strömholm, Stig, Lyles, Max & Valguarnera, Filippo, *Rätt, rättskällor och rättstillämpning*, 6:e uppl., Norstedts Juridik, Stockholm 2020.
- Sæbø, Rune, *Om læren om condictio indebiti*, Tidsskrift for forretningsjus 2021 s. 91 – 103.
- Söderlund, Johan & Schönberg, Per-Henrik, *Ersättningsrätt vid hävning av entreprenad enligt AB 04/ABT 06*, JT 2009–10 s. 223 – 232.
- Unnersjö, Alexander, *Condictio indebiti – från skyddsregel för betalaren till skyddsregel för mottagaren på tre decennier*, JT 2024–25 s. 406 – 446.
- Utterström, Marcus, *Störningar och tidsförlängning: en entreprenadrättslig studie* (ak.avh.), Juridiska fakulteten vid Lunds universitet, Lund 2022.
- Westberg, Peter, *Bevisbörda, löpande räkning och skäligt pris*, JT 2024–25 s. 538 – 567.
- Willborg, Isak, *Beställarens granskningsrätt och entreprenörens omsorgsplikt vid arbeten på löpande räkning enligt självkostnadsprincipen*, JT 2017–18 s. 949 – 961.

Övrigt

AB 04. Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings-, och installationsentreprenader, Byggandets kontraktskommitté 2004.

ABT 06. Allmänna bestämmelser för totalentreprenader avseende byggnads-, anläggnings- och installationsarbeten, Byggandets kontraktskommitté 2007.

Byggandets kontraktskommitté, *Byggsektorns standardvillkor*, 2000-04-26.

Byggandets kontraktskommitté, *Ersättningsformer för entreprenader*, 2009-08-20.

Byggandets kontraktskommitté, *Förtydligande nr 2 Beställarens rätt att granska en underentreprenörs originalverifikat när entreprenören ska ersättas på löpande räkning enligt självkostnadsprincipen*, 2011-09-08.

Konkurrensverket, *Pristransparens på byggmaterial. Kartläggning av hur transparensen påverkar prisbildning och effektiv konkurrens inom byggsektorn*, Rapport 2025:6.